

T.C.
BAŞBAKANLIK
Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

TÖRE CİNAYETLERİ

- **Töre Cinayetleri Paneli**

Düzenleyen : Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ile
Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama
Merkezi Müdürlüğü, Eylül 1999

- **Kadın, Mevzuat ve Töre Paneli**

Düzenleyen: Kadın Dayanışma Vakfı Başkanlığı, Şubat 1999

ARALIK 1999

ANKARA

Kadının Statüsü ve Sorunları
Genel Müdürlüğü
BİLGİ - BELGE MERKEZİ

Bu kitap, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme
Ulusal Programı Projesinin katkılarıyla basılmıştır.

Baskı : Beyda Basımevi Ofset ve Tipo Tesisleri
Tel : (0.312) 425 11 15
Dizgi : Alternatif Ajans
Tel : (0.312) 230 57 39

ISBN : 975-19-2333-6

SUNUŞ

Yirminci yüzyıl, insan hakları ve özgürlükler kavramının insanlık tarihinde en kapsamlı bir şekilde tartışıldığı ve bu alanda önemli yol alındığı bir dönemdir. Ülkeler, uluslararası örgütler ve anlaşmalar ile bu konuda birbirini desteklemekte ve denetlemekte, gelişen iletişim teknolojileri ile dünyanın herhangi bir köşesindeki insan hakları ihlali bütün insanlığın gündemi haline gelebilmektedir. İnsan haklarının başta gelen bir türü olan şiddet, özellikle aile içi şiddet ise ne yazık ki gelişmiş ve az gelişmiş bütün ülkelerin sorunu olmaya devam etmekte, siyasi, ekonomik ve kültürel temelleri ve boyutları itibariyle şiddete karşı çeşitli mücadele yöntemleri de geliştirilmektedir.

Ancak, aile içi şiddet olarak nitelendirilen ve daha çok çocuk ve kadınların mağdur olduğu dayak, hırpalama, tecavüz gibi fiiller genellikle kültürel bir olgu olarak yasaların denetiminden uzak kalmakta, bundan da yine çocuk ve kadınlar zararlı çıkmaktadır. Toplumların sosyo - kültürel yapıları ve hukuk sistemleri itibariyle aile içi şiddet oldukça farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Ülkemizde son yıllarda gelişen kadın hareketi ve buna bağlı bilinçlenme programları ile aile içi şiddet en azından olumsuz bir davranış olarak kabul edilmekte, 1998 yılında çıkarılan 4320 sayılı Aileyi Koruma Kanunu ile de şiddet mağduru aile bireylerine yasal haklarını kullanabilme olanağı sağlanmaktadır.

Ülkemizin geleneksel yaşam tarzının sürdürüldüğü bazı bölgelerinde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da namus kavramı çoğu zaman kadın bedeni ile sınırlandırılmakta, bu kavrayış şiddetin doğrudan yaşam hakkına yönelen en ağır türü olan namus cinayetlerine mazeret oluşturmaktadır. Töre cinayeti olarak da adlandırılan bu fiil için yürürlükteki Ceza Kanunumuzda özel bir indirim öngörülmesi, ayrıca reşit olmayan çocukların azmettirilerek yaş nedeniyle genel ceza indiriminden faydalanılması, mağduru genellikle kadın olan bu cinayetleri adeta teşvik eder hale getirip hukuk sisteminde ve toplum vicdanında derin yaralar açmaktadır.

Tarihsel - sosyal temelleri olan bu yarayı salt hukuki düzenleme ve yaptırım ile tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmayabilir. Ancak kadın, erkek, çocuk toplumun tüm fertlerinin sosyal kalkınma imkanlarından

yararlanmaları sürecinde tüm alanlarda çalışmalar eşzamanlı olarak yürütülmelidir. Bu inançla ve töre cinayetlerini teşvik edici görünüm arzeden yasa hükümlerinin acilen değiştirilmesi gereğinden hareketle konunun hukuki ve sosyal boyutlarıyla tartışıldığı iki panelin bildirimlerini bir kitapta toplayarak ilgililerin dikkatine sunuyoruz.

2000'li yıllarda hak ve sorumlulukların eşit olarak paylaşıldığı aileler, mutlu kadın ve erkekler ile şiddetten arınmış barış dolu bir Türkiye görmek istiyoruz.

Hasan GEMİCİ
Devlet Bakanı

ÖNSÖZ

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kadınların erkeklerle eşit haklara sahip bireyler olarak hizmetlerden yararlanmaları amacıyla çalışmalar yürüten, bu çalışmaları çeşitli araştırma ve bilimsel bulgulara dayandıran bir koordinasyon kuruluşu olarak 1990 yılında kurulmuştur.

Kuruluş amacı gereği, Türk kadınının sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanda daha etkin bir şekilde varlık göstermesi, eğitim hakkını kullanabilmesi, iş gücüne daha üst seviyede katılabilmesi ve siyasette söz sahibi olabilmesi için bütün sosyal ve ekonomik sektörlerde hizmet veren kamu ve özel kuruluşlar arasında işbirliği, yönlendirme ve takip görevini de yürüten Genel Müdürlük bu işlevleri nedeniyle hemen her toplumsal sorun alanı ile ilgilenmektedir.

Yürütülen faaliyetlerimizin çerçevesinin belirlenmesinde uluslararası anlaşmalar kapsamında üstlendiğimiz yükümlülükler ve Anayasamızın 10. maddesinde yer alan genel eşitlik prensibi bizim için yol göstericidir. Çeşitli konulardaki araştırma, inceleme, önemli günleri kutlama, rapor hazırlama, bilgi toplama, ilgili kurumlara sunma, görüş oluşturma, gönüllü kuruluşlarla işbirliği ve kamu kuruluşlarının görevlerini yürütmelerinde kadın-erkek eşitliği yaklaşımına sahip olmalarını sağlamak için gerçekleştirdiğimiz çabalar arasında yasalarda yer alan ve kadını mağdur eden bazı hükümlerin düzeltilmesi de yer almaktadır.

Kadınlar, Cumhuriyet Devrimlerinin sağladığı yasal haklar ve elde edilen ekonomik gelişmelere rağmen halen birçok alanda sorunlarla mücadele etmektedir. Aile içi şiddet bu sorunların belki de en yaygın ve en görünmesi zor olanıdır. Özellikle kadın ve çocukların karşılaştığı ve şiddetin en acımasız türü olan töre cinayetleri son yıllarda ülke gündeminde dramatik bir şekilde yer almış ve bu konuda duyarlı her kesimi çözüm arayışına yönlendirmiştir.

Çağdaş kalkınma politikalarında önemli yeri olan gönüllü kuruluşlar ile işbirliği kadına yönelik çalışmalarda da vazgeçilmez bir husustur. Bu anlayışla, 1995 yılında Pekin'de yapılan IV. Dünya Kadın Konferansı kararlarının etkin ve verimli bir şekilde uygulanabilmesi için gönüllü kuruluşlarımızla işbirliğini sağlamak üzere komisyon kurulmuştur. Bunlardan Gönüllü Kuruluşlar Hukuk Komisyonu ile yürütülen çalışmalarda, töre cina-

yetlerinin yasal yaptırımının artırılması ve en azından, cezbedici görünümünden çıkarılması gerektiği konusunda görüş birliğine varmış bulunuyoruz.

Ancak bu çok önemli sorunun çözümü hakkında daha geniş kesimlerin, akademisyen ve yargı mensupları ile konuya ilgi duyan kamu ve özel kuruluş temsilcilerinin de görüşlerinin alınabilmesinin faydalı olacağını düşünerek Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü'nün işbirliği ile "Töre Cinayetleri" Paneli düzenlenmiştir.

21 Eylül 1999 tarihinde Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesinin konferans salonunda gerçekleştirilen Panel'de sunulan tebliğlerin geniş kitlelere ulaştırılması ve bundan sonraki çalışmalara ışık tutması için kitap haline getirilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Diğer taraftan temel çalışma alanı şiddet ile mücadele olan Kadın Dayanışma Vakfı'nın değerli temsilcileri Töre Cinayetleri Paneli'ne katıldıklarında kendilerinin de bu konuda bir panel düzenlediklerini ancak, bildirileri yayın haline getiremediklerini belirtmişlerdir. Aynı sorun alanını farklı kesimlerin farklı yönden ele aldığı tartışmaların bir araya getirilmesi için bu durumu bir fırsat olarak görüp Vakfın düzenlediği Panelin bildirilerine de kitabımızda yer verilmesi uygun görülmüştür.

Bu yayınınızın insan haklarına saygılı, yaşam hakkının kutsallığına inanan ve bu konuda hassasiyet göstererek çözüm arayışında emek sarfedenlere destek olacağını ve geliştirilecek yasal ve sosyal çalışmalara katkıda bulunacağını ümit ediyorum.

Şenay ESER
Genel Müdür V.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	III
Önsöz.....	V

I. TÖRE CİNAYETLERİ PANELİ

AÇILIŞ KONUŞMALARI.....	5
Şenay Eser.....	7
Prof. Dr. Zehra Odyakmaz.....	9
Hasan Gemici.....	13

PANEL BİLDİRİLERİ.....	17
M.Naci Ünver (Oturum Başkanı).....	19

Ülkemizde Aile İçi Töre ya da Namus Cinayetleri	21
Prof. Dr. Mahmut Tezcan	

Töre Cinayetlerinin Önlenmesi	29
Prof. Dr. Doğan Soyaslan	

Törelere Etkisiyle İşlenen Adam Öldürme Suçlarının Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi	35
Yrd. Doç. Dr. Cumhur Şahin	

Namus ve Töre Cinayetlerinin Türk Hukukundaki Uygulaması	45
Av. Oktar Aykut	

Namus Cinayetlerinde Avukatların Sorumluluğu	59
Av. Şenal Sarıhan	

II. KADIN, MEVZUAT ve TÖRE PANELİ

Kadın Dayanışma Vakfı Hakkında Bilgi	73
AÇILIŞ KONUŞMALARI	75
Dr. Dilara Demirbulak	77
Prof. Dr. Şanal Görgün	81
PANEL BİLDİRİLERİ	85
Töre Cinayetleri Üzerine Bazı Düşünceler	87
Yrd. Doç. Dr. Filiz Kardam	
Aile ve Kadın	97
Mehmet Handan Surlu	
Kadın ve Şiddet	103
Dr. Işıl Bilgin	
TARTIŞMA	109

I. TÖRE CİNAYETLERİ PANELİ

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdür Vekili Şenay Eser'in Konuşması

Sayın Bakanım,

Değerli Misafirler,

Kadınların sosyal ekonomik ve siyasi alanda sahip oldukları haklar ile bu hakları kullanma gücünü erkeklerle eşit bir seviyeye yükseltmek toplumsal kalkınmanın ön şartlarından biridir.

Tamamlamakta olduğumuz yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşan insan hakları mücadelesi ve kadın hakları hareketi ışığında çağdaş ülkeler toplumsal eşitlik taleplerini yasalarında eksiksiz olarak karşıladıkları gibi, günün şartlarına uygun, dinamik bir yasama sistemine de sahiptirler.

Batılı medeni ülkeler arasına katılmak için kısa sürede bir çok devrimi gerçekleştiren Atatürk bu ihtiyacı Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte dikkate almış, kadın-erkek eşitliğini savaş sonrası şartlarının hüküm sürdüğü ülkede, kalkınma öncelikleri arasına sokmuştur.

1926 yılında kabul edilen ve zamanına göre oldukça eşitlikçi görünümüne sahip Medeni Kanunumuz hızı sosyo-ekonomik gelişme karşısında yetersiz kalmış olup, değişiklik çalışmaları bilindiği gibi devam etmektedir.

Türk Ceza Kanunu üzerinde de aynı şekilde köklü bir değişiklik ihtiyacı ile çalışılmaktadır. Kadın-erkek eşitliğini zedeleyen hangi kanun ve hangi maddesi kamuoyunda tartışılır veya çalışmalarımız sırasında tespit edilirse, bunun giderilmesine yönelik araştırma ve çözüm çalışmaları Genel Müdürlüğümüzün ilgi alanına girmektedir.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, kadınların her alanda karşılaştıkları sorunların çözümü için uluslararası sözleşme ve kararlar ile Anayasamızın eşitlik ilkesi çerçevesinde politikalar üretmek ve kamu kurum ve kuruluşları arasında hizmetlerin koordinasyonunu sağlamak üzere 1990 yılında kurulmuştur. Genel Müdürlüğün koordinasyon ve yönlendirme görevi, eşitlikçi uygulamalar için eşitlikçi yasaların varlığının takibini de kapsamaktadır.

1985 yılında imzaladığımız Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi özellikle Medeni Kanunumuzda bazı değişikliklerin yapılmasını gerektirmektedir. Türk Medeni Kanunu tasarısının kadınları birçok alanda ikincil ve mağdur durumdan kurtaracak çağdaş ölçülere uygun bir şekilde kısa zamanda TBMM'ne sevk edilerek yasalaşacağını umuyoruz.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü olarak bütün yasal çalışmalarımızda; yani gerek eşitliğe aykırı hükümlerin tespiti, gerekse nasıl düzeltileceğine dair önerilerin geliştirilmesi konularında Gönüllü Kuruluşlar Hukuk Komisyonu ile düzenli toplanarak işbirliğini sağlamış bulunuyoruz.

Töre cinayetleri olarak nitelendirilen ve ülkemizin geleneksel kurullarının toplum hayatının düzenlenmesinde ağır bastığı bölgelerdeki kadınların kurbanı olduğu bu sorun, Hukuk Komisyonumuzun çalışmalarında çeşitli vesilelerle ele alınmış ve Türk Ceza Kanununda yapılacak bir değişiklik ile en azından özendirici olmayacak bir şekle kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir.

Bu panelde hukuk sistemi içerisinde töre cinayetleri tartışılırken, aynı zamanda konunun sosyo-kültürel temellerinin de gözönüne alınarak bu cinayetlerin özendirilmesinin engellenmesi ve hatta sıkı bir caydırıcılığın sağlanması için yasal zemin oluşturmaya yönelik tedbirlerin önerilmesini beklemekteyiz. Ortaya çıkacak yasa değişikliği önerilerinin TBMM'ne sevki sürecinin başlatılması için gerekli girişimler yine Hukuk Komisyonumuzla istişare halinde yürütülecektir.

Genel Müdürlüğümüzün çalışma yöntemi içerisinde önemli yer tutan işbirliği Gazi Üniversitesi Kadın Merkezi ile birlikte bu önemli konuda bir panelin düzenlenmesini sağlamış olmaktadır.

Değerli panelistlere katılımları için teşekkür eder, hepinize saygılar sunarım.

**Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı ve Kadın Sorunları
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ'ın Konuşması**

Sayın Yargıtay Başkanım,
Sayın Bakanım,
Sayın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcım,
Sayın Rektörüm,
Değerli Konuşmacılar,
Değerli Dinleyiciler,

Üniversitemizin Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü'nün, Devlet Bakanlığımıza bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ile birlikte düzenlediği "Töre Cinayetleri" konulu panele hoşgeldiniz!

Gazi Üniversitesi bünyesindeki Merkezimiz yönetmeliğinin 2. maddesine göre merkezin amacı; kadının toplumsal ve ekonomik kalkınma içerisinde yerini alabilmesi bakımından, kadının statüsü ve sorunları ile ilgili her konuda duyarlı, bilgili ve yeterli kadroların yetiştirilmesi için eğitime yönelik faaliyetlerde bulunmak, yurt içinde ve yurt dışında kadın sorunları ile ilgili her alanda araştırma ve incelemeler yapmak, bu yoldaki etkinliklere katılmaktır.

Üniversitemizin ve diğer kamu kurumlarının bünyelerinde kurulmuş olan bu merkezler, buldukları bölgelere göre farklı konularda faaliyet göstermektedirler.

Tarım ağırlıklı veya el sanatlarının ön plâna çıktığı yörelerimizdeki merkezler; çalışmalarını, bu faaliyetlere yardımcı olacak şekilde plânlanmaktadır.

Üç yıldan beri çeşitli etkinliklerde bulunmuş olan merkezimizin; müdürlüğüm dönemi faaliyetleri, huzurunuzda gerçekleştireceğimiz "Töre Cinayetleri" ile başlayacak ve bu, hukuk ağırlıklı toplantılar dizisi 30 Eylül-1 Ekim'de "Hukukta Kadın" Sempozyumu, Kasım ayında "Aile Mahkemeleri" paneli ve diğer sosyal, kültürel araştırma faaliyetleri ile devam edecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 700. Yıl Kutlamaları programı çerçeve-

sinde de merkezimiz bir anma toplantısı olarak "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çeşitli Açılardan Kadın" konulu büyük sempozyumu hazırlamaktadır.

23 Aralık günü gerçekleşecek bu sempozyumda Osmanlı'da

1- Hukukun her alanında kadının durumu,

2- Aile hukuku kararnamesi,

3- Yönetimde etkin kadınlar,

4- Kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi,

5- Kadın şairler,

6- Kadınların eğitimi

gibi konular incelenecektir.

Bugünkü panelimizin konusu olan "Töre Cinayetleri" yalnızca psikolojik ve polisiye ağırlıklı bir olay gibi düşünülmemiştir.

Aslında toplumumuzu birçok açılardan etkileyen önemli bir konu olduğu için yörelerimize göre kültüre, edebiyata, şiire, tiyatroya yansıyan, hapishanelerimizde bile bir ayrıcalıklı konum doğurabilen bu önemli husus en ince ayrıntısıyla tartışılmalıdır.

Ancak bugün; töre cinayetleri daha ziyade hukukî boyutu ile ele alınacaktır.

İleride gerek tarafımızdan gerek diğer kurum ve kuruluşlar tarafından psikolojik, sosyolojik ve siyasi boyutlarıyla incelenebildiği takdirde; konunun bütünüyle kavranabilmesi sağlanacaktır kanaatindeyim.

O halde bugünkü panelimizin amacı; bilinen bir toplumsal problemi sadece dile getirmekten ibaret olmayıp, bu yarayı; hukuken veya başka açılardan nasıl sona erdirebiliriz? sorusuna cevap verebilmek ve tartışma bölümünde katkıda bulunacak dinleyicilerimizin değerli fikirleri ve çözüm önerilerinden yararlanmak zemininin hazırlanmasına yardımcı olmaktadır.

Bu çalışmalarımız devam edecektir. Unutmayalım ki; Cumhuriyetimizi, herşeyimizi borçlu olduğumuz ulu önder büyük Atatürk 1923 yılında İzmir konuşmasında:

“Şuna inanmak lâzımdır ki, dünya üzerinde gördüğümüz herşey kadının eseridir.” der.

1925 yılı Ekim'inde:

“Türk kadını dünyanın en aydın, en erdemli ve en ağır kadını olmalıdır. Her halde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun bir sözünü hatırlatırım: ‘Elbette sefil olursa kadın, alçalır beşer!’” der.

Bu veciz ifadelere yer vermemin sebebinin, merkezimizin isminden kaynaklandığını hatırlatmak isterim.

İki Müdürlüğün ortaklaşa organize etmiş bulunduğu bu faaliyetimize her aşamada kalbî desteklerini esirgemeyen Devlet Bakanımız Sayın Hasan GEMİCİ'ye, bu ve benzeri faaliyetlerimizde bizi yalnız bırakmayarak her türlü desteği sağlayan Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Enver HASANOĞLU'na, Hukuk Fakültesi Dekanı olmam nedeniyle Merkez Müdürlüğümün bu organizasyonunda yardımcı olan Hukuk Fakültesi akademik ve idarî personeline teşekkür eder, hepinize saygılarımı sunarım.

10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Devlet Bakanı Hasan GEMİCİ'nin Konuşması

Değerli misafirler,

"Töre Cinayetleri" konulu panelimize hepiniz hoşgeldiniz.

Sözlerime başlamadan önce 17 Ağustosta yaşadığımız deprem felaketinde hayatlarını kaybeden vatandaşlarımızın yakınlarına baş sağlığı, yaralananlara acil şifalar diliyorum. 17 Ağustos depremi ülkemizi derinden sarsan büyük bir felakettir. Milletimizin başı sağolsun. Ayrıca bizimle birlikte samimi duygularla acımızı paylaşan ve yardımlarda bulunan bütün dünyaya da şükranlarımı ifade etmek isterim. Deprem bölgesindeki vatandaşlarımızın yaraları tek yürek haline gelmiş milletimiz ve devletimiz tarafından hızla sarılmaktadır. Temennimiz böyle felaketlerin bir daha hiç yaşanmamasıdır.

Bugün burada tartışacağımız konu ülkemizin kanayan yarası olan töre cinayetleridir. Çok sık olarak ajanslara, gazete ve dergilere töre cinayetleri kaynaklı haberler yansımaktadır. Haberlerin sıklığı ve içeriği konunun vehameti ve aciliyetini gözler önüne sermektedir. Bu toplumsal yarının bir an önce çok boyutlu olarak incelenmesi ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu açıdan panelin iyi bir vesile olacağına inanmaktayım.

Töre cinayetleri geleneksel toplum yapımızın ürettiği bir olgudur. Bilhassa namus kavramının algılanışındaki çarpıklık bu cinayetlerin en başta gelen sebeplerinden biridir. Gelenek, çoğu durumda toplumsal yapının ayrılmaz bir parçasıdır ve olumlu işlevler üstlenir. Bunun en güzel örneği deprem felaketinde halkımızın sahip olduğu yardımseverlik geleneğinin ortaya serilmesi olmuştur. Bazı durumlarda ise gelenek toplumsal gelişimin önünde engel olarak durabilmekte ve modern değerlerle çatışmaktadır. Bu sosyolojik olguyu öncelikle iyi irdelemeliyiz. Yapılması gereken, geleneksel yapının olumlu yönlerinin korunması, olumsuz yönlerinin ise evrensel değerler ölçü alınarak değiştirilmesidir.

Her sorunun çözüme kavuşturulmasında olduğu gibi, töre cinayetlerinin önüne geçebilmenin de en iyi yolu elbette ki eğitimidir. Konu, eğitim kurumlarında, medyada her vesileyle işlenmeli ve bilinçlenme sağlanma-

lıdır. Yapılacak çalışmalarda insan hayatının kutsallığı, yaşama hakkının en temel insan hakkı olduğu özellikle vurgulanmalıdır. Herhangi bir gerekçenin insan hayatına son vermek için bir mazeret olamayacağı çok açıktır. Bilinçlenmenin sağlanması hususunda entellektüellere, eğitimcilere, medyaya ve sivil toplum kuruluşlarına büyük görev düşmektedir. Bu konuda elbirliğiyle çalışmak kısa zamanda önemli adımlar atılmasını sağlayacaktır.

Töre cinayetlerinin önemli bir boyutunu da hukuksal alan oluşturmaktadır. Polis, savcı ve yargıçların konunun hassasiyetine gösterdikleri önem bu cinayetlerin önüne geçilmesinde vazgeçilmez bir unsurdur. Töre cinayetlerinde suçun tesbiti, suçlunun cezalandırılması ve verilecek cezanın ölçüsünün iyi saptanması gerekmektedir.

Aynı şekilde, hukuk mevzuatımızın evrensel hukuk normları ve insan hakları referans alınarak tekrar gözden geçirilmesi, yapılan tesbitler doğrultusunda gerekli değişikliklerin yapılması zorunludur. Verilecek cezaların töre cinayetlerini teşvik eder şekilde indirilmesi değil, bilakis caydırıcılık gücünü artıracak ölçüde olması gerekir.

Töre cinayetlerinde dikkatimizi çeken bir başka husus, cinayetin çocuklara işletilmesidir. Ailenin, çevrenin psikolojik ve toplumsal baskısıyla çocuklar ne yaptıklarının çok da farkında olmayarak bu cinayetleri işlemekte, hayatlarını daha ilk yıllarda bir karanlığa hapsedmeye zorlanmaktadır. Çocuklarımızı bu ağır toplumsal sorunun bedelini ödemekten kurtarmalı ve omuzlarından bu yükü kaldırmalıyız.

Töre cinayetlerinin mağdurları büyük çoğunlukla kadınlar olmaktadır. Özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlar kapalı bir toplumsal yapının bütün baskısını üzerlerinde taşımaktadırlar. Böylesine baskıcı bir ortamda en küçük olay kadınların kişiliklerinin ve hayatlarının hiçe sayılarak şiddet görmelerine ve öldürülmelerine yol açmaktadır. Bu olguyu geriletebilmenin yollarından biri kadınların statülerinin yükseltilmesi ve her alanda eşit haklara sahip olmalarının sağlanmasıdır.

Kadınların her alanda karşılaştığı sorunların çözümü için Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı olarak çeşitli çalışmalar yürütmekteyiz. Bunların en önemli ayağını hukuki çalışmalarımız oluşturmaktadır. Ka-

dınların hukuki alandaki sorunlarının çözüme kavuşturulması için idari ve yasal düzenlemelerin yapılanmasının sağlanması hususunda üzerimize düşeni yapmaya çalışıyoruz.

Bu sorunlar arasında son zamanlarda güncellik kazanan töre cinayetlerinin uzun vadeli bir sosyal kalkınma süreci gerektirdiğini kabul etmekle birlikte, en azından yasal tedbirler alınarak kısa vadede önleyici hale getirilmesinin mümkün olup olmadığını tartışmak ve somut çözüm önerileri getirmek için toplanmış bulunuyoruz.

Panel sonunda, yasal alanda yapılması gerekenler hakkında bizlere ışık tutacak sonuçlar alacağımıza ve verimli bir tartışma ortamının oluşacağına inanıyorum. Değerli oturum başkanı ve panelistlere böyle hassas ve önemli bir konuda bilgi ve tecrübelerini bizlere aktararak çözüm arayışlarına katkı sağlayacakları için huzurunuzda teşekkürlerimi ifade etmeyi bir borç bilirim. Yine bizimle işbirliği yaparak bu panelin gerçekleşmesindeki katkılarından dolayı Gazi Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Enver Hasanoğlu' na ve Sayın Prof. Dr. Zehra Odyakmaz' ın şahsında Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezine şükranlarımı belirtirim.

Hepinize saygılar sunarım.

PANEL BİLDİRİLERİ

OTURUM BAŞKANI M.NACİ ÜNVER'İN KONUŞMASI(*)

Kimi zaman filmlerde batılı bir seçkin veya soylunun onurunun zedelediği saviyla muhatabına düello teklif ettiğini görürüz. Sonunda yer ve zaman kararlaştırılır, kılıçlar çekilir, ya da silahlar patlar, biri ölür diğeri kalır, böylece onur meselesi çözüme kavuşturulmuş olur.

Düello yöntemiyle kurtulan onur kişisel onurdur, bir üçüncü kişiyi ilgilendirmez bu sorun.

Ortaçağ Avrupasında onur kurtarmak için bu yöntem uygulanırken doğuda neler oluyordu?

Kısacası onur savaşımında nasıl bir yöntem uygulanıyordu? Hemen belirtelim: Doğuda çok farklıydı bu fotoğraf. Bir kere söz konusu edilen onur, kollektif onurdu. Onur savaşımında düello yönteminden birçok yönleriyle ayrılan başka bir yöntem uygulanıyordu: O DA KAN DAVASIYDI.

Bir grubun onurunu kurtarmak için aileden seçilen erkek çocuk alınan kararı yerine getiriyordu. Bu karar ölümdü. Böylece hem kollektif onur kurtarılıyor, hem de ölenin öcü alınıyordu. Kısacası kan, kanla temizleniyordu. Sonuçta bitmeyen düşmanlıklar sürüp gidiyordu. Kimi cinayetler başlangıçta arazi, mal, mülk uğruna işlenirken, kimileri de namus uğruna işleniyordu. Aile ya da oymaktan bir kadının namusu söz konusu olduğunda kirlenen namus kanla temizleniyordu. Çoğu zaman bu yöntemin kurbanları da kadınlar oluyordu.

Batıdaki düello, ortaçağ kapandığında tarihin karanlık sayfalarında yerini alırken Doğu'da kan davası sürüp gidiyordu. Ülkemizde de terkedilmemişti bu yöntem. Ne yazık ki bu günde yaşıyoruz aynı olguları.

Peki, insanları kan davasına sevkeden etkenler nelerdir?

Bunların başında öç alma duygusu geliyor. Bir de inanç boyutu var. Bu da öldürülen kişinin mezarında rahat uyuması için öcünün alınması gerektiğine ilişkin inanç.

Kuşkusuz bu etkenler dışında konunun sosyo-ekonomik boyutu da var. Toprak paylaşımı kavgası. Öldürülen kişinin aile ekonomisindeki

(*) Yargıtay 8. Ceza Dairesi Başkanı

önemli işlevi gibi olgular sorunun ekonomik boyutunu oluşturuyor. Bunun dışında kimi yörelerimizde kadınlara bakış açısı, erkeğin kadın üzerindeki mutlak hakimiyeti ve sahiplenme duygusu, yöresel namus anlayışı gibi olgular da sorunun sosyal boyutunu oluşturmaktadır.

Bizi asıl düşündüren konu; 2000 yılının eşliğinde ülkemizde ilkel toplumlara özgü bu sorunların halen varoluşu. Yüce Önderimiz Atatürk'ün aydınlanma çağını Anadolu'ya taşımasının üzerinden 76 yıla yakın bir zaman geçmesine karşın, ilkel toplumlarda yaşanan bu olguların halen kimi yörelerimizde yaşanmış olması.

Bu aşamada şu sorular gelmektedir aklımıza :

Her kademedeki bizler, aydınlarımız, yönetim kademesinde görev alan herkes Atatürk'ü ve onun getirdiklerini iyi ve doğru algılayıp üzerimize düşen görev ve sorumluluklarımızı yerine getirebildik mi?

Yoksa bir takım söylevler ve fantazilerle mi geçirdik zamanımızı? Bu soruları sormamız gerekir kendimize. Geç kalmış da olsak bundan sonra neler yapabileceğimizi de belirlememiz gerekiyor ayrıca.

ÜLKEMİZDE AİLE İÇİ TÖRE YA DA NAMUS CİNAYETLERİ

Prof. Dr. Mahmut TEZCAN(*)

Şiddetin kültürel kökleri irdelenirken namus ya da töre cinayetleri ile karşılaşmaktayız. Bir şiddet biçimi olarak namus cinayetleri, Türk toplumunun kültüründen, özellikle değer sisteminden kaynaklanmaktadır.

Bu olgunun kökeni ise tarım toplumudur. Yani daha çok kırsal kesim kültürünü yansıtır.

Kentleşme ile birlikte kentlere gelen bu tür cinayetler özellikle alt toplumsal katmanlar arasında yaygındır.⁽¹⁾

Namus Kavramının İçeriği

Namus kavramının içeriği, cinsel davranışa ilişkin gelenek ve göreneklerden kaynaklanır. Bu kavramın kuralı, cinsel saflık ve sakınmadan oluşur. Saflığı korumak, kadına düşen sorumluluktan birisidir. Sakınma ise, her iki cinsi ilgilendirir. Kadının namusu, saflığını evlenmeden önce herkese karşı korumak biçiminde kendini gösterir. Evlendikten sonra ise cinselliğini sadece kocasına sunmak zorundadır. Bunun dışındaki her cinsel eylem namussuzluk sayılır. İşte bu durumda cinayetler devreye girer. Çünkü kadın, cinselliğini koruyamamıştır.

Erkeğin de sorumlulukları söz konusudur. Kendine bağlı kadınların (Eşi, kızı, kızkardeşi, annesi) namusunu titizlikle korumalı ve başkalarının namusuna ise el atmamalıdır.⁽²⁾

Şeref Kavramı

Namus kavramıyla ilgili bir başka kavram da şereftir. Genel olarak bireyin ya da ailesinin toplumsal itibarı ya da saygınlığı olarak tanımlanabilir.

Akdeniz havzasının az gelişmiş toplumları hâlâ kır kökenli sosyal değerlerin etkisini taşır ve sürdürür. Bu yörelerde yerleşik gelenekler ve görenekler, bir erkeği, kendisinin ve ailesinin şerefini korumaya ve kadının

(*) Ank. Üni. Eğitim Bil. Fakültesi Öğretim Üyesi

(1) Ergil, D.: Türkiye'de Terör ve Şiddet, s. 187.

(2) Tezcan, Mahmut : Türklerle İlgili Stereotipler, s. 91.

da cinsel saflığını ya da namusunu korumaya zorlu kılar. Bu beklentiler kadında cinsel utanç, erkekte ise erkeklik olarak belirir.

O halde gerek erkek, gerekse kadın açısından sorumluluklar şöyle belirlenir:⁽³⁾

Erkek açısından erkekçe tutumlar takınmak ve erkekçe davranmak; kadınlar açısından ise cinsel sakınmaya önem vermek, hareketlerini utanç kavramıyla sınırlamak, bir namus borcudur. Bu borç, önce aileye, sonra da topluma yöneliktir. Şu halde erkek, hem kendi, hem de ailesinin kadın üyelerinin namusunu (cinsel saflığını) korur. Ayrıca, kadın kendi namusundan başka ailenin erkeklerinin namusunu da korur. Bu durum, ailenin şerefine yansır. Davranış biçimindeki bu karşılıklık, ailenin bireylerinin namus ve şerefini belirler. Bu durum, o cemaatin yerleşik değer ve geleneklerinin sürekliliğini sağlar.

Kadını kadınca davranmaya zorlayan iki neden var.⁽⁴⁾ Bunlar : a) Aksine davranış, ailenin erkeklerini küçük düşürür. b) Geleneksel sosyal değerler tarafından onaylanan iş bölümü, kadını erkeğin vesayeti altına koymuştur. Evlenmemiş kızlar babanın vesayeti altındadır. Dul kadın ise, uygulamada birlikte yaşıyorlarsa kocasının erkek akrabalarının; onlardan ayrı ise, kendi erkek kardeşlerinin ya da yetişkin oğlunun vesayeti altındadır.

Töre Cinayetlerinin Sınıfsallığı

Namus kavramına değişik sınıflarca farklı düzeyde önem verilmekte ve özellikle bir alt sınıf olgusudur. Orta sınıf ve yukardaki sınıflarda böyle değil. Bunun nedeni, iki sınıfın toplumsallaşma sürecinde rol oynadığı bilinen kültürel değerlerdeki farklılıklara bağlanabilir. Kentel orta sınıfın değer sistemi, üst sınıf normları, evrensel burjuva değer yargıları ve ah-lâk kurallarından etkilenmekte ve beslenmektedir.⁽⁵⁾ Bu etkileşimin sürekliliği onları bütünleştirmektedir. Oysaki az gelişmiş ülkelerin alt sınıflarının değer yargıları, kentte bile kırsal toplumun kültüründen kopmuş değildir. Bizde de bu konudaki cinayetlerin kırsal kesimde ve köylerde işlenişi de bu hususu doğrulamaktadır.

(3) Ergil, D.: a.g.e., s. 189-190.

(4) Ergil, D.: a.g.e., s. 197.

(5) Ergil, D.: a.g.e., s. 203.

Namus cinayetlerini özendiren, destekleyen ve bu tür cinayetleri işleyenleri koruyan bir sosyo-kültürel çevre vardır. – Aşiret – Çünkü bu suçu işleyenlere cemaatsal değer ve ahlâk yargılarına uygun hareket ettikleri gözüyle bakılmaktadır. Bu nedenle çevreden onay görmektedirler. Çevre baskısı ve gelenekler, olayların sürmesini teşvik etmektedir. Kentlerde, modern öncesi kültürel öğelerin ve törelerin yer alması çok görülen bir durumdur. Bu da toplumsal yaşamın hareketliliği sonucu ortaya çıkan, göçlerle belirgin duruma gelmektedir. Böylece büyük kentlerin içinde aile içi namus cinayetleri her zaman görülen bir olaydır. Ama artık toplumuzun önemli bir kesimi bu cinayetleri onaylamamaktadır. Bu olaylarda dikkati çeken husus, akrabalık ve aile kurumu içinde işlenmiş olmalarıdır.

Akrabalık İlişkileri

Namus cinayetlerinde temel öge akrabalık kurumuna da bağlanmaktadır. Akrabalığın olumsuz işlevlerinden birisi de, gerilim, şiddet ve katliamlara yol açmasıdır. Bu nedenle modernleşme sürecini inceleyen sosyolog ve antropologlar akrabalığın, modernleşme ile bağdaşamayacağını, modern bir toplumun ve modern kişinin akrabalarla bağlarının koparılması gerektiğini söylerler.⁽⁶⁾ Kan davaları da aynı biçimde sıkı akrabalık bağlarının varlığında söz konusudur.⁽⁷⁾

Töreler

Namus cinayetlerinde söz konusu olan, sert ve acımasız törelerdir. Töre, sosyolojik bir kavram olan toplumsal "Norm" içinde yer alır. Toplumsal değerlerden, normlardan sapmalar genellikle sert ve acımasız yaptırımları içerir. Ataerkil toplumlarda kadının iffeti, erkeğin namus ve şerefi sayılır. Kadınlar bu yapı içersinde düşük bir statüyü sahiptir. Böylece kadının cinselliğine aşırı derecede bir değer atfedilmiştir. Ülkemiz de bu ataerkil düzenine sahiptir. Coğrafi konumun (Ortadoğu) kurak, verimsiz, geçim kaynaklarının kıtlığı, bireylerin geniş aile ve akrabalık kurumları gibi ortaklaşmacı ve dayanışmacı yaşamlarını gerekli kılmıştır.

Kadın cinselliğinin soyut ve sembolik değerinin yoğunlaştığı husus, evlilikten önce bekâretin titizlikle korunmasıdır. Böyle bir sistemde bekâ-

(6) Tezcan, Mahmut : Toplumsal Değişme, 3. Baskı, s. 70.

(7) Tezcan, Mahmut: Kan Davaları, s. 36.

retin normlara uyulmadan yitilmesi, cinayetlere yol açabilmektedir.⁽⁸⁾ Akdeniz ve Ortadoğu kültürlerinde böyledir. Ayrıca, bekâretin kutsallığı da kültürel bir değerdir.

Töre cinayetlerine kadının kurban gitmesinin başlıca nedenleri:

- * Kızın, ailesinin isteği dışında birisiyle duygusal ilişkiye girmesi.
- * Gayrimeşru bebek doğurması.
- * Genç kadının kocasını terkedip başkasıyla kaçması.
- * Kızın bir gence sevdalanması.
- * Kızın evlilik öncesi hamile kalması.
- * Kızın sevdiği gençle evden kaçması.
- * Kızın kötü yola düşmesi.

Bütün bu nedenler namus kavramının kapsamı içinde ele alınmaktadır. Bu nedenle törelere ters düşen davranışlar olmaktadır.

Kimler Öldürüyor?

Kocasını, eski kocasını, babasını, kardeşi ve diğer erkek akrabaları (amca, dayı gibi).

Kadının öldürülmesine Aile Meclisi karar veriyor. Onun yakınları toplanıp konuşuyor, tartışıyor ve öldürülmesine karar veriyor.

Erkekler, hem namus kirleten, hem de namus kirletenin cezasını veren rolündedir.

Ülkemizde adam öldürme nedenleri arasında ilk sırada namusu ya da şerefi korumak yer almaktadır.⁽⁹⁾

Öldürmeler 18 yaşından küçükler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kanuna göre daha az ceza aldıkları için. Asıl suçlular ise bir kaç aylık hapis cezalarıyla kurtulmaktadır.

(8) Şimşek, Sefa: a.g.e., s. 149.

(9) Öğün, Aslıhan: "Türkiye'de Adam Öldürme Suçunda Etkili Olan Bazı Sosyal/Kültürel Özelliklere İlişkin..." Polis Bilimleri Derg., Cilt 1, Sayı 2,

Kızlar;

- Boğulup nehire atılma,
- Traktörle ezilme,
- Gırtlaklarından cadde ortasında kesilme,
- Kurşunlanma,

gibi biçimlerde cezalandırılmaktadırlar. Bunların hepsi de Şanlıurfa töre cinayetlerinde uygulanan başlıca yöntemlerdir.

Kentlerde Töre Cinayetleri

Global toplumla yerel toplulukların bambaşka açılardan dünyaya baktıklarını görüyoruz. Yâni, çok farklı değer yargılarına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte namus cinayetleri artık sadece kırsal kesimle sınırlı kalmayıp, göçler, aşırı kentleşme, köy-kent arasındaki yoğun toplumsal hareketlilik ve artan iletişim yoluyla büyük kentlere taşmıştır. Hatta, Almanya, Hollanda, Avusturalya gibi yurtdışına bile geçmiştir.

Köyden kente göç ile düzgün-doğrusal olarak artan bir modernleşme her zaman gerçekleşmemektedir. Modern ile gelenekselin teması sonucunda modernlik, her zaman egemen olup gelenekseli özümseyememektedir. Böylece modernliğin gelenekseli kendine dönüştürmesi söz konusu olamamaktadır.

Çoğu kez, geleneksel ve modern, bir arada ve uyum içerisinde varolabilmektedir.⁽¹⁰⁾

Kent ortamında kendini gerçekleştirme ve kimlik bunalımı yaşayan insanların "Namus", "Kızlık", "Bekâret" gibi soyut değerleri kutsallaştırarak bunlar için yakınlarını rahatlıkla öldürebilmektedirler. Bu husus, onlara bir konum kazandırır. Bunlar, çevrenin nazarında canî değil, namusunu temizleyen insanlar olarak değerlendirilmektedirler.

Geleneksel nitelikler, kentsel alana eklenmiştir. Bir sentez oluşturmadan, hatta bir çelişki ve çatışma yaratmadan onunla yanyana varlığını sürdürmektedir.

(10) Genç, Ernur: "Kentleşme, Geleneksel-Modern Geriliminde Kimlikler ve Özgüllüğün Farklı Biçimleri", Türkiye Günlüğü, Sayı 46.

Global toplum kurumları, resmî olarak bu tür törelere karşı olmakla birlikte, bu kurumları işleten kimselerin değer yargıları, onları destekleyebilmektedir.

Önlemler

Olayın önlenmesi, gelişmişlik ve az gelişmişlik bağlamında ele alınmalıdır. Bu tür cinayetlerin gelişmiş yörelerde görülmesi olanağı yoktur. Çünkü, bu törenin şimdiki yararlılığı açıklanamıyor ya da o töre artık boş bir inanç durumuna gelmiştir. Eğer toplum olarak bu aşamaya gelmişsek, yâni namus cinayetlerinin özgün işlevleri ortadan kalkmışsa sorun yok demektir.

Oysaki ülkemizin Doğu ve Güneydoğu yöreleri az gelişmişlik çerçevesindedir. Yâni namus cinayetleri ve onlarla bağlaşıklığı bulunan törelerin bir işlevi var ve boş inançlara dönüşmemiştir. O halde bu bölgenin toplumsal ve ekonomik yapısının dönüşümü sağlanmalıdır. Böyle bir dönüşüm, global toplum kurumlarının tam egemenliği ve GAP gibi büyük ölçekli projelerin etkin bir biçimde yaşama geçirilmesi sayesinde gerçekleşebilir.

Global toplum kurumlarının yerleşmesi, kişisel adalet uygulamalarının önünü alır.

Mega ekonomi projeleri de pazar ilişkilerini güçlendirmek suretiyle bireyselleşmeyi hızlandırır. Böylece, insanlar geçimini sağlayabilmek ve güvenlik gereksinimlerini karşılayabilmek için akrabalık sistemlerine sığınmak zorunluluğu duymayacaklardır.

Büyük Kentlerdeki Töre Cinayetlerinin Önlenmesi

Bu konuda kriminal önlemlerden başka, bireysel haklar çerçevesinde tanımlanan yurttaş kimliğinin herkese kazandırılması, yâni, insanların birey olarak kendilerini gerçekleştirmelerinin sağlanması için uygun toplumsal koşulların yaratılması gerekmektedir. Kadın-erkek tüm bireylerin kendi cinsellikleri üzerinde sadece kendilerinin ve isteyerek kurdukları özel ya da kurumsal nitelikteki ortaklıkların (evlilik, arkadaşlık, birlikte yaşama) söz sahibi olmalarına olanak sağlanmalıdır.

Bunun için kuşkusuz, herkesin eğitim, istihdam, adalet, güvenlik ve sağlık gibi temel hizmetlerden etkin bir biçimde yararlanabilmeleri gerekir ki böylece çok katı namus anlayışından sıyrılıp bu törelere başvurması sınırlandırılmış olur. Böylece, bu tür cinayetler, yeni değerler ve davranış kalıpları benimseninceye değin etkisini sürdürecektir.

KAYNAKLAR

- Demirbaş, Timur:** Almanya'daki Türklerin Sorunları, Bunların Suça Etkileri, Ankara 1990, Dokuz Eylül Üni. Hukuk Fak. Döner Sermaye İşletmesi Yay. No. 12.
- Ergil, Doğu:** Türkiye'de Terör ve Şiddet, Ankara 1980, Turhan Kitabevi Yay.
- Faraç, Mehmet:** Töre Kiskacında Kadın, İstanbul 1998, Çağdaş Yayınları.
- Kalan, İlknur:** "Ailede Kadına Yönelik Şiddet ve Hukuk Düzeni", 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek isimli kitapta. Ed. Oya Çitçi, s. 103-117. Ankara 1998, TODAİE Yay. No. 285.
- Öğün, Aslıhan:** "Türkiye'de Adam Öldürme Suçunda Etkili Olan Bazı Sosyal/Kültürel Özelliklere İlişkin Sosyolojik Bir Araştırma", Polis Bilimleri Derg., Cilt 1, Sayı 2, Ağustos 1998.
- Şimşek, Sefa:** Törelerin Aynasında Doğu ile Batı (Kan Davası ve Düello Gelenekleri), Bursa 1998, Asa Kitabevi.
- Tezcan, Mahmut:** Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargıları) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme, Ankara 1974, Ank. Üni. Eğitim Fak. Yay. No. 44.
- Genç, Ernur:** Kentleşme, Geleneksel-Modern Geriliminde Kimlikler ve Özgüllüğün Farklı Biçimleri, Türkiye Günlüğü, Sayı 46, Ankara 1997.
- Tezcan, Mahmut:** Kan Davaları, Ankara 1981, 2. Bası, Ank. Üni. Eğitim Fak. Yay. No.99.
- Tezcan, Mahmut:** Toplumsal Değişme, Ankara 1995, "Doğu'da Bin Yıllık "Töre"rizm", Tempo, Sayı 16, 17 Nisan 1996.

TÖRE CİNAYETLERİNİN ÖNLENMESİ

Prof. Dr. Doğan SOYASLAN(*)

Törelere hayatın içinde, insan ile hayatın gerçekleri, hayatta oluşan kurallardır. Bunlar sosyo-ekonomik şartlar içinde kendiliklerinden oluşurlar. Uzun zaman yürürlükte kalırlar. Kendiliklerinden değişime uğrarlar. Bunların yaptırımları ayıplama ve dışlamadır. Toplumun dışına veya aileden atma, giderek öldürmedir.

Adam öldürmesi örf ve adet veya töre gereği gerçekleştirilmesi ekonomik yönden kapalı toplumlarda olan bir vakadır. Daha ziyade tarıma dayanan ekonomilerde oluşan toplumlarda görülür. Bu toplumlarda aile birdir ve geniştir. Aile fertleri aile reisinin hakimiyeti altındadır. Aile reisinden sonra çoğunlukla büyük kardeşin sözü geçer. İkinci egemen odur. Kız kardeşlere göre erkek kardeşler egemendir.

Ailede kazanç birdir ve müşterektir. Aile reisinin emrine göre kazançlar harcanır. İş hayatı tarıma dayalıdır. Hayat topraktan kazanılır. Aile çoğu zaman kendi ihtiyacını kendisi topraktan üretir. Genelde erkekler ailenin hayatını kazanır. Kadınlar örf ve din, yaşamın gerçekleri gereği erkeğe bağlıdırlar.

Kadınların namusu ailenin şeref ve ihsanıdır. Aile bir bütündür. Kişiler arasında mesafe yoktur. Kişiler dışa karşı bir bütündür. Tek başlarına kendileri karar vermezler. Özgüvenleri zayıftır. Bağımsız düşünce yetenekleri gelişmemiştir. Aralarında mesafe yoktur. Birbirlerinin işlerine karışmaktadırlar. Dışa karşı bir bütündürler. İçlerinden birisine yapılan kötülük hepsine yapılmış sayılır. Birisinin yaptığı örf, töreye aykırı hareket hepsinin adını lekeler. Birisinin gerçekleştirdiği itibarlı onurlu hareket ailede herkese saygınlık ve şeref kazandırır.

Ekonomik yönden dışa kapalı, aile bireylerinin başkalarının işinde sürekli çalışmadığı, endüstri toplumuna entegre olamamış aileler grup zihniyeti taşıyan ailelerdir. Aileden birisi öldürüldüğünde tüm aile fertleri arasında bir boşluk doğar. Bu boşluğun diğer yüzü intikamdır. İntikam duygusunun arkasında tatmin edilmek isteyen örf, hınç duygusu vardır.

(*) Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı

Bu duygu da ancak ölüme ölümdür. Öte yandan ölüme ölüm ile aile failin mensup olduğu aile karşısında varlığını, aileye eşitliğini kanıtlayacaktır. Hasım aile karşısında aciz olmadığını ve ondan korkmadığını kanıtlayacaktır. İşte kan davasının kaynağı budur.

İç yapılarında bireyin olmadığı ailelerde kadının namusundan da aile sorumludur. Kadın ailenin istediği, izin verdiği erkekle evlenebilir. Kötü yola giremez. Zina yapamaz. Evlilik dışı süren ilişki olamaz. Düşman aile erkeği ile evlenemez. Kendiliğinden evlenemez. Bu düşmanlığın kaynağı toprak ve su uyuşmazlığı, kişisel sürtüşmeler olabilir. Kaçamaz. Kaçarsa, düşman aile erkeği ile evlenirse ailenin onurunu zedelemiş olur. Bu nedenle cezalandırılması gerekir. Kaçırana devletin vereceği ceza onları ilgilendirmez. Verilmesi gereken ceza ölümdür. Bu ölüm suya atma, iple boğma, kör kuyuya atma, kurşunlama, bıçaklama, traktörle ezme tarzında olur.

Keza evlenen kadının evlendiği evde mutlu ve geçimli, eşine sadık olması da aile şerefiyle ilgilidir. Çünkü, kadın eşine sadık olmak zorundadır. Eşine sadık olmayan kadının cezasını da keza ailesi verir.

Aile içinde kadının namusundan da aile erkekleri sorumludur.

İrzına geçilen, terk edilen, peşinde dolanılan, kendisine sarkıntılık edilen kadının ailesi bunların intikamını alır, failden hesabını sorar.

Tüm bu cinayetler aile yapısından kaynaklanmaktadır. Bu yapı töreseldir. Bu nedenle bu tür adam öldürmelere töre cinayetleri adı verilir. Cinayetlerin öğrenilmesi, töre cinayetlerinin işlenmesini haber almak hatta çoğu zaman suçluyu bulmak da zordur. Çünkü, aile içinde olmaktadır. Kimse tanıklık yapmaz. Güvenlik güçleri ancak maddi deliller vasıtasıyla gerçeğe ulaşabilir. Boğulma izleri, kurşun, kan izleri gibi. Öte yandan cinayetlerin işlendiği ailenin çevresi de aynı kafada olduğu için durumu devlete ihbar etmeyecektir. Komşusunun işine karışmayacak komşusuyla kötü olmayacaktır.

Durum bu. Suçlunun ihbar işi ya ayrı zihniyette birine, ya cesur bir vatanışa veya öldürülecek kimseye düşmektedir. Öte yandan ihbarın nereye ve nasıl yapılacağı da bir sorundur. Çünkü Türkiye'nin her tarafında jandarma karakolu yoktur.

1. Töre cinayetlerinin önlenmesi için her şeyden önce bu cinayetleri yaratan zihniyetin değiştirilmesi gerekir. Zihniyet değişimi de kısa zamanda olabilecek bir olgu değildir.

2. Aile yapısını bireyci bir zihniyetle geliştirmedikçe, herkesin yaptığı fiillerden sadece kendilerinin sorumlu olacağı şeklinde bir düşünce sokulmadıkça bu gibi cinayetlerin devamını engellemek mümkün değildir.

3. Bireyci, bağımsız bir zihniyetin gelişmesi her şeyden önce ekonomik bağımsızlığı gerektirir. Yani aile bireylerinin kendi hayatlarını kendilerinin kazanması gerekir. Bu da ekonomik yapı değişikliğini gerektirir.

4. Ekonomik yönden bağımsız olmayan aile bireyi genç kız, aile reisine veya kardeşlerine muhtaç olacaktır.

5. Bazen tek başına ekonomik bağımsızlık da yetmeyebilir. Bu bir bilinç işidir. Ancak, ekonomik bağımsızlık bu bilincin gelişmesine yardımcı olur. Ekonomik bağımsızlık aile bağlarını kıracaktır. İnsanlar ayrı yaşayacaktır.

6. Aile bireylerine saygı insan olmaları dolayısıyla olmalıdır. İşine ve kararına karışılmamalıdır. Herkesin kendi haysiyet ve şerefinden kendisinin mesul olacağı kabul edilmelidir.

7. Başkalarına da saygıyı ve sevgiyi onların da insan olduğunu, çoluk ve çocuklarının bulunduğunu öğretmek gerekir.

8. Bu gibi ölümlere karşı kamuoyunu duyarlı hale getirmek de keza bir başka çözüm yoludur. Kamuoyunun duyarlı olması cinayeti işlemeyi düşünen aile üzerinde baskı teşkil eder. Bu da caydırıcı rol oynar. Diğer faydası suçluların adliyeye intikal ettirilmesi, tanıklık yapılması konusunda kolaylık sağlar.

9. İnsanlara hayatın güzel, cezaevinde geçirilmeyecek kadar iyi olduğu anlatılmalıdır. Cezaevine giren kimsenin çoluk, çocuk ve ailesinin perişan olduğu anlatılmalıdır.

10. Kan davalarının sebebi olan öldürmelerde ölenin de öldüren kadar kabahatli olduğu, bunun sonucu ölmüş olabileceği düşüncesi yayılabilir.

11. Kadının da bir insan olduğu, mutluluk veya mutsuzluğu kendisinin takdir edebileceği, istediği erkeği seçmekte özgür, cinsel seçimde onun da bir insan olduğu buna saygı gösterilmesi gerektiği bilinci yerleştirilmelidir.

12. Kadının erkek seçmesinin, zina yapmasının aile onurunu zedelese de bunun cezasının öldürme olmaması gerektiği anlatılmalıdır.

13. Öldüren kişi öldürmekle kurtulmamakta, vicdan azabı içini kemirmektedir. Öldürmenin zararı ona anlatılmalıdır.

14. Töre cinayetleri konusunda güvenlik güçleri daha hassas hale getirilmelidir. Suçluların takibi ve bulunması konusunda eğitilmeli, bilgilendirilmelidir. Suçlular mutlaka yakalanmalıdır.

15. Cinayeti işleyenler er veya geç mutlaka yakalanacağıının bilincinde olmalıdır.

16. Eğer güvenlik güçleri önceden haberdar olurlarsa öldürülecek kişi veya kimseyi ailenin kontrolünden almalı, devlete ait bir kurumu tevdi etmelidir.

17. Burada elbette sorun bu kurumun yeri ve niteliğidir. Faaliyetini sürdürebilir sürdürmeyeceğidir.

18. Yine eğer haber alınmışsa güvenlik güçlerinin müdahesiyle kız bir akrabasına teslim edilmelidir. Bu akrabanın uzak bir yerde olması tercih edilmelidir.

19. Kadın davalarında, failin yakını olan muhtemel mağdurların, muhtemel failerin göremeyeceği ulaşamayacağı yerlerde yaşamaya mecbur edilmesi de bir çare olabilir. 1938 yılında böyle bir kanun çıkarılmıştı. Failin yakınları muhtemel mağdurlar yaşadıkları ilden en az 50 km uzakta ikamet etmeye mecbur edilirdi. Altmışlı yıllarda bu kanun Anayasa Mahkemesi tarafından cezaların şahsiliği ilkesine aykırı bulunarak iptal edildi.

20. Cinayeti işleyen mutlaka cezalandırılacağı ve yakalanacağını düşünmeli, çıkarılan bir af ile kurtulacağına inanmamalıdır.

21. Töre cinayetlerini toplum hoşgörmemeli, kınamaladır. Hoşgörü ve bağışlama suça teşvik nedenidir.

22. Töre cinayetlerine karşı kayıtsız kalmamak bunları mahkum etmek, engelleyici nedenlerden birisidir.

23. Bu cinayetleri işleyenler grup iradesine kurban gitmektedirler. Kişilikleri yoktur veya zayıftır. Bunların iradelerini, kişiliklerini güçlendirmek gerekir.

24. Töre cinayetine kurban gidebilecek mağdurların uyarılması bir diğer nedendir. Bunlar kendilerini koruyucu tedbir alabilirler.

25. Kan davasına kurban olacak failin cezaevinden çıktıktan sonraki hayatı için uyarılması veya bir başka yerde yaşamaya mecbur edilmesi bir başka çözüm olabilir.

26. Öncelikle kan davalarını önlemek için muhtemelen mağdur olarak cezaevinden çıkan hükümlünün kimliği ve dış görünümü değiştirilmelidir.

27. Eğer fark edilirse muhtemel mağdur ailesinden ayrıldıktan sonra aile mağdurun bulunduğu yere veya şehre sokulmamalıdır.

28. Radyo ve televizyonlarda eğitici programlar düzenlenmeli. Kızını öldüren babanın yürek acısı, cezaevinde geçen ömür gibi.

29. Her ne kadar bu tedbirleri teklif etmek teşvik olarak kolay ise de uygulamak kolay değildir. Devlete mali külfet getirecektir.

30. Bu tedbirlerden bir kısmı hakim kararıyla gerçekleşecektir. Ancak uygulanması zordur. Uygulama için hakime bağlı personel gerekecektir.

31. Elbette çarelerden birisi de suçluyu cezalandırmaktır. Güvenlik tedbiri uygulamak muhtemel faileri kontrol altına almaktır.

32. Sorunun kökten çözümü eğitime ve uzun vadeli olarak ülkenin sosyo-ekonomik gelirine bağlıdır. Bunun anlamı endüstri toplumuna geçmektir.

TÖRELERİN ETKİSİYLE İŞLENEN ADAM ÖLDÜRME SUÇLARININ CEZA HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Cumhur ŞAHİN(*)

I. Töre ve namus uğruna işlenen cinayetler ülkemizde hala önemli bir oran oluşturmaktadırlar. Güçlü akrabalık ilişkilerinin sonucu olarak, aile meclisinin verdiği karar uyarınca, kendisinin ve ailenin namusunu kirleten kızın veya kadının öldürülmesi ile ailenin namusu temizlenmek istenmektedir. Sözü geçen suçların özellikle bazıları dikkati çekmektedir. Üzerinde durmak istediğimiz suçlar da bunlardır. Bunlardan birisi kan gütmeye saikiyle adam öldürme suçu (TCK m. 450/10), diğeri zina halinde yakalama sonucu adam öldürme suçu (TCK m. 462), bir diğeri şeref kurtarma saikiyle yeni doğmuş bir çocuğun öldürülmesi suçu (TCK m. 453), sonuncusu ise şeref ve namus kurtarmak saikiyle çocuk düşürme-düşürtme suçudur (TCK m. 472). İlkinde, basit adam öldürme suçuna göre oldukça ağır bir ceza öngörülmekte ve kan güderek adam öldüren kişiye idam cezası verilebilmektedir. Buna karşılık, zina veya gayrimeşru cinsi ilişki halinde yakalama özel bir ağır tahrik hali sayılmakta ve kasten adam öldürmeye nazaran son derece az bir ceza öngörülmektedir. Benzer bir yaklaşım TCK m. 453 ve m. 472 bakımından söz konusudur.⁽¹⁾ Bu tür adam öldürme suçlarının önlenmesi bakımından ceza hukukunun bir fonksiyon ifa edip edemeyeceği hususu tartışılabilir.

II. Ceza siyaseti ve kusurluluk unsuru açısından bu hükümlerin yaptırımları arasında bir çelişkinin bulunduğunu söylemek gerekir. Şöyle ki; kan gütmeye saiki, kural olarak, öldüren ile öldürülen arasında hiçbir subjektif ilişkinin bulunmadığı ve adam öldürmenin âdeta bir görev bilinci içinde işlendiği hallerde söz konusu olur.⁽²⁾ Kan gütmeye saiki ile hareket eden kişide, onu kuşatan ve daha önce işlenen bir suça bağlı olan infial dolayısıyla, iradesinde tam bir serbestlik yoktur.⁽³⁾ Kin ve düşmanlık, intikam alma duygusu kişinin ruhunu o derece kaplamıştır ki, her şeyi göze

(*) G.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

(1) Birbirine benzeyen bu iki suç tipinin farkı, TCK m. 453 bağımsız bir suç tipi olduğu halde m. 472 hükmü çocuk düşürme ve düşürtme cürümlerinin düzenlendiği fasıl bakımından bir hafifletici neden olarak öngörülmüş bulunmaktadır.

(2) Dönmezer, Sulhi, Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, 15. Bası, İstanbul 1998, s. 62

(3) Dönmezer, s. 63

olarak, birinci suç failini ya da onun mensubu olduğu gruptan, aileden başka birisini, tutkusu altına girdiği ihtirasın etkisi ile öldürmekte ve bunu âdeta bir görev bilinci ile yapmaktadır.⁽⁴⁾ Böylece, kan davası olarak da bilinen kan gütme, iki alt insan grubu arasında, belirli sebeplerle, karşılıklı olarak kişiler üzerinde sürekli zincirleme cebir ve şiddete başvurulması olarak kendini göstermektedir.

Kan gütme halinde fail serbest iradesiyle hareket edemeyeceğine, bir çeşit görev bilinci ile hareket ettiğine, soğukkanlılıkla suçu hazırlama iradesine sahip bulunmadığına göre, ceza hukuku tekniği açısından, failin içinde bulunduğu bu psikolojik durum bir ağırlatıcı sebep değil, kişiliği kuşatan bir ihtirasın etkisi altında suç işlemek, iradeyi zayıflatması nedeniyle, belki bir hafifletici neden kabul edilebilir.⁽⁵⁾ Nitekim böyle bir yaklaşımı TCK m. 462, m. 453 ve m. 472'de görmekteyiz.

Kan gütme saiki ile adam öldürme halinde, ölüm cezası şeklinde bir ağırlatıcı sebep kabul edilmesi, cezadaki şiddetin bu tür olayların sayısını azaltacak bir etmen olabileceği görüşünü yansıtmaktadır. Böylece, ağır cezalar, ilk uygulandıklarında bir şok etkisi yaparak suçları bir süre azaltabileceklerdir. Ancak ülkemizde bu hükmün sözü geçen etkiyi yapmadığı ve artık böyle bir şok etkisinin söz konusu da olmadığı belirtilmektedir.⁽⁶⁾

Kaldı ki, kan gütme saikinin ölüm cezasını gerektiren bir neden olarak kanunda yer alması da çeşitli açılardan isabetsiz olmuştur. Her şeyden önce, kan gütme saiki bulunduğu durumlarda, fail ahlâk dışı bir davranış içine girdiği ve her hangi bir hafifletici nedenin etkisinde bulunmadığı, iradesinin her türlü zaaftan uzak olduğu varsayımı toplum bilimin verilerine ters düşmektedir. Zira, aslında tüm toplumun ortak normlarından sapan fail; kendi grup kültürünün, alt kültürün normlarına, ahlâk kurallarına uymaktadır. Gerçekten bu tür suçlarda; genç yaşta, cahil, yöresel örf ve âdetlerin baskısı altında yetiştirilmiş, ailesinin sürekli telkinleriyle beyni yıkanmış, âdeta patlamaya hazır bir bomba haline getirilmiş bir insan

(4) Dönmezer, Sulhi, İçtihatlarla Kan Gütme Saiki, İHFM 1977/1-4, C. XLII, s. 2, 3

(5) Dönmezer, s. 70

(6) Dönmezer, s. 62; Dönmezer, İHFM 1977/1-4, C. XLII, s. 3

ile karşı karşıya bulunmaktadır. Böyle birisini ise, mevcut kanuna göre ölüm cezası ile cezalandırmak mümkün olmaktadır.⁽⁷⁾ Ayrıca böyle bir ceza, cezaların özel önleme etkisi ile de bağdaşmamaktadır. İdam edilen bir kişinin ıslahı, topluma yeniden kazandırılması gibi bir ihtimal hiç kalmamaktadır. Bunların dışında, olası bir adli hatadan dönme imkânı ölüm cezasının infazı ile birlikte bütünüyle ortadan kalkmaktadır.

Görüldüğü üzere, kanundaki birtakım faraziyeler çağdaş hukukun ilkelerine her zaman uymayabilmektedir. Nitekim TCK m. 450/10 hükmünün son 30 yıllık uygulamasının da bu gerçeği doğruladığı belirtilmektedir.⁽⁸⁾ Bu nedenle, genel adam öldürme suçu dışında, kan gütme saikinden hareketle nitelikli, ağırlatılmış adam öldürme suçuna kanunda yer vermek gereksiz, hattâ sakıncalıdır.⁽⁹⁾

III. Benzer bir sonuca fakat tersi yöndeki gerekçelerle TCK m. 462 bakımından ulaşmak mümkündür. TCK 450/10. maddenin aksine, burada özel bir ağır tahrik hali öngörülmekte ve adam öldürme suçunun cezası bir hayli indirilmektedir. Anılan hükme göre, zina veya gayrimeşru cinsel ilişki nedeniyle birisi öldürülür veya müessir fiil işlenirse, bu durum failin iradesine etki ederek o anda büyük bir kızgınlık ve ruhsal sarsıntı doğuracağı kabul edildiğinden, bazı şartlar altında, cezayı önemli ölçüde azaltıcı özel bir ağır tahrik hali olarak öngörülmüştür.⁽¹⁰⁾ Görüldüğü üzere, kanunun buradaki cezayı azaltma gerekçesi, failin eylemi gerçekleştirdiği sırada - içinde bulunduğu ruhsal durum nedeniyle, serbest iradeyle özgürce karar verme yeteneğinin sınırlanmış olmasıdır. Sanıyoruz bu varsayım, kan gütme saikindeki cezayı artırma varsayımına nazaran çağdaş bilimin verilerine daha uygun düşmektedir.

(7) TCK m. 450/10 hükmünün kanuna konuş gerekçesi olarak; kan gütme sebebiyle işlenen adam öldürme suçlarının çoğunlukla tasarlanarak işlendiği ve bu nedenle TCK m. 450/4 hükmüne tabi olacağı, ancak bir çok hadisede tasarlamanın belirlenmesindeki zorluk dolayısıyla maddeye 10. bendin eklenmesi gereği ifade edilmektedir. Bkz. 6123 sayılı kanun teklifi gerekçesi (Gözübüyük, Abdullah Pulat, Alman, Fransız, İsviçre ve İtalyan Ceza Kanunlarıyla Mukayeseli Türk Ceza Kanunu Şerhi, C.4 (Hususi Kısım: Cürümler), Genişletilmiş Beşinci Bası, İstanbul, tarihsiz, s. 121 vd.

(8) Dönmezer, s. 64; Dönmezer, İHFM 1977/1-4, C. XLII, s. 3

(9) Yargıtay'a göre; "kan gütme sebeble adam öldürme ve adiyen adam öldürme suçlarını birbirinden ayıran özellik, öcalmak şeklinde beliren *ahlaka aykırı düşünce ve tutkunun* etken oluşudur" (1. CD, 4.6.1973, 332/458, Dönmezer, İHFM 1977/1-4, C.XLII, s. 4, dn. 5).

(10) Gözübüyük, s. 415

Ancak yine de, tıpkı kan gütme saikinin özel bir kanuni ağırlatıcı sebep sayılmasına gerek olmadığı gibi, 462. maddenin de özel bir kanuni haksız tahrik hükmü olarak yer almasına gerek bulunmamaktadır. Nitekim isabetli bir biçimde, TCK Tasarısı'nda bu hükme yer verilmemiştir. Genel hükümler çerçevesinde genel tahrik hükmü yeterlidir. Takdir yetkisini kullanacak olan hakim, somut durumda cezayı, olayın oluş şekline, failin kişiliğine, fail-mağdur ilişkisine vesaire göre, kanuni sınırlar içinde serbestçe belirleyebilmelidir. Böylece çağdaş ceza hukukunun ve çağdaş bilimin gereklerine uyabilme konusunda hakime bir serbesti tanındığı gibi, bir yandan, somut durumun özelliğine göre, kan gütme saiki ağırlatıcı bir neden değil, belki de hafifletici bir neden olarak kabul edilebilecek, diğer yandan ise 462. maddenin dolanılmasının ve hükümden yararlanmaması gereken kişilerin yararlanmasının önüne geçilebilmiş olacaktır. Gerçekten, aile ilişkilerine, ahlâki kabul edilen değerlere önem veren TCK m. 462, bu haliyle, bu türlü değerlerin kendisi bakımından bir anlam ifade etmediği kişilerin de bu hükümden yararlanması sonucunu doğurmakta, hattâ belki daha ileri giderek diyebiliriz ki, kasten adam öldürme fiilini işlemeyi düşünüp de cezasından çekinen bazı kişilerin, birtakım dolanlı yollarla bu hükümden yararlanabilecek şekilde suç işlemlerini mümkün kılmaktadır. Başka bir ifadeyle, suç işlenmesinin yasaklamak için konulmuş bir hüküm, bu haliyle, suçu teşvik etme potansiyeline sahip bulunmaktadır. Bu nedenle, maddenin kanundan çıkarılması bir eksiklik olmayacak, aksine, fail genel adam öldürme hükmüne tabi olacağından ve hakimnin genel tahrik hükmünü ve takdiri tahfif yetkisini kendisi lehine kullanıp kullanmayacağını, kullanacaksa bunun sonucunun cezada ne kadar bir indirim yol açacağını önceden bilemeyeceğinden, cezanın caydırıcılığı söz konusu olabilecektir.

IV. Şerefi koruma saikiyle yeni doğmuş bir çocuğu öldürme suçunu düzenleyen TCK m. 453, 3756 sayılı Kanunla 1991 yılında önemli ölçüde değiştirilmiş ve kapsamı daraltılmıştır. Eski 453. maddede öldürme fiili; *failin veya karısının yahut anasının veya kızının ve torununun yahut kız evlatlığının veya kızkardeşinin* haysiyet ve namusunu kurtarmak için yeni doğmuş bir çocuk aleyhine işlenmesi halinde cezalandırılmaktaydı. 1989 TCK Öntasarısı'ndan aynen alınmış olan yeni 453. maddeye göre

ise; öldürme fiili, *anası* tarafından şerefini kurtarmak saikiyle yeni doğmuş bulunan çocuğa karşı işlenmiş ise faile dört yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası verilir.⁽¹¹⁾

Yeni doğmuş bulunan çocuğu öldürme suçunun daha hafif bir ceza ile cezalandırılmasının gerekçesi olarak, öldürme fiilinin şeref kurtarma saikiyle veya ananın içinde bulunduğu biyolojik ve psikolojik durum, ciddi gerilim ve bunalım sebepleriyle işlenmiş olması gösterilmektedir.⁽¹²⁾

Hükmün kapsamının daraltılması isabetli olmuştur. Zira, bir çocuğun, anasının şerefini veya ailesinin durumunu kurtarmak maksadıyla, ana ile geniş derecede hısımlık ilişkisi içinde bulunan kimseler tarafından öldürülmesi, günümüzde adam öldürmenin vehametini azaltan veya cezanın indirilmesini gerektiren bir neden olarak düşünülemez. Şerefi kurtarmak amacıyla da olsa, insan hayatına son verilmesi bu günün hukuk telâkkisi ile bağdaşmamaktadır.⁽¹³⁾

Sadece anne bakımından kabul edilen adam öldürmenin özel bir hafif şekli olan bu hükmün uygulanabilmesi için, öldürme fiilinin yeni doğmuş çocuğa karşı işlenmesi gerekir. Bundan, doğmakta olan veya henüz doğmuş olan çocuk anlaşılır.⁽¹⁴⁾

Bize göre, TCK 453. maddenin tamamıyla kaldırılması yerinde olur. Her şeyden önce, evlilik dışı çocukları bu hüküm nedeniyle âdeta daha az himaye etme, Anayasa'daki (m. 10) eşitlik ilkesine aykırı düşmektedir. Ayrıca, ailenin korunması ile ilgili Anayasa'nın 41. maddesi gerekçesinde de, evlilik içi ve evlilik dışı çocuklar arasında ayırım yapılmaması esas ifade edilmektedir.⁽¹⁵⁾ Nitekim Medeni Kanun'da, evlilik dışı çocuklar da, tıpkı evlilik içi çocuklar gibi mirastan eşit pay almaktadırlar. Keza, on haf-

(11) 1997 Türk Ceza Kanunu Öntasarısı m. 236'da ise; "Öldürme fiili, anası tarafından evlilik dışında yeni doğmuş bulunan çocuğa karşı işlenmiş ise faile dört yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir" hükmü yer almaktadır. Bkz. Dönmezer, Sulhi/Yenisey, Feridun, Karşılaştırmalı Türk Ceza Kanunu ve 1997 Tasarısı, Gerekçeler, İstanbul 1998, s. 136.

(12) 1989 Türk Ceza Kanunu Öntasarısı, İkinci Komisyon Tarafından Yapılan Değerlendirme Sonunda Hazırlanan Metin, Ankara 1989, 134. madde gerekçesi, s. 274.

(13) 1989 TCKÖT 134. madde gerekçesi.

(14) Erem, Faruk, Yeni Doğmuş Çocuğun Öldürülmesi, YD 1983/1-2. s. 70. Bununla birlikte bazı yazarlar, yeni doğmuş çocuk kavramının yeterince açık olmadığını, bu nedenle, suçun işlenme zamanı konusunda her türlü tereddütü ortadan kaldıracak şekilde, "doğum esnasında veya doğumdan hemen sonra" ibaresine yer verilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bkz. Demirbaş, Timur, Yeni Doğmuş Çocuğu Öldürme Suçu, Ankara 1992, s. 79 vd.

(15) Bkz. Demirbaş, s. 115.

taya kadar olan istenmeyen gebeliklere kürtaj yoluyla yasal olarak son vermenin mümkün olması nedeniyle TCK m. 453'ün önemli dayanak noktalarından biri ortadan kalkmış bulunmaktadır.⁽¹⁶⁾

Hükmün kaldırılması halinde, failin içerisinde bulunduğu özel ruh halinin, ceza hukukunun başka hüküm ve kurumları aracılığıyla cezalandırmada gözönünde bulundurulması mümkündür. Gerçekten, evlilik dışı doğumun annenin ruhsal yapısı üzerinde yaptığı etki, heyecan durumunun şiddeti oranında onun kusurluluğunu etkileyecek, böylece isnat yeteneğinin tamamen veya kısmen kalkması sonucunu doğuran bir arızı nedenin varlığı söz konusu olabilecektir. Toplumumuzda geçerli olan sosyal değerlere göre, şeref kurtarma baskısı, aynı zamanda ruhi ve akli heyecan ve bunalımı da beraberinde getirir. Çünkü, evlilik dışı çocuk doğuran kadın belli ölçüde toplumda hala aşağılanmakta, hor görülmekte, çocuğa ise farklı bir gözle bakılmaktadır.⁽¹⁷⁾ Böyle bir toplumsal baskının annenin kusurluluğunu etkileyeceği muhakkaktır. Bu hususun takdiri hakime aittir. Benzeri gerekçeler, şeref ve namus kurtarma saikiyle çocuk düşürme ve düşürtme suçu (TCK m. 472) bakımından da ileri sürülebilir.

V. Cezaların önleme etkisi suçların işlenmesi bakımından caydırıcı ve ıslah edici bir etkiye sahip olabilir.⁽¹⁸⁾ Caydırıcılık, cezanın genel önleme etkisi olarak ortaya çıkmaktadır. Genel önleme etkisinin varlığı, öncelikle, suçun (ihlâlin) ağırlığıyla orantılı bir cezanın varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu konuda, Ceza Kanunundaki adam öldürme suçunun cezasının yeterli olduğu söylenebilir. Suçun ağırlığıyla orantılı bir cezanın caydırıcı bir etkiye sahip bulunduğunun en önemli kanıtı, cezanın şiddetinden kaçınmak amacıyla, uygulamada töre ve namus cinayetlerinin, genellikle, cezai sorumluluğu bulunmayan veya daha az ceza alacak olan çocuklara işlettirilmesidir. Genel önlemenin gerçekleşebilmesinin belki de en önemli şartı, cezanın mutlaka çektirilecek olmasıdır. "Suçlar ve Cezalar" adlı meşhur eserin sahibi ve klasik okulun önde gelen isimlerinden olan İtalyan bilgini ve ceza hukukçusu Beccaria'ya göre; "Suç işlemeyi frenleyecek en iyi çare, cezanın şiddeti olmayıp, ondan kaçınılamayaca-

(16) Demirbaş, s. 115.

(17) Dönmezer, s. 84.

(18) Cezanın amaçları ve cezada bulunması gereken nitelikler hakkında geniş bilgi için bakınız Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım. Cilt: II, Yeniden Gözden Geçirilmiş 10. Bası, İstanbul 1994. s. 560 vd.

ğı kanâatinin yerleşmesidir. Orta ağırlıkta bir cezanın muhakkak tatbik edileceği korkusu, infazından kaçınmak ümidini veren şiddetli bir cezadan daima daha etkili olmuştur". Montesquieu da, "Kanunların Ruhı" adlı eserinde, "Bütün fenalıkların sebebinin araştırılması, onların cezalarının hafifliğinden değil de suçların cezalandırılmamasından ileri geldiklerini gösterir" demek suretiyle, aynı düşünceleri benzer bir biçimde ifade etmiştir.⁽¹⁹⁾

VI. O halde sorun, suçun cezasını olabildiğince artırmak değil, ihlâl edilen değerle orantılı bir cezanın mutlaka çektirileceği kanâatinin toplumda yerleştirilmesidir. Bu ise bir yandan eğitim yoluyla topluma bu durumun anlatılmasıyla, diğer yandan ise uygulamada bunun örneklerinin gösterilmesiyle olabilir. Ayrıca suçluların belirlenememesi ve yargılanamaması, muhakemelerin uzun sürmesi, af, otomatikçe bağlanmış bir şartlı salıverme, tecil, para cezasına çevirme gibi genel önlemeyi etkisiz kılıcı olumsuzluklardan ve uygulamalardan olabildiğince kaçınılmalıdır. Anılan hususların günümüz Türkiye'sindeki aldığı şekle göre, fail; belirlenip yakalanmayacağını, kısa bir süre içerisinde yargılanıp ceza almayacağını, cezasını hiç çekmeyeceğini veya mevcut infaz uygulaması nedeniyle, alacağı cezanın ancak çok az bir kısmının infaz edileceğini, ayrıca bu arada kendisine bir affın isabet edebileceğini düşünmektedir. Böyle bir ortamda, bırakınız genel önlemeyi, bu kurumlar âdeti suç işlemeyi cazip hale getirmektedirler. Bu nedenle, bu tür suçlarda fiili suç olmaktan çıkarılan veya cezayı etkileyen bir hal kabul edilmemeli, genel önlemeyi etkisiz kılıcı uygulamalardan kaçınılmalıdır.

VII. Özel önleme de aynı derecede önemlidir. Mahkûmun içinde bulunduğu cezaevi ortamı, tretmanı, ıslahı gibi hususlar, özgürlüğüne kavuştuğunda yeniden suç işlemesini önleyici, caydırıcı bir biçimde olmalıdır. Oysa hepimizin uygulamadan bildiği husus, cezaevi ortamının insan hakları açısından uygun olmadığı gibi, cezaevlerimizin bir bakıma suçlu üretme ve yetiştirme merkezi konumuna geldiğidir.

Suç dediğimiz hukuka aykırı insan davranışına bağlanan cezai sonuçlar birer caydırma ve ıslah araçlarıdır. Bu cezai sonuçlar sadece, bastırıcı nitelikteki "Ceza"dan ibaret olmamalı, ceza yine de temel kavram

(19) Bkz. Artuk, Emin, Ceza Hukukunun Tarihi, Ceza Hukuku El Kitabı, s. 6

olarak korunmakla birlikte, failerin değişik kişiliklerine göre ödetici, tedavi veya ıslah edici yahut etkisiz hale getirici bir işlev üstlenmelidir.⁽²⁰⁾ Failin kişiliğine uydurulmayan bir cezai sonuç ödetici olmadığı gibi, önleyici ve eğitici de olamaz.⁽²¹⁾

VIII. Sonuç olarak diyebiliriz ki; failin kişiliğine uydurulmuş bir müeyyide, tek ve en etkili araç olmamakla birlikte, örgütlenmiş her toplumda suçlulukla mücadele ve suçluluğu kontrol altına alma bakımından gerekli ve vazgeçilmez bir araçtır.⁽²²⁾ Cezai sonuçların failin kişiliğine uydurulabilmesi için, ayrıntılı yasal düzenlemelerden kaçınılmalı, hakimın takdir yetkisi somut durumda en uygun olanını bulmada belirleyici olmalıdır. Diğer taraftan, özellikle af veya şartlı salıverme gibi birtakım kurumlar sıkça veya otomatikçe bağlanmış olarak kullanılmak suretiyle, cezai sonuçların önleyici, ödetici, eğitici etkisi azaltılmamalı veya yarıda kesilmemelidir.

Hukuk ve özellikle ceza hukuku, devletin kamu düzenini koruma amacı ve ödevi çerçevesinde, öncelikle bir sınırlar düzenlemesi olarak ortaya çıkmakta ise de, hukuk, sadece sınırlar koyucu ve frenleyici bir işlevi yerine getirmekle yetinemez. Hukuk, çeşitli organizasyonlar ortaya koyduğu ve sosyal hayatın gelişimini tahrik ettiği için, aynı zamanda organize edici, itici ve geliştirici bir ödevde de sahiptir. Başka bir deyişle, çağdaş devlet, bireylerin yararlarını uyumlu hale getirmek ve bu yararlar arasındaki çatışmaları gidermek gibi sadece negatif bir işlevle yetinemez. Çağdaş devlet aynı zamanda, hem ortaklaşa hayat şartlarını korumak, hem bu şartları geliştirmek ve hem de belirli hedeflere yönelmek için toplumsal bilinci değiştirmek gibi amaçlarla, esas itibarıyla aktif bir davranış da ortaya koyar. Kısaca çağdaş devlet, kamu düzeninin koruyucusu olmaktan öte, toplumun eğitici ve yönlendiricisidir veya en azından öyle olmak ister.⁽²³⁾ Devletin bu geliştirici işlevi kendisini ceza hukuku alanında da göstermektedir. Çünkü ceza, devletin sosyal hayatı etkilemek ve onu değiştirmek için başvurabileceği araçların en etkili olanlarından biri-

(20) Toroslu, Ceza Hukuku, Ankara 1998, s. 5

(21) Toroslu, s. 4

(22) Toroslu, s. 4

(23) Bkz. Toroslu, s. 6

dir. Nitekim günümüz hukuku yönünden ceza, sadece sosyal korumanın himetindeki bir kuvvet belirtisi değil, aynı zamanda toplumun gelişmesine de hizmet eden bir araçtır.⁽²⁴⁾

Ancak bütün bunlar sadece hukukla, sadece ceza hukukuyla gerçekleştirilemez. Bu nedenle hukuk ve kimi hukuki kurumlar, toplumu şekillendirme noktasında sadece sınırlı bir etkiye sahiptirler. Sorunun çözümü, sanıyoruz, asıl olarak bireylerin ve toplumun bilinçlendirilmesinde, eğitiminde ve eğitim düzeyindedir. Birey, yurttaş bilincine ulaşmış insanların çoğalmasıyla sorun çözülebilir. Birey, sadece talep edeceği birtakım hakları bulunan değil, aynı zamanda bazı yükümlülüklerle tabi olacak olan kişidir. Bu yükümlülüklerin belki de en başta geleni, toplumun uyum içerisinde varlığını sürdürmesinin aracı olan hukuk kurallarına uygun hareket etmektir. Bu nedenle, kurallara uygun hareket etme bilincine ulaşmış bireyler, bir haksızlık karşısında ihkakı hak yoluna gitmemeli, haklarını elde etmek ve tatmin edilmek için hukuku devreye sokmalı veya hukukun devreye girmesini beklemelidirler. Hukukun vereceği kararlara saygılı ve bu kararlarla tatmin olmalıdırlar. Toplumun bu bilince ulaşması ise ceza hukukunu aşan bir husustur.

(24) Toroslu, s. 6

NAMUS VE TÖRE CİNAYETLERİNİN TÜRK HUKUKUNDAKİ UYGULAMASI

Av. Oktar AYKUT

Saygıdeğer konuklar;

Öncelikle düzenlenen panelin amacına ulaşmasını dileyerek konuşmama başlamak istiyorum.

- Namus ve töre cinayetlerine ilişkin Türk Ceza Kanunu uygulamalarını anlatırken; giriş noktamın konu başlığındaki hukuki tabirlerin Türk Hukuk Lügatindeki anlamlarını tekrarlamak olması gerektiğini düşünüyorum.

Değerli Konuklar;

- Suç sözlük anlamında hukuk kurallarına aykırılıktır.

Töre Türk Hukuk Lügatinde genel olarak yazılı olmayan, ancak toplum içinde yıllardan beri kendisine uyula gelinen ahlak ve hukuk kurallarını ifade eder.

Namus ise aynı şekilde iffet, onur, dürüstlük, ahlak ve şeref karşılığında kullanılır.

- Konumuz suça gelince;

Namus ve töre suçları oluşum itibarı ile öncelikle sosyoloji ve kriminolojinin inceleme alanına giren bir konudur. Ancak suçun toplum düzen ve disiplinini sarsıp, yıkmaya yönelik sosyal bir davranış olması, hukuki yönden de incelenme ve sonucu olarak ta bir takım yaptırımlar getirme gereğini hissettirmiştir. Benim değerlendirmelerim konu kapsamına giren bu tip suçların ve yaptırımlarının Türk Ceza Kanunundaki yeri ve uygulaması ile sınırlı olacaktır.

- Namus ve töre cinayetleri dediğimizde; sadece bu isimlendirme nedeni ile bile ayrı bir müessesenin varlığı akla gelmektedir. Bu suçların özel bir maddesi varmış gibi düşünülmektedir. Oysa İtalyan Ceza Kanunu'nu mehz alan TCK sistematüğinde faili açısından namus ve töreyi koruyan bir hüküm mevcut değildir. Sadece kapsamına alan ve indirme nedeni olarak sevk eden bazı maddeler bulunmaktadır. Namus için çocuk

öldürme başlığı altındaki 453 ncü madde ile zina halinde yakalanma, özel ağır tahrik başlıklı 462 nci madde buna birer örnektir. Ailenin namusunu kurtarmak için yeni doğacak çocuğu düşürmeyi, kendisinin ve akrabalarının şeref ve namusunu kurtarma saikine bağlayan TCK 472 nci maddesi ile gayri meşru çocuğu terk edeni cezalandırmayı amaçlayan TCK 475 inci maddesi de bu konuda duyarlı hüküm niteliği arz etmektedir.

- Bu tip suçların en belirgin biçimi kan gütme saiki ile adam öldürme- dir. TCK'nın kabul tarihinden 6123 sayılı kanunun kabul tarihi olan 1953 yılına kadar kan gütme saiki ile adam öldürülmesi halinde, TCK'nın 448 maddesi ile unsurları olduğu taktirde, aynı kanunun taammüden adam öldürmeye ilişkin hükümleri uygulanmakta idi.

Daha etkili olma açısından TCK'nın 450 nci maddesine, 1953 yılında çıkarılan 6123 sayılı kanunla 10 uncu fıkra eklendi. Böylelikle kan gütme saiki ile adam öldürme bağımsız şiddet nedeni sayıldı. Sonuç olarak bu tip suçlarda faillerin eylemi işleyiş biçimlerine göre TCK 448, 449, 450/4 veya 10, 453 ve 462 madde ve fıkraları kapsamında kalan cezalarla cezalandırıldıklarını söylemek mümkündür.

Kan gütme saiki ile adam öldürmede öç alma saiki asıl olmakla birlikte, bazen değişik biçimlerine de tesadüf edilmektedir. Kan davası, memleketin bazı bölgelerinde süren ve intikam almanın bir vazife olduğunu kabule zorlayan, cemiyet dışı bir geleneğe uymak maksadı ile işlenen suçlarda kabul edilmektedir. TCK'nın 450 maddesine, bu suça vasıf veren 10 fıkranın eklenmesinde, öncelikle bu itiyadı ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Bunun yanında fıkra, o tarihlerde bu suçların yoğunlukta olması, işlenen suç TCK'nın 450 / 4 maddesi içerisinde ve taammüden öldürme vasfı bünyesinde değerlendirilse dahi, yargılama vasıtaları ile kanıtlanmasındaki güçlülüğü önlemek düşüncesi ile getirilmiştir.

- Bu tip suçlarda, hukuki olmak kadar fiili durumun tespiti de önem arz etmektedir. Uygulamada bu tespitin her türlü şüpheden uzak bir şekilde ortaya konulması aranmaktadır. Aksi durum verilen kararın bozulması sonucunu getirmektedir. Yargı görevi hakime ait olduğuna ve CMUK 254 ncü maddesi, delilleri takdir ve suça vasıf verme yetkisini de

hakime tanıdığına göre, olayın nedeni, niteliği ve oluşuna göre tespit ve değerlendirme yapmakta yine onun görevi olmaktadır.

- Hakim bu görevi nasıl yapacaktır?

Değerli konuklar; Hukukçu olarak hepimiz bilmek, hem de iyi bilmek durumundayız.

Hakimin görevi; herhangi bir cinsiyetin veya o cinsiyeti korumayı hedefleyen ideolojinin etkisi ile karar vermek değildir. Aynı şekilde namus ve töre cinayetlerinin önlenmesi konusunda topluma gözdağı vermek de değildir. Anayasadaki kadın erkek eşitliği ve fertlerin cinsiyetleri arasında ayırım yapılamayacağı hükümleri ile kanun önünde herkesin eşit olması ve herkese eşit olarak uygulanması kuralları karşısında, hakimden bunu beklemenin yanlışlığını kabul durumunda olduğumuz tartışmasızdır. Kaldı ki cezanın eski deyimle ibreti müessire niteliği vardır. Bunun erkek veya kadın için fark etmeyeceğini de unutmamak gerekir.

- Kan gütmenin Türk Hukuk Lügatindeki sözlük anlamı aynen;

Bir kimsenin, hısımlarından birini öldüren bir şahsı veya o şahsın hısımlarından birini, öldürülenin kanına bedel olmak üzere öldürmesi veya öldürtmesi adettir. Yargıtay'ın kan gütmeyle ilişkin tanımı ise; "Evvelce öldürülenin öcünü almak amacı ile ve bir görevi yerine getirme inancı ile öldürme" şeklindedir. Yargıtay'ın tanımı uygulamanın sonucudur. Bu tanımlardan anlaşılacak ölenin yakınlarının öçlerini, kana karşı kan dökerek almakla adaleti yerine getirdiklerini sanmalarıdır. Düşüncenin temelinde ilkel bir adalet anlayışının yattığı açıktır.

Bugünkü hukuk anlayışının geçerli olduğu dönemden önce de kan gütmeyle karşı hukuki ve idari bir takım tedbirler alınmıştır. Bunun en ilgi çekici olanı Sultan Mehmet Reşat zamanında kurulan Musalaha - i Dem komisyonudur. Komisyon aralarında kan davası bulunan aileleri barıştırmak amacı ile kurulmuştur. Tarafları zor kullanarak bir araya getirmek ve başka illere nakletmek gibi yetkilerde verilmiştir. Bu komisyonların görevleri ile Cumhuriyet döneminde çıkarılan 3236 sayılı kanunun amacı arasında maksat açısından yakınlık bulunmaktadır. Kanun " Kan Gütme Sebebi İle İşlenen Adam Öldürme ve Buna Teşebbüs Cürümleri Failleri Hısımları Hakkında Tatbik Olunacak Muameleye Dair Kanun" ismi ile çıkarılmıştır. Koruma amaçlı bu kanunun ilk iki maddesi Anayasa Mahkeme-

si tarafından seyahat ve yerleşim hürriyeti ile ceza sorumluluğunun şahsiliği prensibine aykırı bulunarak iptal edilmiştir. Yerine yeni bir düzenleme getirilmemiştir. Kanun; bunun yanında nakledilenlerin gittikleri yerde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli koşulların dikkate alınmamış ve yerleşik düzendeki, varsa taşınmazlarını götürmemelerinin meydana getireceği zararların düşünülmemiş olması açısından da eksiktir. Ama 1982 Anayasasının 23 üncü maddesine göre yerleşme hürriyeti, en azından suç işlenmesini önlemek amacı ile kanunla sınırlanabileceğinden, diğer eksikliklerde giderilerek yeni bir düzenleme yapılabilir. Kanaatimce, bugünkü ortamda bu tip suçları önlemek için Anayasanın 23'üncü maddesinin bir zemin oluşturduğunu düşünmek gerekir. Yöre insanların düşüncelemlerindeki ilkel zihniyeti hemen değiştirmek mümkün olmadığına göre Anayasa'nın 23 üncü maddesine dayanılarak bu sınırlamanın hemen getirilmesi bu tür suçlarda azalma yaratacaktır.

Bu vasıftaki cinayetler ülkemizde özellikle; Güneydoğu ve Doğu, Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde işlenmektedir. Bu tür cinayetlerde asıl olan gelenek, örf ve adettir. Öç alma duygusunun yanında, dinsel inançlar ile toplumsal değer yargılarının da, insanların bu suçu işlemeye sevkinde ağır psikolojik baskı oluşturduğu bir gerçektir. Bu suçlar ülkemizde yoğunlukta iken, yapılan yasal düzenlemelerin yanında, bireylerin ekonomik, coğrafi ve diğer sosyal nedenlerle, alt yapı kültüründen üst yapı kültürüne yönelmeleri ile bugün için ciddi yoğunluk boyutunda sayılmayacak bir seviyeye indirgenmiştir. Esasen bu tür davaların önlenmesi için yörelerimizde toplumsal barış girişimlerine de rastlanmakta ve kısmen de olsa olumlu sonuçlar alınmaktadır.

- Doktrinde kan gütme saiki ile adam öldürmenin, taammüden adam öldürme suçunun vasıfları içerisinde bütünleşip eridiğini kabul eden bir görüş egemen olmuş ve bu görüşten kaynaklanan düşünce ile TBMM'ye sevk edilen 1997 tarihli yasa taslağında TCK'nın 450 / 10 fıkrası çıkarılmış olmakla beraber, kanaatimce her kan gütme saiki ile adam öldürmede, taammüt vasıflarının bulunduğunu kabul etmek güçtür. Zira taammütte kastın yoğunluğu ve tasarlama gibi failin psikolojik yapısına bağlılık vardır. Kan gütme ise çevre etkisi ile sürüp gitmektedir. Psikolojik değil sosyolojik nitelik ağırlıktadır. Kan gütmede dış çevre etkisi, taammütte ise bunun aksine içten doğan bir istek vardır.

- Yargıtayın içtihadı kriterlerine göre bu suç tipinin oluşması;

a) Olaya neden olan önceki hadisenin ölümle sonuçlanmış olması,

b) Failin önceki suç failini veya onun mensubu olduğu topluluk veya aileden birini öç alma duygusu ile ve görev bilinci ile öldürmesi,

c) Suçun kan gütme saiki ile işlenmesi,

d) İki olay arasında çok kısa sayılamayacak derecede geçen bir sürede fail ilk öldürme olayından duyduğu her türlü acı, kızgınlık ve öfkeden arınarak geleneklerin etkisi ile bir görevi yerine getirmek bilinç ve isteği ile hareket etmesinin kanıtlanmasına bağlıdır.

Bu suç tipinin oluşmasında kan gütme saiki en etkili sebep olarak aranır. Öldürme fiiline bir başka neden inzıam ederse suç bu vasfından ayrılır. Bu uygulama özellikle CGK ve Yargıtay'ın ilgili dairesinin kararları ile geçerlilik kazanmıştır. Böylelikle; hakimın, kişiyi adam öldürmeye iten nedenler arasında değerlendirme yapması, subjektif durumunda; kan gütmenin yanında daha etkili bir başka nedenin varlığını tesbit ettiğinde de, kasten adam öldürmeden ceza vermesi gereği hakim görüş olmuştur. Örnek vermek gerekirse; CGK 11. 6. 1996 tarihinde verdiği bir kararda "Oğlu öldürülen sanığın bir başka olaya sebebiyet vermemek için, köyü terk ettikten 4 sene sonra, tarlasını satın almak isteyen şahıs ile pazarlık yapmak için döndüğü ve anlaşamayınca abisine bilgi vermek için köye gelirken gördüğü şikayetçiye, avlanmak maksadı ile yanına aldığı av tüfeği ile ateş edip yaralamasında" kan gütme saik'ini etken görmemiş ve tesadüfen karşılaştığı katılana, oğlunun öldürülmesinden duyduğu gazap ve şedit bir elemin doğurduğu ağır tahrik etkisi ile ateş ettiğini kabul etmiştir.

- Uygulamada taammüt bir fiili işleme iradesini soğukkanlılıkla oluşturup, makul bir süre geçtiği halde oluşturduğu bu iradeden vazgeçmeyip, sebat ve ısrar göstererek eylemi irtikap etmek olarak tanımlanır. Taammütte, sanıkta olması gereken soğukkanlılıkla karar verme iradesini, kan gütme saiki ile işlenen cinayetlerde bizzat sanığın kendi iradesi olarak kabul etme mümkün değildir. Bu eylemin faili, toplumun, aile fertlerinin ve geleneklerin bilinç altına sürüklediği baskın bir haleti ruhiye içerisindedir. Bu psikolojik halin soğukkanlılıkla düşünme ve irade oluşumuna

imkan verdiği veya vereceği söylenemez. Bu itibarla taammüt vasfı zaafiyete uğrar. Diğer yandan kan gütme suçlarında görev bilincinin oluşabilmesi için, failde irade serbestisinin gelişme olanaklarının bulunması gereklidir. Babası ya da kardeşi öldürülen kişinin, intikam duygusu altında bu görev bilincini oluşturabilmesi için elverişli süre geçmeden, hemen olayın akabinde eylem failini öldürmesi olayında, Yargıtay kan gütme saikini kabul etmemektedir. Hatta olayın sıcaklığını taşıdığı bir ortamda ikinci öldürme fiilinin irtikabında birinci öldürme ağır tahrik nedeni kabul edilmektedir.

Yukarıdaki tanımlamalardan kan hısımlığının kan gütmenin unsuru olduğu anlamı çıkmaktadır. İlk bakışta akla uygun da gelmektedir. İlk uygulamalarda da bu görüş doğrultusunda kan hısımlığının belgelenmesi aranmıştır. CGK bilahare verdiği kararlarda bu uygulamadan vazgeçilmesi gereğine işaret etmiştir. Böyle bir olayla karşılaşıldığında, failde sadece psikolojik hal arandığından ve kan gütmenin varlığı için yeterli görüldüğünden, resmi bir akrabalık olmamasına rağmen, kendini yakın sayıp kan gütme saiki ile adam öldürüne de TCK 450'nci maddesinin uygulanması bu gerekçeden kaynaklanmıştır.

- Yöresel geleneklere göre ailesi bireylerinden birisi öldürülen küçük yaşta bir çocuk, henüz bilinci oluşup, öç alma duyguları gelişmeden, aile fertlerinin telkinleri ve toplumun baskısı ile bu suça rahatlıkla hazırlanmaktadır. Ölenin intikamını alma duygusu, öncelikle kan davasına bağlı olan aile fertlerinden, çocuğun bilinç altına beyni yıkanacak biçimde enjekte edilmekte, alt yapı kültürü ve töre geleneği de var ise, bu çocuk kemale erdikçe diğer yakınlarının ve içinde yaşadığı toplumun psikolojik telkinleri ile yetişmiş olmaktadır. Bu şartlarda yetişen çocuk, bir noktadan sonra, köy kahvelerinde bu ilkel zihniyet sahiplerinin "babanın ya da kardeşinin kanı yerde" şeklindeki sözlerine muhatap kalarak, yaşadığı toplumda kendisine yer edinmek için; ya görevi ifa, ya da bu diyarı terk etme düşüncesi gereğinden başka bir düşünceyi taşıyamaz hale gelmektedir. Bu olgunun bölgeyi terk etmek biçiminde bilinçli geliştirilen şekilleri mevcut ise de, yöreyi terk eden kişi dahi yetiştiği gelenek kurallarının psikolojik etkilerinden soyutlanamamaktadır. - İkinci halde görev mutlaka ifa edilecektir. Günümüzde kan davalarının sıkça rastlanan bilinci bu şekilde görümlenmektedir. Bu örnekleme dışında kendi toplum yapısının kültü-

rü içerisinde yoğrularak töre geleneklerinden ayrılamayan kişilerin, biza-tihi ölenin kanını yerde bırakmamak bilinç ve iradesi ile resen harekete geçip görevi ifa ettiği hallerde vardır.

- Diğer yandan bu suçun bütün hukuki unsurları ile tekemmül ettiği durumlarda tahrik uygulamasının, suçun hem sosyolojik ve hem de hu-kuki yapısına uygun düşmeyeceği hatta salt sonradan öldürülenin, ilk öl-dürüleni öldürmesinin vereceği ızdırabın taktiri tahfif sebebi dahi kabul edilmesinin suçun yapısına uygun düşmediğine dair içtihatlar yerleşik-tir.

- TCK'nın 450 / 10 bendinin yaptırımı ölüm cezası olarak belirlenmiş olmasına rağmen, sanığın ikrarı, işlediği suçtan nedamet duymuş olma-sı ya da duruşmadaki olumlu izlenimleri taktiri tahfif sebebi olarak kabul edilip TCK 59 maddesi uygulanarak ceza müebbet hapse dönüştürülebil-mektedir. Genel uygulama bu seyri takip etmektedir.

- Birden fazla kişinin kan gütme saiki ile öldürülmesi fiilinde de ceza uygulaması, her bir fiil yönünden ayrı ayrı ele alınarak yapılmaktadır. Özel bir içtima maddesi olan ve TCK'nın mevsuf öldürmeler dışında ka-lan, birden çok kişinin aynı sebep ve kasıtle öldürülmesini yaptırıma bağ-layan TCK 450 / 5 maddesi uygulanmamaktadır.

Sayın konuklar;

- Şeref, haysiyet ve namus kavramları, toplumsal yapıya ve sosyal yaşamın değer normlarına göre, görelî ölçülerle algılanabilirler. Failin bağılı olarak yetiştiği örf ve adetleri, kültürünü aldığı sosyal alt yapının toplumsal ahlaki değer yargıları da algılamada ölçü olarak aranır. Anado-lu insanının namus kavramındaki ahlaki değer kriterleri, sosyal hayat an-layışındaki normları farklı olan batı ülkelerindeki değerlendirme ölçütleri ile bağdaşmaz. Örneğin; hiç sempatik olmasa da, ülkemiz insanının ta-rihsel kültür yapısında bu değer yargıları at, avrat, silah kavramları ola-rak şekillenmiş ve kutsal kabul edilmiştir. Zorla ırzına geçilerek hamile ka-lan bir kadının doğurduğu çocuğun öldürülmesinin Fransız Yargıtay'ına göre mazeret sebebi sayılmaması bu farklılığa değişik açıdan verilebile-cek bir örnektir.

- Namus saik ve amaçlı öldürme suçları, TCK'nın 448,449,450 ve 453 üncü maddelerindeki suç tiplerinden birini oluşturabilecek biçimde iş-

lenebilir. Tipik örneği TCK 453 maddesi kapsamındaki öldürme eyleminin yeni doğmuş bir çocuğa karşı gerçekleştirilmesi halidir.

- Bu maddenin tatbikinde temel koşul eylemin (haysiyet ve namusu kurtarma) saiki ile işlenmesidir. Madde cezadan muafiyeti değil, suçta özel vasıf vermesi nedeni ile indirimi öngörmektedir.

- TCK'nın 453 üncü maddesi tadilden önceki metninde "failin karısının, anasının, kızının, kız kardeşinin, torununun hatta kız evlatlığının haysiyet ve namusunu kurtarmak" biçiminde geniş kavramlı olarak ele alınmış iken, 3756 sayılı kanunla kapsamı daraltılmış, yeni ve değişik şeklinde (öldürme fiili anası tarafından şerefini kurtarmak saiki ile yeni doğmuş bir çocuğa karşı işlenmiş ise) deyimi ile tanımlanarak, olayın himaye gören faili yeni düzenlemesinde sadece (ana) olarak belirlenip indirgenerek, yasadan yararlanma olanağı sağlanmıştır. Bu duruma göre özel suçun faili sadece ana olabilir.

- Yeni doğmuş deyimi; (doğmakta olan ve henüz doğmuş olan çocuk) biçiminde algılanmaktadır. Henüz doğmuş deyimi bir zaman sınırlaması ile ifade edilmemekle birlikte, doğum psikozları da dikkate alınarak, ananın doğumdan meydana gelen ruhsal ve bedeni buhranın etkisi altında kalabileceği sürenin değerlendirilmesi gerekeceği de içtihat edilmiştir.

- Bu olayları canlı örneklerle sunmanın uygulamayı tanıtmak açısından daha yararlı olacağına inanıyorum. Vereceğim ilk örnek benim de çok etkilendiğim ve unutamadığım bir olaydır.

- Fethiye dolaylarında 3 çocuklu bir ailede annenin ölümü üzerine, küçük kardeşlerine bakma görevini, 13 yaşlarındaki en büyük kardeş olan abla üstlenmiştir. Ancak bir süre sonra babanın biyolojik ve fiziksel ihtiyacı nedeni ile evlenme arzusu ortaya çıkınca küçük abla karşı çıkmış ve onun evlenmesini istememiştir. Her yönü ile karılık yapacağı taahhüdünde bulunmuştur. Tereddütlü bir süreç yaşayan baba, belki çok sevdiği kızını üzmemek için, ancak ahlaki değerleri hiçe sayarak kızının önerisini kabul etmiştir. Onunla gizli karı koca hayatı sürdürmeye başlamıştır. Biyolojik süre sonunda bu ilişkiden hamile kalan ve doğum aşamasına gelen küçük kız, toplumun infialinden korktuğu için yeni doğan ve nesebi isimlendirilemeyecek bebeği öldürmüştür. Muhtemelen etkisi hissedilen, ancak anne konumundaki kızının soyutlayıcı beyanları ile öldürme

olayının kovuşturması dışında kalan baba, kızlık bozma ve ırza geçme suçlarından mahkum edilmiştir. Kızın TCK 453 maddesine göre sorumlu tutulduğu duygu yüklü ve gayri ahlaki bu olayda, vicdani, ahlaki, toplumsal ve yargısal değer kriterlerinin neler olabileceğinin taktirini sizlerin mantık muhakemesine bırakıyorum.

- Namus cinayetleri sadece kadına karşı eylemlerden oluşmamaktadır. Yok denilecek derecede bile olsa. Kadının toplumsal ahlaka uymayan davranışları nedeni ile bizzat oluşumuna neden olduğu cinayetlerde vardır. Özellikle güneydoğu yörelerinde aile bireylerinden olan kadının iffetsizliği halinde, sakim bir gelenek olarak genellikle aile meclislerinde karar alınıp ve çoğunlukla yaşı küçük olup cezai indirimden yararlanacak kişilerin tetikçi olarak kullanıldığı bir gerçektir. Konumuz bu tip suçlara TCK'nında yapılan uygulama olduğuna göre anlaşılabilirlik açısından yeni ve çok çarpıcı birkaç örnek vermek uygun olur.

- İlk örneğimiz 1998 yılının ilk aylarında Şanlıurfa'da yaşanmıştır. Ayrıca yazılı ve görsel medyaya da konu edilmiştir. Mağduru Gönül Aslan isimli kadındır.

- Gönül Aslan ailesinin isteği ile hoca nikahı kıyılarak Sakıp Aslan ile evlendirilmiştir. Evlendikten 1,5 ay sonra başka bir erkekle kaçmıştır. Aile aramış ve Aydın'ın Söke ilçesinde bulmuş ve Antalya'ya getirmiştir. Aile büyükleri de Antalya'da toplanmış önce barıştırmak istemiştir. Gönül kabul etmeyince bu işin namus meselesi olduğu ve temizlenmesi gerektiğine karar vermişlerdir. Kabule göre toplantıdan öldürme konusunda belirgin bir karar çıkmamıştır.

- Gönül'ü de yanlarına alan sanıklar Viranşehir'e doğru yola çıkmışlardır. Birecik ilçesine geldiklerinde Fırat kıyısında bir yerde aracı durdurmuşlardır. Sakıp burada da barışma isteğini yinelemiştir. Gönül yine kabul etmemiştir. Oracıkta geçen kısa süre içinde karar veren sanıklardan Abdullah ile Sakıp birlikte hareketle, ellerindeki eşarbi Gönül'ün boynuna geçirip sıkışlardır. Cansız olarak yere düşüncede öldüğünü sanıp nehre atmışlardır.

- Bu noktadan itibaren Gönül "kendisini kaybettiğini, bu nedenle suya nasıl atıldığını ve ne kadar sürüklendiğini hatırlamadığını, suyun etkisi ile kendisine gelip dallara tutunarak dışarı çıktığını ve bir benzinliğe ge-

lerek yardım istediğini" anlatmıştır. Sanıklar hakkında "taammüden adam öldürmeye teşebbüs" suçundan cezalandırma istemi ile dava açılmıştır.

- Mahkeme olayda taammüdü kabul etmemiştir. TCK'nın 448 inci maddesini uygulamış ve teşebbüs derecesinde kaldığından indirim yapmıştır. Ayrıca sanıklar lehine ağır tahrik hükmünü de uygulayarak cezadan indirim yoluna gitmiştir.

Bu kararına;

a) Sanıklardaki öldürme fikri toplantıda değil, Gönül'ün araç içindeki barışma teklifini kabul etmemesi üzerine geçen çok kısa bir süre içinde geliştiğinden, taammüdün ana unsuru olan soğukkanlılığın olayda bulunmadığını,

b) Toplantıda suçun nasıl işleneceği konusunda karar almadıklarını,

c) Buna bağlı olarak plan uygulamak ve soğukkanlılık içerisinde kardan vazgeçmeyerek ısrar ve sebatla sonuca gitmenin olayda söz konusu olmadığını gerekçe göstermiştir.

Uygulama açısından kanımca isabetli bir karardır. Yargıtay da yerinde görerek onamıştır.

- İnsanların etkisi altında oldukları ilkel zihniyetin sonucu olarak kendi kurallarını uygulamalarına ve ceza verip infaz yapmalarına karşı çıkarken, mahkemenin böyle bir olayda sanıklar lehine ağır tahrik hükmünü uygulayarak cezadan oldukça fazla bir indirim yapması bir anlamda faili ödüllendirmek değil midir? şeklinde bir sorunun akla gelebileceği düşüncesi ile cevaplamak istiyorum.

- Kanunlarımızda himaye görmediği gibi bizlere de aykırı olan gayri resmi evliliklere, toplumumuzda resmi evlilikler kadar değer verildiği tartışmasızdır. Sanığın eş olarak kabul edip birlikte yaşadığı kadının davranışları, namus anlayışına uymadığında duyacağı elem ve hiddetin önemli boyuta ulaşacağını kabul, bu şekli ile de olsa evliliğe verilen değer sonucudur. Bu sonucun gayri resmi evlilikle resmi evliliği bir tutma anlamına geldiği düşünülemez. Resmi evlilik olsa eşini cinsel ilişki halinde görüp öldürme olayında zaten özel tahrik maddesi vardır. Eski uygulamalarda eşin namusuna vaki fiilden ötürü, erkek eşin öldürme fiilini icra etme-

si halinde, çağcılığa uygun olarak resmi nikah varsa ağır tahrik kabul ediliyordu. Sonradan gelişen ve toplumumuzun gerçeklerine daha uygun olan uygulamalara göre, imam nikahlı da olsa, çocukları olan ve evliliği resmi nikahtan daha yoğun biçimde benimseyen kişinin, karısına yönelik fiilden duyabileceği ızdırabın şiddetli kabulü gerekeceği düşüncesi ile yine TCK 51 / 2 maddesi hükmünden istifade ettirilmesi olanağı sağlanmıştır. Ancak bu genel kural olmayıp olayına özgü değerlendirilebilecek husustur. CMUK 254 madde hükmü karşısında hakimin takdirine mevdu bir husus olarak mütalaa edilmektedir.

- Bu soruyu hakimin yapması gerektiği gibi, olaya özgü olarak ta şöyle cevaplayabilirim. Olayların bu noktaya gelmesinde Gönül'ün önemli sayılacak derecede katkısı olmuştur. Bizzat kız kardeşinin ifadesine göre Sakıp'la isteyerek evlenmiştir. Bu evliliğe rağmen kaçtığı şahısla ilişkisini sürdürmüştür. Kabule göre kocasının barışma teklifini "sen adam mısın? Ben Nihat'la yattım" şeklinde, yalnız o yöre insanının değil, toplumda pek çok insanın kabul etmeyeceği bir hakaret şekli ile geri çevirmiştir. Mahkeme de buna benzer olarak Gönül'ün "Medeni Kanun ve toplumca benimsenen ahlak kurallarına göre aile içindeki dürüstlük ve sadakat kurallarına uymamasını, alışkanlık haline getirmesini, ailesini bu tür davranışlarla sürekli kıskırtmasını" gerekçe yaparak ağır tahrik hükmünü uygulamıştır.

- Burada özellik arz eden bir duruma daha değinmek istiyorum. Mahkeme Gönül'ü bulamamış ve getirememiştir. Savcılıktaki ifadesi ile yetinmiştir. Temyiz üzerine Yargıtay Savcılığı, bu açıdan bozma istemiştir. İlgili Ceza Dairesi ise bu görüşe iştirak etmemiştir. Sanıkları eyleme sevk eden saik ve yöresel anane gözetildiğinde, mağdurun bulunamaması nedeni ile dinlenmesinden vazgeçilmesine gösterilen, adresini kaybettirme çabasının yaşamına yönelecek tehlikeden korunmak amacı ile olduğu şeklindeki gerekçeyi makul bulmuştur. Kanımca halledilmesi gereken sorun budur. Eğer kadın mahkemeye gelerek kendini savunma imkanını bulamıyorsa öncelikle bunun cevabı verilmelidir. Tabii ki cevabın sistemde aranması gerekir. Değişecekse önce sistem değişmelidir.

- Örf, adet ve namus anlayışı üçgeninin, sınırlı yörelerdeki insanların dar kafa yapısı değişmedikçe nelere mal olduğuna bir diğer örnekte yine

Şanlıurfa'da gerçekleşmiştir. - Bu olayda da öldürülen kadındır. Kocasını daha önce ölmüş ve dul kalmıştır. Örf ve adet ölen erkeğin karısının ve dolayısı ile namusunun kocasının yakınlarının himayesinde sayıldığı, kadının kocasının evinde çocukları ile birlikte oturması gerektiği, kadının yeniden evlenmesinin namussuzluk olarak kabul edildiği ve kadının yeniden evlenmesi halinde namusunun temizlenmesi gerektiği şeklindedir.

- Kadın bu düşüncelerin etkisi ile 5 yıl daha koca evinde yaşamıştır. Bu tarihten sonra gayri resmi bir evlilik yapmıştır. Evlendiği eşi yöresinin örf ve adetlerini bildiği için para ve elçi göndermiş ve barışma teklifinde bulunmuştur. Teklif geri çevrilmiştir. Yeni eş, eski eşin yakınları ile karşılaşmamak için evini il merkezine taşımıştır. Eski eş tarafı yaptıkları toplantıda işin kanla temizlenmesi görüşünde birleşmişlerdir. Olay günü sanıklar eve gelerek infaz yapmışlardır.

- Mahkeme olayı taammüden adam öldürme olarak kabul etmiş ve eve gelen her üç sanığın ayrı ayrı silahlarla ateş ettiği gerekçesi ile TCK'nın 463 maddesini uygulamıştır. Yapılan toplantıda namus meselesi olduğu ve temizlenmesi gerektiği konuşulup, öldürme kararı alındığından, bu tespitin; daha önce yapılan barışma teklifinin reddedilmiş olması ile bağlantısı kurularak taammüdün soğukkanlılık unsurunun gerçekleştiği düşünülmüştür. Nasıl öldürüleceğinin karara bağlandığı, ve bu doğrultuda sebat ve ısrar ile icra edildiği tespitinin yapılmış olması ile de planlı hareket unsurunun oluştuğu kabul edilmiştir. Bu itibarla taammütten hüküm kurulmasına ilişkin uygulama yerindedir.

Değerli konuklar;

- Namus ve şerefın korunması ile bağlantılı olarak özel bir ağır tahrik maddesi olan ve cezada çok özel indirim sağlayan TCK 462 nci maddesine de işaret etmek istiyorum. Bu madde yaralama fiillerini de kapsamla birlikte, öldürme fiili, zina halinde görülen ya da, gayri meşru cinsel ilişkide bulunduğu dair şüphe edilmeyecek olguda görüntü veren kişiye karşı, belirli kişiler tarafından işlenmesi halini özel ağır tahrik olarak değerlendirmektedir. Bu maddenin tatbiki için iki koşulun gerçekleşmesi aranmaktadır.

1) Zaman koşulu;

Eylemin ölenin gayri meşru ilişki veya zina halinde bulunduğu esna-

da, bu tür ilişkide bulunmak üzere iken veya henüz bu ilişkide bulunmuş iken biçiminde sınırlanan zaman diliminde işlenmiş olması,

2) Kişi koşulu;

Suçun failinin koca, karı, usulden birisi , erkek veya kız kardeş olması,

Suçun mağdurunun ise koca, karı, kız kardeş fûrudan birisi veya bunların eylem ortağı olması gerektiğidir.

Bu maddenin sevkindeki amaç, failin gayrı meşru eyleme tanık olurken, kişiliği ve aile onuru bakımından ahlaki değerlerine vurulan psikolojik darbenin, ruh aleminde yaratacağı şiddetli sarsıntının irade serbestisi üzerindeki etkisinin vahim yoğunlukta olabileceği yargısıdır.

- Namus kavramı içinde değerlendirilen ırza tecavüze yönelik fiil yönünden savunma amaçlı bir koruyucu hükümde TCK'nın 49 uncu maddesidir. Bu madde metni "gerek kendisinin gerek başkasının... ırzına vuku bulan haksız bir taarruzu filhal defi zaruretinin bais olduğu mecburiyetle işlenen fiilden dolayı faile ceza verilemez" şeklindedir. Bu unsur ve koşullar mevcut ise ceza muafiyeti tam olmakta, savunmada ifrat halinde ise de, ceza indirim maddesi olan TCK'nın 50 maddesinin uygulanabilirliği söz konusu olmaktadır. Maddede ırz terimi münhasıran ırza geçme biçiminde dar anlamda kullanılmamıştır. Savunmanın aşırı olmaması koşulu ile ırz kavramı her türlü cinsel hürriyete tecavüz anlamında kabul edilmekle birlikte, basit bir sarkıntılık olayını aynı tanım içinde düşünmek kanımca doğru bir uygulama olmaz. Madde metni saldırının o an ortadan kaldırılması zorunluluğunu ifade etmiş iken, Yargıtay genişletici yorumla, müstakbel bir saldırı tehlikesinin sıcaklığını taşıdığı ortamda yasal savunmanın geçerli olacağını benimsemiştir. Örnek bir kararla açıklamak gerekirse; babası tarafından küçük yaşından beri manevi cebirle ırzına geçirilen bir kızın, ırzına vaki bu saldırıların maddi ve manevi ızdırabından kurtulmak için hazırlık olarak onu bekleyip öldürmesinde yasal savunma koşullarının devam ettiği kabul edilmiştir.

Benim bu konudaki açıklamalarım bu kadardır.

Dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

NAMUS CİNAYETLERİNDE AVUKATLARIN SORUMLULUĞU

Av. Şenal SARIHAN

Namus Cinayetleri Aile İçi Şiddetin Bir Türüdür:

“Namus Cinayetleri” ya da “Töre Cinayetleri” başlığı ile tartıştığımız hukuksal sorunu irdelemeden önce bu cinayetlerin kökeninde yer alan “ŞİDDET” olgusuna değinmek istiyorum.

Bilindiği gibi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi; bireyin yaşama hakkını, özgür ve güvende oluşunu ve hiç kimsenin, şiddet, işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı davranışlara maruz bırakılmayacağını belirtir.

Bu belirlemeye karşın, insanlığın yarısını oluşturan kadınlar, dünyanın her yerinde, yaşama hakkının ortadan kaldırılması da dahil olmak üzere gerek toplumsal alanda, gerekse aile içinde dayak, cinsel istismar, taciz, tecavüz, ensest gibi çeşitli biçimlerde şiddete maruz kalmaktadırlar.

Kadının aile kurumu içinde karşılaştığı şiddet, kadınların karşı karşıya kaldığı şiddet türleri içinde özel bir yer tutar.

Aile içi şiddet, aile bireylerinden birinin, diğerini küçümsemesi, önemsememesinden başlayarak, kaba güç kullanması ve öldürmesine dek varabilen toplumsal bir olgudur.

Aile içi şiddetten yoğun bir biçimde etkilenenler, özellikle kız çocukları ve kadınlar olmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Şiddetin Engellenmesi Bildirisi'nde (1982);

“İster özel, ister toplumsal yaşamda olsun tehdit, cebren ya da keyfi olarak özgürlükten alıkoymak da dahil olmak üzere kadına fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar ve acı veren ya da verebilecek, cinsiyete dayalı her türlü hareket...”

kadına yönelik “Şiddet” olarak nitelendirilmiştir.

Tartışma konumuz olan “Namus Cinayetleri”, “Aile İçi Şiddet” türleri içinde yer almaktadır. Nadiren, aile üyesi olmayan kişiler de “Namus Cinayeti” işledikleri savunmasına sarılmakta iseler de bu durum istisnaidir.

Namus Cinayetlerinin Temelinde Kadını “Mal” Olarak

Kabul Eden Anlayış Yatmaktadır:

Namus cinayetleri, erkek alt kültürü ile sosyo-kültürel yapının ortak itisi ile ortaya çıkmaktadır. Erkek, kadını koruyandır. Koruyucu sıfatı, erkek olmakla ilgilidir. Baba, erkek kardeş, koca ya da ailedeki erkekler; koruyucu rolü benimsemiş durumdadırlar. Hatta bu koruma, erkek arkadaş ve komşuya dek uzanan bir çizgide karşımıza çıkabilir. Kadın zayıftır ve bu zayıflıktan kurtulması, ait olması ile olanaklıdır. Ait olmak, birinin eşyası-malı olmakla eş anlamlıdır. Bu anlayışlara göre, kadın, insan-birey olma özelliğinden de soyutlanmıştır.

Gelenek ve görenekler, bu yargıyı içselleştirerek, korumayı görev sayan anlayışı geliştirmiş, korunanın, “tabi olan” diğer bir deyimle “köle olan” olması gerektiği genel kabulüne ulaştırmıştır.

Bu kavrayış; korumayarı kınamaya, aşağılamaya hatta dışlamaya kadar ulaşan geri bir geleneği de geliştirmiştir.

Toplumların, insan haklarını, iki cins için de doğuştan kazanılmış, vazgeçilmez ve değiştirilemez haklar olarak, tanımlaması ve özümlemesi oranında, kadının insan haklarının gelişmesi mümkün olmuştur.

Ancak, bugün bütün dünyada ve ülkemizde “Kadının İnsan Hakları” tartışılmaya ve sorun olmaya devam etmektedir. Daha önceki konuşmacıların da ifade ettikleri gibi, kadınlara karşı işlenen kimi suçlar, içinde bulunulan toplumlara özgü, geleneksel niteliklidir. Geleneksel olanın, uluslararası yaygınlığa sahip olmayışı, bu tür olumsuz uygulamalara karşı uluslararası hukuksal önlemlerin alınmasını da geciktirmekte, ulus, sorunun çözümünde evrensel dayanaklardan yararlanmamaktadır.

Gerici Gelenekler ve Töreler Namus Cinayetlerini Besliyor :

İçinde bulunduğumuz coğrafyada, “Doğulu” olarak nitelenen geleneksel kavrayışların en acımasız ve dönülmez olanı namus cinayetleridir.

Töreler, aşiret yasaları, feodal yapılanmalar ve ekonomik dengesizlikler, özellikle ülkemizin Güneydoğusunu bu tür cinayetlerin merkezi haline getirmiş bulunmaktadır.

“Namus ya da töre” nitelemesi ne olursa olsun, bu tür cinayetlerin mağduru her zaman kadınlar, hatta kız çocuklarıdır.

Törelere, geleneklerin ve aşiretlerin yasası, mevcut yasaların üzerindedir.

Cumhuriyet Dönemi Yasaları Feodalizmden Güçlü Bir Kopuşun Ürünü Oldukları Halde Gerici Kalıntılardan Tümüyle Arınamıştır:

Bugün daha vahim olarak önümüzde duran gerçek, feodalizmden gerçek bir kopuşu amaçlayan, kadını ve genel olarak hukuku, Şer-i yapısından kurtarmış olan Cumhuriyet dönemi yasalarına da bu gerici geleneklerin yansıması oluşudur.

Cumhuriyet Devrimleri, tüm doğu ülkelerine ve halklarına örnek ve önder olmuştur. Ancak, tüm devrimci yapısına karşın, özellikle Medeni Yasa'nın ve TCY'nin kimi maddelerinde kadınlar aleyhine, erkekleri koruyan hükümler halen bulunmaktadır.

Töre cinayetleri açısından irdelediğimizde, ne yazık ki, namus cinayetlerine gizli bir hoşgörü, hatta onayın mevcut yasalarda varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Yasal “Hoşgörü” Cinayetleri Özendiriyor:

Bu gerçeği saptamak için yalnızca URFA'dan anımsadığımız birkaç örneği dikkatinize sunmak istiyorum:

26 yaşındaki Salih Ocak, Cuma namazının ardından, kız kardeşi Güler Ocak'ı, **“kadın kesmek sevaptır”** gerekçesiyle boğazını keserek öldürmüştü.

İbrahim Halil Altun, Hz. İbrahim'e özenerek, oğlu İbrahim'i bağlı olduğu şeyhe kurban etmişti.

Ailelerin namuslarını kirllettikleri gerekçesi ile yalnızca Urfa'da 1994-1998 yılları arasında beş genç kız, aile meclisi kararıyla öldürülmüştü.

Rabia Oğuz, Kısas Köyü Meydanı'nda onlarca kişinin gözleri önünde canlı canlı traktörün altına atıldı. Katiller, olayın ardından havaya ateş ederek “Namuslarını temizlediklerini” ilan ettiler.

Sevda, Süleymaniye Meydanı'nda, Hatice, Bediüzzaman Meydanı'nda boğazları kesilerek öldürüldüler.

Beykapısı'nda aile baskısından bunalan Hacer, aile meclisinin kararı ile domdom kürşunu ile en küçük kardeşi tarafından öldürüldü.

Şemze Kaynak, 15 Şubat 1998'de Bakışlar Köyü'nde, evlenmeden önce hamile kaldığı gerekçesi ile traktörün altına atıldı.

Babası, kardeşleri ve kocası tarafından boğazı sıkılarak Fırat'a bırakılan Gönül Aslan, tesadüfen kurtulmayı başardı.

Sevda olayının iddianamesini hazırlayan Savcılık Makamı;

"Cinayetlerin altındaki fail, TOPLUMUN TA KENDİSİDİR" diyordu.

Urfa Valiliği'nce 1927 yılında yayınlanan URFA SALNAMESİ'nin 104. sayfasında yer alan bilgiler, işlenen suçların, beslendiği anlayış ve kabulu de ifade etmektedir:

"Aşirete mensup bir kız gence meylederek, onunla kaçarsa, veli ve vasilerine karşı kız ve erkek ölüme mahkum olurlar. Aralarında nikah yapılırsa bile, kızın akrabasına başlık namıyla birşey verilmez ve sulh yapılmazsa, kızı kaçıran hakkında katillere tatbik edilen usul tatbik edilir.

... Kocalı bir kadın bir erkekle kaçarsa ise her ikisi izlenmekten uzak bölgelerde hayatlarını geçirmeye mecburdurlar. Kadını kaçıran, bu kadının akrabası ve kocası tarafından takip olunur. Bu cinayette kadın ve erkek 'ÖLDÜRME HAKKI DAİMA BAKİDİR'"

Bu anlayış, içinde bulunduğumuz insan hakları yüzyılı ile tümüyle gelişmektedir.

Kadın İnsan mıdır? Onun Haklarından Söz Edilebilir mi?

İnsan hakları, insanın insan olmasından doğan vazgeçilmez haklardır. Hak, bir kimsenin isteyebileceği, ileri sürebileceği bir durumu ve iddia edebilme olanağını ifade eder.

Magna Carta ile başlayıp, İngiliz yasaları ile sürdürülen ve 1789 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile pozitif hukuka geçen, 1984 İnsan Hakla-

rı Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile gelişen insan hakları söylemi, doğal hukuk teorisine dayanır.

Tüm insanlığın ortak kazanımı olan insan hakları öğretisinin temel ilkelerinden biri eşitlik, diğeri özgürlüktür.

İnsan hakları kavramı, sınıfı, ırkı, cinsiyeti olmayan bir insandan yola çıkar. Ne var ki, kadının insan sayılıp sayılmayacağı yüzyıllardan beri tartışıl原因miştir. 16. Yüzyılın "Kadın insan mıdır?" tartışması, 21. yüzyılın başında hâlâ devam etmektedir. Erkek, humustan, yani topraktan gelmiş, kadın Adem'in kaburgasından gelmiş olduğundan "insan" sayılmamalıdır.

Yahudiler, sabah dualarında "Kadın olarak yaratılmadıkları" için dua ederler. Kur'anın Bakara Suresi'nin 178. Ayetinde, kısas farz kılınır ve öldürülecek insan sıralamasında "Hür insan ile hür insan", "Köle ile köle", "Kadın ile kadın" denir.

Ne yazık ki, insan hakları öğretilerinde toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler ve özgürlükler dikkate alınmadığı gibi, cinsiyete dayalı eşitsizlik de dikkate alınmamıştır.

Bugüne dek kadınlar, dünyayı eşitlik içinde paylaşma olanağına kavuşamadılar. Bugün göreceli bir gelişmeden söz edilebilirse de kadınların erkeğe bağımlı olması adeta evrensel bir geleneğe dönüşmüş, doğallaşmıştır.

Bu doğallık, erkek ideolojisini meşrulaştırmıştır.

İnsan haklarının diğeri bir temel ilkesi olan kişi güvenliği de kadın için geçerli değildir. Bu güvenlik kamusal alanda erkekle eşittir. Fakat, kadın ailenin sınırları içinde şiddete karşı korunaksızdır. Kadın, kendi bedenine sahip değildir. Kadının bedeni, bir nesnedir. Bedeni kadar, onuru da güvenlik altında değildir.

Bu gerçeği, karakoldaki Polis, kürsüdeki Savcı, Yargıç ve evdeki eş, erkek kardeş ve erkek akrabalar kabul etmek zorundadır.

Eşitlerden Oluşan Bir Toplumu, Eşitlik Anlayışı Yaratır:

John Stuart Mill'in deyimiyle;

“Gerçek ahlaki duygunun biricik okulu, eşitlerden oluşan bir toplumdur.”

Eşitliği sağlayan araçlardan biri yasal düzenlemelerdir.

“Tecavüz edip öldürdüğü 6 yaşındaki kız çocuğu için;

“Onun adı köyde kötüye çıkmıştı zaten, işte biz de boşu boşuna ya-
tıyoruz.” (7.12.1996) diyen sanığın anlayışı ile “kadının karnından sıpayı,
sırtından sopayı eksik etmeyeceksin” diyen Yargıç'ın arasında özünde
hiçbir fark yoktur.

Önemli olan akademisyen, yargıç ve avukat gibi yasaların uygulama-
sında görev alan bireylerin “Kadının İnsan Hakları”nın özel bir korumaya
alınması gerekliliğini içselleştirmiş olmalarıdır.

Yargıtay Namus Cinayetlerinde Geleneksel Yaklaşımı Koruyor:

Yargıtay ilgili Ceza Dairesi'nin namus cinayetleri ile ilgili değerlendiri-
meleri, geleneksel ve tutucu bakışı özendirilmektedir.

Örneğin, ***“Sanığın zina halinde yakaladığı eşine karşı eylemi TCK
462. Maddesi kapsamında değerlendirildiği halde, tahrik etkisiyle öz
babasını öldürme” şeklinde nitelendirilerek sanığa fazla ceza tayini
yasaya aykırıdır”*** diyor. Yargıtay (1. Ceza Dairesi 16.11.1993 gün,
1993/1949, 2360 Sayılı Karar)

TCY'nin 462. Maddesi özel bir “tahrik” öngörmekte ve bu tahrike özel
bir indirim getirmektedir. Maddeyi kısaca özetlersek, karı ve koca, veya
usulden biri, veya erkek ya da kızkardeş, zina halinde yakalanan karı-ko-
ca, kızkardeş, furudan biri, yahut bunların müşterek faili hakkında ya da
her ikisi hakkında öldürme ya da etkili eylem suçlarından birini işlese, ce-
zası sekizde bire kadar indirilir ve ağır hapis cezası, hapis cezasına çev-
rilecektir. TCY'nin bu maddesiyle namus cinayetlerine özel bir indirim ge-
tirilmekte ve biraz sonra vereceğimiz örneklerde olduğu gibi, adeta bu ci-
nayetler özendirilmektedir.

Yargıtay 1.C.D.'nin 10.11.1988 gün, 40004-4025 sayılı kararlarında:

“Aralarında henüz kesinleşmemekle birlikte boşanma kararı bulunan karı kocanın birlikte katıldıkları aile toplantısında kadının başkası ile oynaması ve dansetmesi kocanın karısını öldürme fiiline hafif tahrik oluşturur” denilmektedir. Yine zina nedeniyle adam öldürme davasında yerel mahkeme 10.7.1992 gün ve 141/144 sayılı kararında;

“Sanık zina eylemini cezaevindeyken öğrenince şikayetçi olmuş, eşi ile maktül yargılanarak cezalandırılmışlardır. Bu cezayı yeterli görmeyerek adam öldürme suçunu işlemesi yasa ile bağdaşmaz” diyerek, doğru görüşü savunmuştur. Ancak, Yargıtay Ceza Genel Kurulu 1.2.1993 gün, 1992/1-161 Esas, 20 sayılı kararı ile aksini kabul etmiş ve olayda sanığın lehine haksız basit tahrik bulunduğuna karar vermiştir.

CGK'ü başka bir kararında **“Sanığın karısı olan maktülenin, başkası ile cinsel ilişkiye girdiğini açıklaması öldürme fiiline ağır tahrik oluşturur”** demektedir (CGK 25.6.1990 gün, 1990/1-176, 194 sayılı karar).

Ceza Genel Kurulu, bu konudaki kararlarında “ağır tahrik”i uygularken, gayri resmi birliktelikleri yasal evlilik gibi görmektedir. Kanımızca bu değerlendirme de yanlıştır. **“Toplumumuza gayri resmi evliliklere de resmi evlilikler kadar değer verildiği bilinen bir gerçektir. Bu kabul, gayri resmi evliliği resmi evlilikle eş tutmak anlamına gelmez”** (CGK 24.4.1989 gün, 1-99 esas, 159 karar sayılı karar) demektedir ise de, sonuçta gayri resmi birliktelikler resmi evliliklerle eş tutulmaktadır.

Bu görüşlere paralel olarak Yargıtay 1. Ceza Dairesi de 29.5.1991 gün, 1125-1497 sayılı kararında **“Gardrobunda saklanan ve eşiyle zina yapmak üzere olduğu şüphe görülmeyecek şekilde görünen maktülü, tabancası ile ateş ederek öldüren sanığı fiilinde TCK. 462. Maddesini uygulanması zorunludur”** demektedir.

Bu fiillere TCY'nin 462. maddesinin uygulanması, yarattığı sonuçlar itibarıyla esas olarak kadının ve cinayete azmettirilen ve eylemci kılınan çocuğun temel hak ve özgürlüklerini zedeleyici bir durum yaratmaktadır. Namus cinayetleri eylemcileri, genel olarak 18 hatta 15 yaşın altındaki er-

kek çocuklardır. Hangi süreyle olursa olsun, onları cezaevine kapatmak ve bilincinde olmadıkları bir eyleme yöneltmek, onların yaşamlarını katletmektir. Kadın ise, doğrudan doğruya yaşamını yitirerek, en temel hakkını kaybetmektedir. Bu iki olgu, çocuklara sahiplenmede ve sevgide kadının duygusallığı da öne alındığında, sorunu adeta tüm yönleriyle bir kadın sorunu haline getirmektedir.

Sorunlar, en kökten bir biçimde, sorunun sahipleri tarafından çözülebilir. Yargının, polis, savcı, yargıç, üç ayağının erkek egemen bir duruş sergilemesi, avukatların çoğunluğunun erkek oluşu, bu nedenle o kesimde de erkek bakış açısının hakim oluşu nedeniyle yargıdaki kadının insan haklarını zedeleyen bu olguyu çözme işi öncelikle kadın avukatlara düşmektedir. Çünkü mağdurlar, onların hemcinsleri ve çocuklarıdır. Kendileri de aynı tehdit ve tehlikeye muhataptırlar.

TCY'nin 453. maddesi de, aynı bakış açısını içeren bir maddedir, bu maddeye göre; öldürme eylemi, anası tarafından şerefini kurtarmak saikiyle yeni doğmuş bulunan çocuğa karşı işlenmiş ise, faile, 4 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası verilir. 6.6.1991 tarihinde yapılan 3756 sayılı değişiklikten önce, bu maddede bugün salt anneye tanınan çocuğunu öldürme hakkı, kadının kocasına, oğluna ve kızına, baba ve anasına, dedesine, kardeşlerine, analık ya da babalığa da tanınıyordu. Aranılan tek koşul, yukarıdaki sayılan akrabalık ilişkilerinden birinin Medeni Yasa açısından geçerli olmasıydı.

Bu yasa maddesi de, kadın avukatlar için önemli bir sorun olarak tartışılmaya devam etmektedir.

Kadın Avukatların Namus Cinayetlerine Karşı Tepki Nasıl Gelişti?

Kadın avukatlar, ülkemizde kadın hareketinin yükselişe geçtiği, 1980'li yıllardan başlayarak, önce kendi aralarında daha sonra da örgütlü yapılarının Kadın Komisyonlarında bir araya gelerek "Tecavüz ve Namus Cinayetleri" davalarına katılma kararı aldılar. Ancak, bu tür olaylarda mağdurları, davaya katılmaya ve haklarını aramaya ikna etmek son derece zor bir olaydı. Şu anda tecavüz davaları konumuz olmadığı için, bu konuya ilişkin ayrıntıya girmeyeceğim. Namus cinayetleri davalarında,

kurban yakınları, kurbanın suç işlediğine kesinlikle emindiler. Bu öldürme ile, onların da namusları temizlenmişti. Bu nedenle, onlara gerçeği gösterebilmek, yaşama hakkının önemini anlatabilmek, insan doğasında cinsler arası sevginin olağan ve doğal bir durum olduğunu ifade edebilmek çok güçtü. Bu nedenle fazlasıyla dil dökmek gerekiyordu.

Bir başka etken de, onlara yardım amacıyla gittiğimizde sizin avukat olarak para kazanmayı hedeflediğinizi düşünüyor olmalarıydı.

Bu sorunu aşabilmek için öncelikle, anılan davaları ücretsiz izleyeceğimizi ilan ettik. Böylece dava sahibi, bizim, ticaret değil, değerli bir amaç için uğraştığımızı kabul etmiş olacaktı. Bundan sonrası ise, aile içinde düşünceleri daha aydın olan birilerine ulaşabilmekle mümkün oldu. Küçük bir kapı açılınca, o kapıdan girmek, olanakları ve ittifakı geliştirmek kolaylaştı.

Önce örgütsüz gruplar arasında başlayan bu çalışmalar, 1990'lı yıllarda Çağdaş Hukukçular Derneği ve Ankara Barosu Kadın Komisyonu'nda örgütlü bir yapılanmaya kavuştular. Bu sırada gerçekleşen Pekin Konferansı ve bu konferansa ilişkin taahhütlerin hükümete ve sivil toplum örgütlerine taşıdığı sorumluluk, çalışmanın, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü bünyesine de taşınmasına ve çeşitli sivil toplum örgütlerindeki kadın avukatlarla ağın genişletilmesine yol açtı. Çağdaş Hukukçular Derneği, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü çatısı altında, 3B projesinde, kadınlara, kadın olmaktan doğan hukuk sorunlarına ilişkin danışma verdiler ve cinayet mağdurlarını yukarıdaki komisyonlara yönlendirdiler. Çalışmalar giderek Ankara dışına doğru yayıldı. Örneğin Urfa, Diyarbakır, Kars, Kırşehir illerinde mahkemelere yansıyan bu tür davalara, Ankaralı avukatlar bizzat katıldılar.

Davaların, kalabalık avukat gruplarınca izlenmesi, özellikle Ankara dışındaki Ağır Ceza Mahkemelerine, Ankara'dan giderek gerçekleştirilen katılım mahkeme heyetini de olumlu etkilemektedir.

Namus davalarında, aynı geleneklerin yoğun etkisinde olan yargıç, bireyin yaşama hakkının en temel hak olduğu, bu hakkın, hiçbir gerekçeyle ortadan kaldırılmaması gerektiği noktasında çoğu kez bizimle aynı görüşleri taşımaya başlıyor.

Ankara'da yürüyen bu çalışmalar, bugün İstanbul, İzmir, Diyarbakır ve Urfa'da da gönüllü avukat gruplarınca sürdürülmektedir. Ayrıca, Türkiye Baroları Kadın Komisyonları Birliği (TÜBAKOM) adı verilen birleşim de, namus cinayetlerini acil sorun olarak gündemine almıştır. Avukatlar, dağın bir tepesini alçaltmaya çalışıyorlar. Ancak sorun, geniş bir ortaklıkla çözülebilir.

Yargıç Ne Yapabilir?

Yargıçlar, çoğu kez bizim gibi düşüncelerine karşın, kendilerine yasaların sınırladığı ve bu sınırları zorlamalarının olanaksız olduğu savindadırlar. Oysa yasaların, kadınların aleyhine olduğu bu tür olaylarda yargıç için iki yol bulunmaktadır:

1 - Cinayeti özendiren yasa maddelerinin Anayasa'ya aykırılığını iddia etmek,

2 - Uluslararası sözleşmelerin Anayasa'nın 90. Maddesi ışığında iç hukukumuzda uygulanmasını istemek.

Birinci duruma ilişkin olarak olumlu bir sonuç alınmamış olmasına karşın Bakırköy 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nce 462. Maddenin Anayasa'ya aykırılığı iddia edilmiştir.

Mahkeme 1995/524 sayılı dava dosyasındaki gerekçesinde özetle şunları belirtmiştir:

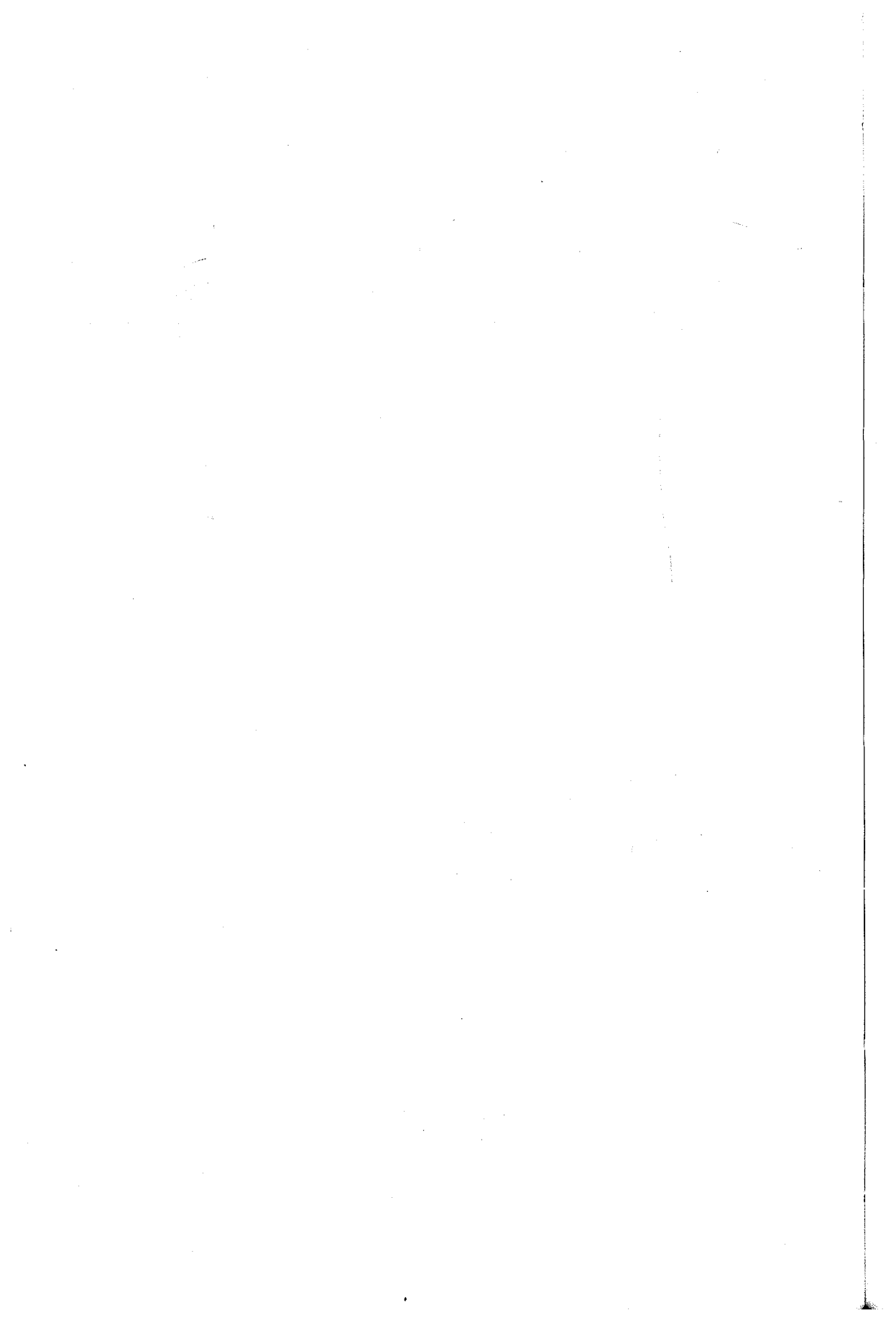
“Yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı, kişiliğe bağlı, dokunulmaz, devrilmez, vazgeçilmez temel haklardır. Özgür iradesi ve tercihleri ile yaşamını sürdüren hele de reşit ve mümeyiz olan bir bireye başka bir bireyin sahipliği ve tahakkümü iddiasından, başkasına yar etmeme egoizminden ve namus temizleme düşüncesinden kaynaklanan bu maddenin, hukukun genel ilkelerine uyar yeri bulunmamaktadır.”

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Türkiye tarafından 1985 yılında onaylanarak, usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bu durumda, TCY'nin 462 ve benzeri maddelerinde yargıcın uluslararası sözleşmelere atıf yapması, kadınların yaşam

haklarının, cinayete eylemci kılınan bilinçsiz çocukların özgürlükleri ve geleceklerinin korunması olacaktır.

Parlamentoya Düşen Görev :

Bu toplantıda gerek akademisyenler, gerekse uygulayıcıların döne döne vurgu yaptığı "Cinayete Özendirme" sorununun hukuksal çözümü TCY'de yer alan bu tür cinayetleri özendiren yasa maddelerinin değiştirilmesidir.

II. KADIN, MEVZUAT VE TÖRE PANELİ

KADIN DAYANIŞMA VAKFI HAKKINDA...

Kadın Dayanışma Vakfı, kadına yönelik şiddetle, özellikle aile içi şiddetle mücadele amaçlı bir kadın kuruluşudur, 1987-88 yıllarında gerçekleştirilen “**Dayağa Hayır!**” kampanyasının bir devamı, bir ürünüdür. Vakıf, bir yandan şiddetin kurbanı olan kadınlar ile çocuklarına danışma merkezi ve sığınmaevi ile doğrudan destek vermekte, diğer yandan da şiddete karşı toplumsal duyarlılık oluşturmak ve artırmak için çaba harcamaktadır.

Vakfın nüvesi, Bağımsız Kadın Tartışma Grubu içinde, Aralık 1990’da hazırlanan ilk Danışma Merkezi - Sığınmaevi projesidir. Tartışma Grubu’ndaki kadınların sokaklarda çiçek satarak biriktirdiklerini bağışlaması ile ilk parasını edinen bu proje, cebindekinden başka parası olmasa da hayalleri ve cesareti olan kadınların bir projesi olarak, binlerce insanın, çok sayıda özel-resmi/ulusal-uluslararası kuruluşun destekleriyle gerçekleşmiştir. Vakıf, Ekim 1991’de danışma merkezini, Mayıs 1992’de de ilk sığınmaevini hizmete sokmuştur. Danışma Merkezi eliyle 3000’den fazla kadına psikolojik ve hukuksal danışmanlık, iş-meslek danışmanlığı hizmeti sunulmuş, sığınmaevi ile de 300’ü aşkın sayıda kadına yanındaki çocuklarıyla birlikte barınma imkanı sağlanmış bulunmaktadır.

Ülkemizin, kadına yönelik aile içi şiddet alanındaki ilk “belediye-bağımsız kadın kuruluşu ortak çalışması”nı Altındağ Belediyesi ile Kadın Dayanışma Vakfı gerçekleştirmiştir. Altındağ Kadın Danışma Merkezi, yaklaşık dört yıl, Belediye adına hizmet sunmuş ama Belediye’den bağımsız olarak Vakıf tarafından yönetilmiştir. 1995 yerel seçimleri sonrasında bu ortaklığın devam ettirilememesi üzerine, Vakıf, Danışma Merkezi’ni kendi hizmet birimi olarak sürdürmüştür.

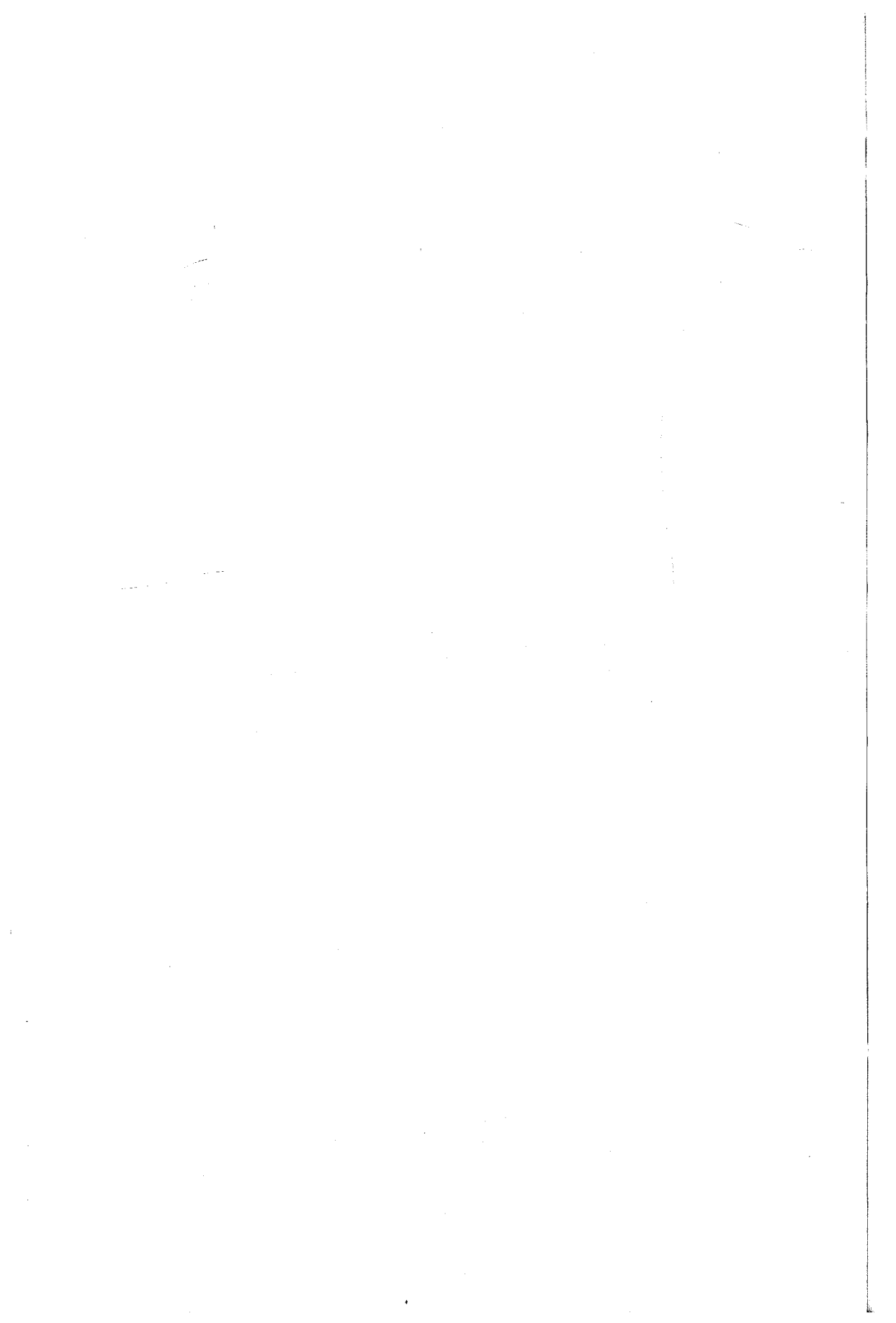
Vakfın toplumsal duyarlılık yaratmak amacı güden çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Ankara’da aile içi şiddetin kamuoyu önünde açıkça konuşulduğu ilk toplantı ve paneller, 1991’de Vakıf tarafından gerçekleştirilmiş; üniversitelerde ve Danışma Merkezi’nde çok sayıda “aile içi şiddet” ve “gönüllü eğitimi” programı Vakıf tarafından uygulanmıştır. Medya aracılığıyla aile içi şiddetin tanıtılması ve dile getirilmesinde önemli bir işlev görmüş olan Vakıf, gecekondularda yaşayan kadınlar ile orta ve üst gelir grubundaki kadınlara yönelik iki ayrı eğitim programı geliştirmiş ve uygu-

lamıştır. Ayrıca, üniversite kadın merkezleri ile birlikte aile içi şiddet eğitimleri ve polislere yönelik eğitimler de gerçekleştirilmiştir. Vakfın toplumsal duyarlılık yaratmaya yönelik çeşitli yayınları bulunmaktadır.

Kadın Dayanışma Vakfı, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Ayrımcılığın İzlenmesi Uluslararası Komitesi (CEDAW)'ne sunulan ülke raporları, VII: Plan Kadın Özel İhtisas Komisyonu "Kadına Yönelik Şiddet" raporu, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu raporları gibi resmi hazırlıklara doğrudan katkıda bulunmuştur. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kadın sivil toplum kuruluşları ile birlikte yürüttüğü çalışmaların da üyesi olan Vakıf, Pekin'de 1995 yılında gerçekleştirilen IV. Dünya Kadın Konferansı'na hazırlık çalışmalarından itibaren katılmıştır ve çoğunluğu Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki şiddetle mücadele örgütleri ile olmak üzere, çeşitli uluslararası ilişki ve işbirliğinin tarafıdır.

Tebliğleri ve tartışmaları bu kitapta yayınlanan ve töre cinayetlerine ilişkin Ankara'daki ilk panel olan "Kadın, Mevzuat ve Töre" paneli de, Vakıf tarafından 20 Şubat 1999'da gerçekleştirilmiştir.

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Kadın Dayanışma Vakfı Başkanı Dr. Dilara DEMİRBULAK'ın Konuşması

Sayın Konuklar, Kadın Dayanışma Vakfı tarafından düzenlenen "Kadın, Mevzuat ve Töre" konulu panelimize hoş geldiniz. Panele geçmeden önce adı ve amacı güzel Vakfımızdan kısaca bahsetmek istiyorum.

Kadın Dayanışma Vakfı her türlü şiddete, özellikle de aile içi şiddete uğramış kadınlara destek vermek amacıyla kurulmuştur. Bu amacı gerçekleştirmek için kadın danışma merkezi ile kadın sığınmaevi açmayı, toplumda kadına yönelik şiddetin önlenmesini, kadın haklarının insan hakları olduğunun bilincinin yükseltilmesini hedeflemektedir. Kadın Dayanışma Vakfı bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olup çeşitli kurum ve kuruluşlardan sağlanan bağışlar ve üye katkılarıyla parasal kaynak yaratmakta, gönüllü çalışanların desteği ile hizmetlerini sürdürmektedir.

Vakfa bağlı **Kadın Danışma Merkezi**, Ekim 1991'de Altındağ'da faaliyete geçmiştir. Danışma Merkezi'ne başvuran kadınlara psikolojik ve hukuksal danışma hizmetleri verilmektedir.

Kadın Dayanışma Vakfı, Türkiye'deki ilk ve tek bağımsız **Sığınmaevi**'ni de Mayıs 1993'de hizmete açmıştır. On kadın ve anneleri ile birlikte gelen 12 yaşın altındaki erkek çocuklar ile her yaştaki kız çocukları, en çok üç aya kadar Sığınmaevi'nde kalabilmektedirler. Bu süre içinde kadınlara kendi ayakları üzerinde durabilmeleri, yeni bir yaşam kurabilmeleri için gerekli destek verilmekte, iş bulmalarına ve kendilerine bir ev kurmalarına yardımcı olunmaktadır.

Kadın Dayanışma Vakfı, kadına yönelik şiddetin önlenmesi, kadın haklarının insan hakları olduğu bilincinin benimsenmesi konusunda bireysel ve toplumsal bilinçlenmeyi yükseltmek amacıyla :

- Panel ve toplantılar düzenlemekte, kampanyalara katılmaktadır;
- Kadının aile içindeki ve toplumdaki statüsünü saptamak, şiddete karşı bilinçlendirmek amacıyla araştırma faaliyetleri yürütmekte, broşürler yayınlamaktadır;
- Nisan 1996'da Avrupa Birliği ile birlikte "Kadının İnsan Hakları" projesi kapsamında bir uluslararası konferans yapılmıştır;
- Yazarların bağışları ile sağlanan kitaplarla kitap kampanyası oluşturulmuştur;

- Ankara Üniversitesi KASAUM ile işbirliği yapılarak, "Karakoldaki Dostumuz" projesi çerçevesinde, karakollarda çalışan polislere kadına yönelik şiddet konusunda eğitim verilmiştir;
- AB'nin katkısı ile "Kadının İnsan Hakları Projesi" çerçevesinde "Şiddete Uğrayan Kadınlara Yasal Haklar, Fırsatlar ve Bunları Kullanma Amaçlı Bilgilendirme / Bilinçlendirme Eğitimi Projesi" yürütülmüş, "Şiddete Karşı Somut Bir Adım: Ankara Gecekondularında Yaşayan ve Şiddete Karşı Eğitim Alan Kadınların Eşlerarası Şiddet Açısından Konumları" adlı kitaplar yayınlanmıştır;
- AB'nin katkısı ile yürütülen "Orta ve Üst Düzeydeki Gelir Gruplarındaki ve Lise Üstü Eğitim Görmüş Kadınlara Yönelik Aile İçi Şiddet" konulu proje tamamlanmış, 14-15 Aralık 1996 Ankara'da yapılan ve Avrupa ülkelerinden, kadın sığınmaevlerinde görev yapan 20 uzmanın da katıldığı uluslararası bir toplantıda kamuoyuna sunulmuştur ve kitap olarak yayınlanmıştır;

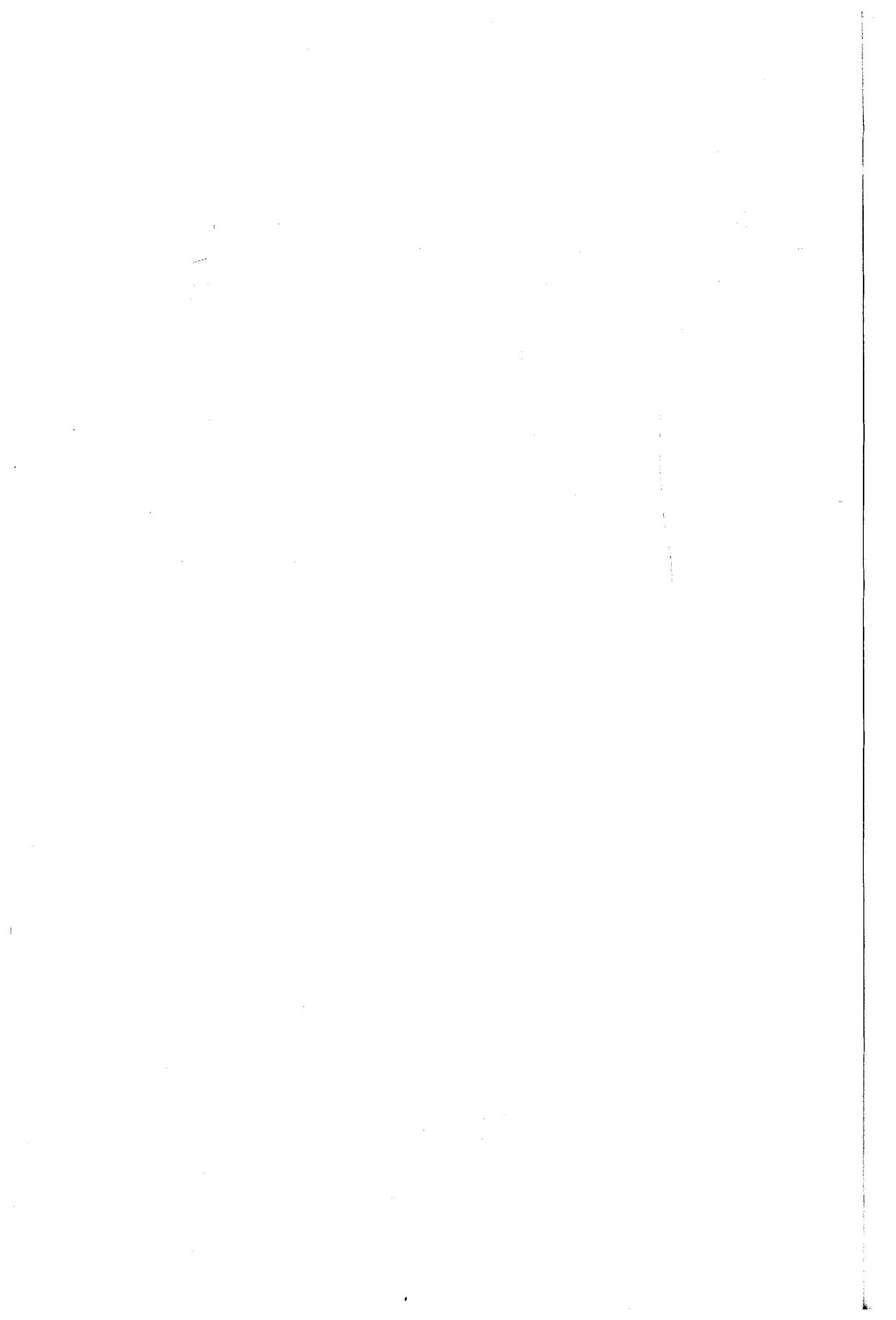
Ülkemizde halen;

- Aile içi şiddet hala yaygın ve meşru görülen bir olgu. Ankara'da 1995 yılında yapılan bir araştırma (Kadın Dayanışma Vakfı), evli kadınların % 97'sinin kocasından sözel, fiziksel ya da cinsel şiddet gördüğü belirlendi.
- Buna karşılık, kadını koruyan mekanizmalar, kadını destekleyen sosyal yardım kuruluşları ve sosyal yardım programları yeterli değil. Örneğin, İngiltere'de her 7500 kadın nüfuslu yerde bir kadın sığınmaevi bulunurken, bizde toplam 2 kadın sığınmaevi var.
- Evlilik kadınlarımızın asli ve en yaygın geçinme yolu. Yaklaşık 9 milyon ev kadını var. Buna karşılık, tarım kesimi dışında, bunun yarısı kadar bile çalışan kadını yok. Bu ekonomik güçsüzlük, kadının aile içi şiddete katlanmasında, aile içi karar süreçlerinde geri planda tutulmaya itiraz edememesinde önemli bir rol oynamakta. Tabii kadınların da ikincil rolü/statüyü büyük ölçüde içselleştirmiş bulunduğunu ve kadınların eşitlik, eşit muamele, eşit katılım taleplerinin de aile içindeki hiyerarşik düzeni değiştirmekte yeterli olacak kadar yaygın paylaşılmış, benimsenmiş hale gelmediğini de unutmamak lazım.
- Bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucu bir çok toplumsal değişimlerle birlikte geleneksel, aile yapısının yerini anne, baba ve çocuklardan olu-

şan çekirdek aile almaya başlamıştır. Ancak tüm bu değişimlere rağmen töreler toplumda önemli bir rol oynamakta. Başlık geleneğinin ve töre cinayetlerinin günümüzde halen var olması en somut örneklerdir. 1990 verileriyle, başlık geleneği kırsal kesimdeki evlenmelerde % 40, kentsel kesimdeki evlenmelerde % 20 oranında devam ettirilmekte (DİE). Elimizde töre cinayetine maruz kalan kadın veya geç kızlarla ilgili kesin istatistiki veriler olmamasına karşın ne yazık ki töre cinayetleri toplumumuzu sarsar boyutlara ulaşmıştır.

Lafı daha fazla uzatmadan, sözü töre cinayetlerini hukuksal, sosyolojik ve psikolojik açılardan değerlendirecek olan panelistlere bırakmak istiyorum. Oturumun başkanlığını Vakfımızın gönüllü ve ücretsiz hukuk danışmanlığını üstlenen Sn. Prof.Dr. Şanal Görgün üstlenmişlerdir. Kadın Dayanışma Vakfı olarak panelistlerimiz Yargıtay Üyesi Sn. Mehmet Handan Surlu'ya, Sayın Psikiyatrist Dr. Işıl Bilgin'e, Sosyolog Sn. Filiz Kardam'a,

Sn. Prof. Dr. Şanal Görgün'e ve bizleri yalnız bırakmayan siz Sayın dinleyicilere şükranlarımızı arz ederiz.

Prof. Dr. Şanal GÖRGÜN'ün Konuşması

En geniş anlamı ile cinsellik ve buna bağlantılı cinsel ahlak sürekli olarak dünyanın gündemindedir. Öyle görülüyor ki, ileride de gündemden inmeyecek ve bu alandaki tartışma ve değerlendirmeler devam edecektir.

Son sıralarda Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bill Clinton'un Monica Levinsky ile olan ilişkisinin cinsel ahlak temeline dayalı değerlendirilmesi, sadece Amerikanın değil ama tüm Dünyanın gündemini uzunca ve derinden meşgul etti.

İtalya Temyiz Mahkemesi'nin, kot streç pantolon giyen kadının rızası olmaksızın ırzına geçilemeyeceğine ilişkin değerlendirmesi de büyük yankılar uyandırdı.

Ülkemizin gündemini meşgul eden konuların başında aile içi cinsel şiddet ve cinsel ahlaka dayalı töre cinayetleri gelmektedir. Öyle ki, töre cinayetleri, neredeyse hukuk düzeni dışında genel çerçevesi çizilmiş bir kurumsallaşmaya doğru gitmektedir dahi denilebilir.

Konuyu önce toplum düzen kuralları açısından belirlemek gerekir. Bu açıdan, yazılı hukuk kurallarının düzenlendiği bir alanda gelenek (töre) uyulması gereken toplumsal düzen kuralı olarak nitelendirilemez. Medeni Kanun'un birinci maddesinde bu emredici kural açıkça düzenlenmiştir.

Töre, hukuki niteliği itibarıyla bir gelenek kuralıdır. Bir kişinin öldürmesinin ve müessir fiil yoluyla şiddete uğraması hali, aile içinde, yani yakın akrabalar arasında olduğunda şiddet nedenidir ve ceza ağırlaştırılarak verilir. Bu nedenle de, törenin, aile içi şiddet ve cinayette her hangi bir biçimde toplumsal düzen kuralı olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

Oysaki son sıralarda bazı mahkemeler, töre cinayetlerinde ve öldürme teşebbüslerinde, mağdurenin ailenin cinsel törelerine aykırı davranışını, haksız ağır tahrik olarak nitelendirip ceza indrimi yoluna gitmektedirler. Görülmekte olan davalarla ilgili değerlendirme yapma yasağı nedeniyle zaman, yer ve isim verilerek örnek gösterilmesinin mümkün olmadığı ortadadır.

Türk hukukunda, konumuz açısından başka örnekler de bulunmaktadır. Özellikle aile hukukunda, ana baba ile evlat, karı koca arasında karşılıklı sevgi, saygı ve bakım mükellefiyetine ilişkin düzenlemeler yanında konumuzu doğrudan ilgilendiren, bir düzenleme, Medeni Kanun'un 520/1'deki, ailesinden bir kişiyi öldüren veya buna teşebbüs edenin, o kişinin mirasından mahrum kalacağı ve zarar görenin suçluyu affının dahi sonucu değiştirmeyeceğine ilişkin hükümdür. Töre cinayetlerinde veya cinayet teşebbüslerinde bu hüküm aynen uygulanır.

Ceza hukukunda törenin doğrudan düzenlendiği yerlerden birisi de, Ceza Kanunundaki kan gütme saikiyle öldürmelere (kan davasına) ilişkin düzenlemedir. Kanun burada töreye uygun davranışı şiddet sebebi sayarak öldürene idam cezası verilmesini öngörmüştür.

Aile içi suçlarda ceza ağırlaştırılarak verilir.

Son sıralarda, töreye aykırı cinsel davranış sergileyen, herhangi bir davranışı cinsel ahlaksızlık olarak nitelendirilen, evlenen veya evlenmeyi reddedip evinden kaçan kadınlara karşı kullanılan şiddet ve işlenen cinayetler, gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Bu konudaki tartışmanın alevlenmesinin bir nedeni de, bazı mahkemelerin, bu nedenle işlenmiş cinayetlerde, öldürülenin ailesinin baskısından oluşan töreye aykırı davranışının cinayette ağır tahrik nedeni olarak nitelendirilip, katillerin ceza indiriminden yararlandırılmasıdır. Bakılmakta olan davalara ilişkin değerlendirme yasağı nedeniyle, örneklerde yer zaman ve isim zikredilmeyecektir.

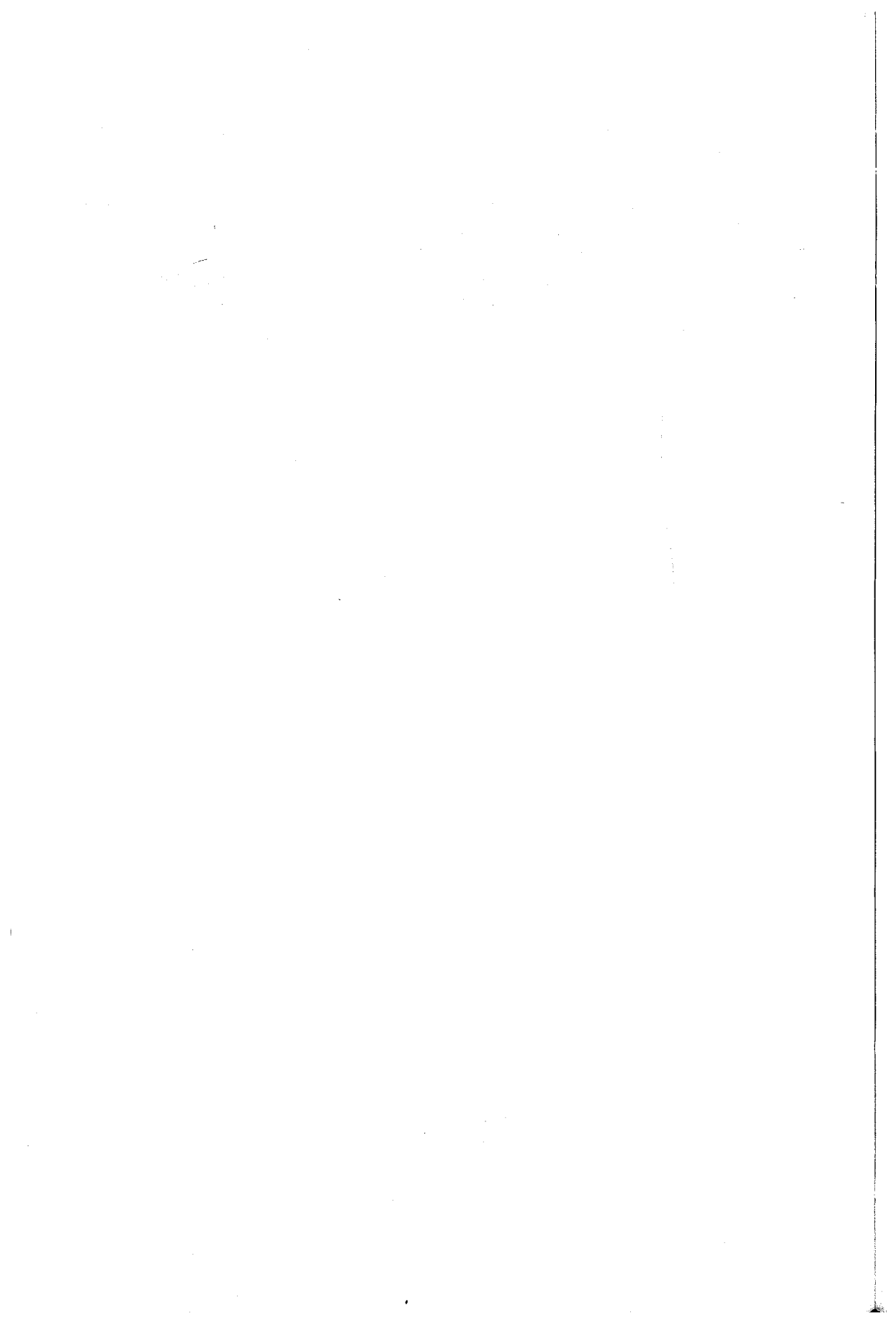
Cinsel ahlaka aykırı veya öyle nitelendirilebilecek bir davranışı öldürme nedeni sayan kişilerin, genel ahlak açısından düşüklükler gösterdiği görülmektedir. Bunlardan bir tanesi, töre gereği kendisini evinde misafir edip barındırmak zorunda olan kişinin evinde birkaç gün kaldıktan sonra cinayetini işleyerek aile namusunu temizlemiştir!

Bir anne babanın, çocuk doğurma kararının temelinde ona karşı besleme barındırma büyütme yanında, hukuka ve genel ahlaka uygun dav-

ranma taahhüdünün de bulunması gereği karşısında, bu tür davranışların büyük çelişki taşıdığı ortadadır.

Törenin yerel oluşu ve yöreden yöreye değişmesi de, bu tür davranışların herhangi bir biçimde savunulmasını imkansız kılmaktadır.

Bu açıdan konumuz, töre cinayetlerinin psikolojik, sosyolojik ve hukuki açıdan değerlendirilip, mümkünse bir takım sonuçlara varılmasıdır.

PANEL BİLDİRİLERİ

TÖRE CİNAYETLERİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Yrd. Doç. Dr. Filiz KARDAM (*)

Gerekçesi töre olan cinayetlerin tarihi çok eski olmakla birlikte, ne yazık ki bunlarla ilgili veriler, araştırmalar ve benzeri çalışmalar oldukça sınırlı. Bu nedenle konuya bugün eğilen bizlerin, mevcut sınırlı kaynağı değerlendirirken, bu konuda hangi soruları yanıtlayabilecek durumdayız ve hangi sorular hala karanlıktadır noktası üzerinde de durmamız gerekiyor.

Yalnızca bir tartışma başlatabilecek soruları ortaya atmayı ve geleceğe yönelik neler yapabileceğimiz konusunda önerilerde bulunmayı amaçlayan bu çalışmada ilk aşamada bazı temel soruların yanıtları arandı. Bu temel soruları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ülkemizde töre cinayetlerinin genel bazı nitelikleri nelerdir? Daha çok hangi bölgede, hangi kentte gerçekleşiyorlar? Niçin o bölgede daha sık ortaya çıktıkları konusunda neler söylenebilir?
- Bu cinayetlere mekân olan bölge yıllar içinde çeşitli boyutlarıyla değişirken töreler nasıl etkilenmektedir?
- Töreler insan yaşamından daha mı önemli? Bir baba, cinayet kararına nasıl katılabiliyor? Bir anne, nasıl oluyor da kızının öldürülmesini sessiz ve hareketsiz izleyebiliyor? Bir erkek kardeş, hangi baskılar altında fiilen bu cinayeti işliyor?
- Kadın sorunlarıyla ilgili kuruluşlar ve bölgede çeşitli kalkınma projeleri uygulayan kurum ve kuruluşlar, kadınları, özellikle de çocuk denilecek yaştaki genç kadınları tehdit eden töre cinayeti konusunda neler yapabilirler?

Töre Cinayetlerinde Bazı Temel Özellikler

Mehmet Faraç, "**Töre Kışkacında Kadın**" adlı incelemesinde, töre yasalarının en acımasız uygulandığı yerin, GAP bölgesinde etnik yapısında Arap ve Kürt kökenlilerin çoğunlukta olduğu ve gecekondulaşma oranının %70'leri bulduğu Şanlıurfa olduğunu yazıyor. (M. Faraç, **Töre Kışkacında Kadın**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998.) Bir gazetecilik araştırması olan bu yayında, bölgeyi tanıyan, çocukluk ve gençlik yılları

* Yrd. Doç. Dr. Çankaya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Urfa'da geçmiş olan yazar, 1994-1998 yılları arasında Şanlıurfa'da altı genç kızın aile meclisi kararlarıyla vahşi cinayetlere kurban edilmesini anlatıyor. Ölümden çeşitli biçimlerde kurtulabilen bazı genç kadınların ne gibi cezalara çarptırıldıklarını, toplumdan nasıl dışlandıklarını sergiliyor.

Faraç'ın naklettikleri dışında, 1997 ve 1998 yılına ait gazete kupürleri bizi İzmir'de, ikisi Adana'da ve biri Şanlıurfa'da olmak üzere dört kadının yine bu tür cinayetlere kurban gittiğini ortaya koyuyor. Töre cinayetleri sürüyor... Büyük bir olasılıkla, basına yansıyanlar en çarpıcı olanları. Ya, yansımayanlar... 1994 öncesinde gerçekleşen bu tür cinayetlerin, kent merkezinde değil de köyde ve gizli bir biçimde gerçekleştirilmiş oluşu, suçluların kayıplara karıştırılmasında rol oynamış olabilir. Adalet Bakanlığı bu tür istatistiklere sahip olmadığı için sayı konusunda tahminde bulunmak mümkün değil. Kaldı ki, töreyi bozduğu için bir kadının canının alınması, bu nedenle bir cinayet işlenmesi, sayısı ne kadar az olursa olsun, önemi azalacak bir konu değildir.

Öte yanda, ölümden dönebilmiş, ancak "aile şerefine leke sürülmesi" için köylerinden, yurtlarından sürülen, yaşlı akrabaları veya yoksul ve bakıma muhtaç kişilerle evlendirilen, kendi iradeleri dışında haklarında karar verilip uygulanan, mal gibi satılan kızların sayısının da hiç düşük olmadığını düşünebiliriz. Onlar da gencecik yaşlarında hiç de istemedikleri bir yaşamı sürdürmek durumunda kalıyor ve yine şiddeti bir başka boyutuyla yaşıyorlar mı?

Faraç, Urfa'da kadın olmanın ne anlama geldiği sorusuna tarih içinde yanıt ararken, resmi kayıtlara geçmiş bir belgeden de söz ediyor. Urfa valisinin 1927 yılında yayınladığı Urfa Salnamesi (Yıllığı). Bu belgede şöyle denilmiş: "**Aşirete mensup bir kız bir gence meylederek onunla kaçarsa, veli ve vasilerine karşı kız ve erkek ölüme mahkum olurlar. Aralarında nikah yapılırsa bile, kızın akrabasına başlık namıyla birşey verilmez ve sulh yapılmazsa, kızı kaçırana hakkında katillere tatbik edilen usul tatbik edilir... Kocalı bir kadın bir erkekle kaçarsa her ikisi takipten uzak bölgelerde hayatlarını geçirmeye mecburdurlar. Kadını kaçırana, hem kadının akrabası, hem de kadının kocası tarafından takip olunur. Bu cinayette erkek ve kadına yönelik öldürme hakkı daima bakidir...**" (Faraç, a.g.y. s.12)

Bu belgenin geçmişte kaldığını ve günümüzde geçerliliği olmadığını söyleyebiliriz. Ancak, yine de tarihimizin çok yakın bir döneminde aşiretlerde hüküm süren bazı yasaların neler olduğunu ortaya koyması ve bugün hala benzer bazı topluluklarda varlığını sürdüren anlayışlara işaret etmesi bakımından önemlidir.

Elimizdeki sınırlı bilgiye ve gazete haberlerine dayanarak;

- Töre cinayetlerinin en sık gerçekleştiği yerin GAP bölgesinde Şanlıurfa ve çevresi olduğunu söyleyebiliriz.
- Kurbanların yaşı genellikle çok küçük, 12-20 arasındadır.
- Öldürülenlerin çoğu bekardır. Eğer evli iseler, yoksulluktan veya ailenin zoruyla imam nikahı ile akrabadan kişilerle evlendirilmişlerdir.
- Şanlıurfa'daki töre cinayetlerinin birçoğu Arap aşiretlerine bağlı ailelerde işlenmiştir.
- Cinayetleri işleyenler çoğu kez aileden ve yaşları 18 yaşın altında, hatta bazen 15 yaşın altında erkek çocuklardır. Ailenin, çoğu kez de aile erkeklerinin aldığı kararla cinayeti işlemektedirler. Bu anlamda onlar da törenin bir başka açıdan kurbanıdır.
- Cinayet nedeni çoğu kez cinsellikle ilgili olup, ya da öyle değerlendirilip, aile namusuna bağlanmaktadır. Namus suçu olarak görülen olayın başlangıç nedeni, yerel bir radyodan, "sevip de kavuşamayanlara" diye ilan edilen bir şarkıyı isteyenler arasında adının anılması veya bir arkadaşıyla kent merkezinde bir sinemaya gitmek gibi sıradan ve son derece masum bir eylem bile olabilmektedir. Daha sıkça rastlanan ise, sevdiğine kaçma teşebbüsünde bulunma, ona kaçma veya onun tarafından kaçırılmadır. (Kaçılan/kaçıran sevgili evlenme isteğinde bulunsa bile)
- Cinayetler iyi planlanıp, kaza süsü verilerek (traktörden atma olaylarında olduğu gibi) gerçekleştirildiğinde, cinayeti işleyenler cezadan tümüyle kurtulmaya çalışmaktadırlar. Cinayet öncesinde böyle bir plan yapılmasa bile, genellikle davalar mahkemelerde birbirine benzer bir biçimde sürmekte, olay sonrasında tutuklanan ailenin yetişkin mensupları çoğu kez beraat ettirilmekte, cinayeti fiilen işlemiş olan çocuk yaşındaki kişinin cezasında ise, çoğu kez, "toplumun manevi yapısı" dik-

kate alınarak ağır tahrik düşüncesi ile indirimde gidilmekte, bazı durumlarda hükümlü, infaz yasası gereği cezasını 2-3 yılda bile tamamlayabilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Şanlıurfa'nın Özellikleri

Bir başlangıç tartışması sınırlılığında tuttuğumuz bu çalışmada törelere bağlı işlenen cinayetlerin en sıkça rastlandığı bölge olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ve Şanlıurfa'nın kimi özelliklerine 1994 yılında GAP bölgesinde, beş il merkezi ve bu illerin 81 köyünde, 3.871 kişiye anket uygulanarak yapılmış bir araştırmanın raporundaki bilgilerine dayanarak değineceğiz. (*Türkiye Kalkınma Vakfı, GAP Bölgesinde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegre Edilmesi Araştırması, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1994*) Bu raporun tarihi beş yıl öncesini gösterdiği için, bugün, hele de bu bölgede toplumsal değişmeden de söz ediyorsak, mutlaka daha yeni sayısal bilgilere de ulaşmak gereklidir.

Karmaşık bir yeniden yapılanmaya uğrayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin koşullarının aşiret bağlarını kimi değişikliklerle de olsa yaşatmaya, kadınlar ve özellikle kız çocuklar üzerindeki ataerkil baskı mekanizmalarını ve onların dışı kapalılığını sürdürmeye uygun olduğunu söyleyebiliriz. 1994 yılında yapılan araştırmanın raporunda da söylendiği gibi, karmaşık bir yeniden yapılanmaya uğrayan bölgede, yarı göçebelik, ağalık, büyük kapitalist çiftçilik, işçilik, küçük meta üretimi gibi birçok üretim biçimi birarada, birbirinden etkilenip, belki farklılaşarak, belki varoluş mücadelesi vererek birarada görülebilmektedir. Öte yanda, farklı diller konuşan, farklı din ve geleneklere sahip, aşiret ve klan bağıyla birbirine bağlı toplulukların da bölgenin teknolojik açıdan değişmesi, modernleşmesi, dışarıya açılması ile birlikte farklılaşarak varlıklarını sürdürdüklerini gözlemek mümkündür. (TKV, a.g.y. s.6.)

Ancak, şunu da söylemek yanlış olmayacaktır: Bütün bu değişmeler, eski yapı ve ilişkilerin tümüyle ortadan kalkmasına değil, belki farklı mekanlarda ve bir başka tarzda varlığını sürdürmesine yol açmıştır. Binlerce yılın pratiğinin alışkanlık haline getirdiği gelenek ve göreneklerin ve bunların zihinlerdeki yansımalarının, üretim biçimini etkileyen modernleşme yönündeki müdahalelerle bir çırpıda değişmesi beklenemez. Kaldı ki,

kalkınma projelerinin de toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alarak planlanmamaları, kadınları yeni bir düzenleme içinde yine erkeğe göre ikincil statüde bırakmaktadır. GAP Bölgesi Raporu'nun da belirttiği gibi gittikçe etkisi artan pazar ve merkez kurumlarıyla hane arasındaki ilişkinin hane reisi olan erkek aracılığıyla yürütülmesi, kadınların gündelik yaşamları üzerindeki denetim güçlerini, dolayısıyla kalkınma sürecine aktif katılımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. (TKV, a.g.y., s.7)

GAP araştırmasının kapsadığı yerleşim birimlerinden alınan bilgilere göre bölgedeki evlilikler daha çok kan bağına dayalı toplumsal ilişki örüntüleriyle düzenlenmektedir. Başlık, berdel, kuma uygulamaları yaygındır. Ayrıca, Ortadoğu'daki diğer Arap ve Kürt topluluklarına benzer biçimde yakın akraba evlilikleri, özellikle de amca kızı, amca oğlu evliliği yaygın olarak görülmekte, aşiret düzeninde toprak mülkiyeti ve bütünlüğünün dolayısıyla politik gücün korunması garantiye alınmak istenmektedir. Ayrıca, aşiretler arasında çeşitli nedenlere dayalı çatışmalarda, aynı soydan olanların evliliği soyun gücünü arttırma işlevi görmektedir. Türkiye genelinde akraba evliliklerinin oranı 1992'de %21.1 iken, Güneydoğu Anadolu'da 1983'de %29.36'dır. Yine GAP araştırmasının sonuçlarına göre bölgedeki kadınların %52.4'ünün eşleriyle aralarında akrabalık bağları vardır. (TKV, a.g.y., s.73) Evlenmelerle ilgili bir diğer özellik de bölgenin kırsal alanında ortalama evlilik yaşınının 17 olması ve evlenmelerin daha çok 15-22 yaşları arasında gerçekleşmesidir. (TKV, a.g.y., s.75)

Öte yanda, kaçarak evlenme, sevdiğine kaçma vb. eylemleri gerçekleştirenler bu işin bedelini canıyla ödemektedir. Genellikle, genç kadının sevdiği kişiyle evlenmiş olması, çocuklarının olması ve aradan uzun yıllar geçmesi sonucu değiştirmemekte, aradan 20-25 yıl geçse bile aile yine "namusunu temizlemektedir".

Aşirete bağlı topluluklarda bireylerin kimlikleri aşiret kimliğiyle tanımlandığı için, sosyalizasyon sürecinde kız ve erkek çocuklarına aktarılan o topluluğun kabul ettiği davranışlardır. Özellikle de kız çocukları okul eğitimi görmedikleri (1985 yılı itibarıyla, GAP Bölgesi kırsal kesiminde erkek çocuklar için ilkokullaşma oranı %75 iken, kız çocuklar için bu oran sadece %52'dir) ve dışa açılmalarının sınırlı olduğu koşulda, onlar için en önemli doğru, onlara kimlik kazandıran budur. (TKV, a.g.y., s.100-102)

Kimbilir, belki de annelerin, kızlarının öldürülmesi karşısında bu denli suskun kalabilmelerinin açıklaması da bu güçlü sosyalizasyon sürecinde aranmalıdır!

Yörede kırsal kesim kadınlarının yarıdan çoğunun sık sık veya nâdiren kocalarından dayak yediklerini belirtmiş olmaları da şiddetin bir başka biçimde de varolduğunu yansıtmaktadır. (TKV. a.g.y., s.88-89)

GAP bölgesinin göç alan kentlerinden olan Şanlıurfa kent merkezine göçün özellikle 1970 sonrasında artması ise, aşiretlere ait bazı özelliklerin kent merkezinde de görülmeye başlamasına ve aşiret hukukunun sonuçlarının kentte yaşanmasına yol açmıştır. Kırsal alandan kente gelen bazı aşiretlere mensup aileler, bir taraftan iş bulma, yeni koşullara alışma, kentteki insanlara uyum sağlama, yeni yerleşim alanının parçası haline gelme sorunlarını yaşarken, onlara güç verenin ve belki de yol göstericinin taşıdıkları aşiret kimliği olduğu açıktır. Özellikle de çeşitli formal hizmet kurumlarının yeterince gelişmediği koşullarda, ait olduğu aşiretten dayanışma ve destek görebilmektedir bu kişiler... Belli bir grupla bağlarının oluşu, onları ayakta tutabilmektedir. Ama öte yanda, özellikle genç kızlar, hele okula da gidiyorlarsa farklı ortamlarda, farklı yaşam tarzları ile karşı karşıya gelmekte, kentteki kendi yaşlıları gibi hareket etmeye özenebilmektedirler... Göç ve kentteki yaşam tarzı bir yönüyle eski toplumun değerlerine daha çok sarılmayı, diğer yandan ise onlardan uzaklaşmayı farklı cinsiyet ve yaş gruplarına farklı biçimlerde yaşatmaktadır.

Acaba, Şanlıurfa'da ve çevresinde törelerin bu denli güçlü kalabilmesinin ekonomik ve sosyal boyutlarını açıklarken, bu bölgenin tarihine, oralarda binlerce yıl egemen olmuş kavimlerin dinlerini, yasalarını, yaşam biçimlerini de irdelemek, bu bölgede yaşamış olan çeşitli toplulukların yaşam biçimleri, dinleri ve yasaları ile daha sonraki dönemlerde yaşayanların onlardan etkileniş tarzları üzerinde de durmak gerekmez mi? Bindiği gibi peygamberler ülkesi olarak çok eski bir tarihe sahip olan Şanlıurfa, Arami, Roma, Bizans ve Arap (VII. yüzyıl) dönemlerini yaşamış bir kenttir. Viranşehir'de, Siverek'te Asurlulardan kalma barınaklara ve kalelere artık hiç izi olmayan yaşam ilişkilerini barındırmış taş yığıntıları olarak bakmak mümkün mü? Asurluların zina yapan kadınların öldürülmesi-

ne ilişkin yasaları (*Muazzez İlmiye Çığ, Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni, Analiz Basım Yayım, İstanbul, 1997*) daha sonra çesitli dinlerin içinde nasıl yer alarak başka toplumlara taşındı? Bu soruların yanıtlarını bulabileceğimiz kaynakları biraraya getirebilseydik sanırım törelerin insan topluluklarına nasıl yerleştiği ve yıllar içinde bir topluluktan diğerine nasıl taşındığı konusunda kapsamlı bilgiye sahip olurduk. Onların gücünün derinliklerine inebilirdik. Kuşkusuz, bu sunum çerçevesinde benim bu denli derinleşmem mümkün değildi. Ancak, konuya farklı bir boyuttan da yaklaşılabilceğini belirtmek ve bölgeyi irdelerken tarihin önemini atlamamak için kısaca değinme gereksinimi duydum.

Kökleri çok eskiye gitmekle birlikte, "aile namusunu kirleten" kızların bunu canıyla ödemesi Arap geleneğinde mevcut. Örneğin, Filistinli kadınlar da aynı geleneğin kurbanı. İsrail'de "Şiddete Karşı Kadınlar Derneği"nin yöneticisi Aida Touma-Suliman'ın de içinde bulunduğu bir çalışma grubunun hazırladığı, İsrail'de yaşayan Filistinli kadınların durumuyla ilgili bir raporda (*The Working Group on the Status of Palestinian Women in Israel, NGO Report : The Status of Palestinian Women Citizens of Israel, 1997*), Filistin'li kadınların aile şerefini kirlettiği durumlarda bunun ailedeki erkekler tarafından konulmuş kurallara karşı gelmek olarak düşünüldüğü, kuralları çiğneyenin cezayı hakettiğine karar veren erkeklerin bu cezanın ne olacağını da takdir ettiği belirtiliyor. Bu durumda cezalar, kadının dış dünyadan tümüyle yalıtlanıp, eve kapatılmasından, dayağa ve cinayete kadar varıyor. Hatta bazen erkekler, bu tür cezaları hakeden kadınların adlarını taşıyan "kara listeleri" topluluk içinde dağıtıyorlar. İsrail'deki kadın kuruluşları son 7 yıl içinde 52 kadının bu şekilde öldürüldüğünü saptamışlar; birçok kadının da kaybolduğu için kayda geçmemiş olabileceğini düşünüyorlar. Bu tür cinayetlerde, cinayeti işleyen çoğu kez, toplumun bir kurbanı olarak görüldüğü için aile bireyleri de onunla işbirliğine giriyorlar. Bu durumda vahşi cinayetler karşısında toplumun cinayeti işleyene davranışı bir kahramana davranıldığı gibi olabiliyor. Daha da önemlisi, polisin ve hakimlerin bu tür olayları aile-içi bir sorun olarak değerlendirmesi ve sonuçta kültürel değerlerin, geleneklerin, hafifletici bir unsur olarak ele alınıp, ceza indirimine gidilmesi... (*The Working Group..., a.g.y., s.72*)

Törelere direnir...

Törelere, insanların toplum içindeki davranışlarını düzenleyen, toplum çapındaki alışkanlıklar, gelenekler, göreneklerdir. Bu alışkanlıkların, geleneklerin uzun yıllar boyunca kuşaktan kuşağa geçerek yinelenmesi bunları, kendi başına bir topluluğun bireylerini ve nesilleri birbirlerine bağlayan **bir güç, bir yol gösterici** haline getirir ve hukuk öğeleriyle desteklenerek "töre" haline gelirler.

Bir anlamda törelere bir toplumsal grubu diğerlerinden ayıran kültürel özelliklerin tümüdür. Her topluluğun farklı törelere vardır, ancak zaman içinde bunlar öylesine birbiri içine girebilir ki, hangisi nereden kaynaklandı ve nasıl bir biçim aldı ayıramaz hale geliriz. Özellikle bizim yaşadığımız Anadolu topraklarında bunun böyle olması çok doğaldır. Bir topluluğun törelere içinde çok pratik, sıradan, yaşamı kolaylaştıran, insana güven veren, dayanışma sağlayan, hoşgörüyü açık unsurlar olabileceği gibi, acımasız, hoşgörüsüz, şiddet uygulamaya yönelik olanlar da vardır ve bunlar çoğu kez çelişkili bir yumak halinde birarada yaşarlar... Ahmet Arif'in *Adiloş Bebenin Ninnisi* şiirinde yeğeni Adiloş bebeğe, hasta düşmesin diye doğduktan sonra üç gün meme verilmez; **töre** böyle olduğu için. Urfa'nın Süleymaniye Meydanı'nda Mehmet Tamer, teyze kızı Sevdâ Gök'ü boğazını keserek, namusu ve şerefi için öldürür. **Törelere** böyle emretmektedir. Törelere yaşamın her alanına yönelik çözümleri vardır.

GAP Bölgesi'ndeki kalkınma programları, bir taraftan bölgeye yeni teknolojiler, yeni olanaklar getirirken, kırdan kente göç süreci, yeni yapıların aşiret hukuku ile bağdaşmaması çelişkileri arttırmaktadır. Bir taraftan, Hacer'ler, Hatice'ler, kentte yeni yaşam biçimlerinin farkına varır ve bunlara özenirken, aşiretlerin koruma ve dayanışmaya yönelik işlevlerini gereksiz kılacak yeni kurumlar yeterince gelişmediği için törelere ayakta durabilmekte, direnmekte ve hatta zaman zaman vahşileşmektedir. Toplum henüz, kan bağına dayanmayan bir örgütlenmenin de olabileceğini, bu şekilde örgütlenmiş yapıların onlara hizmet götürebileceğini yeterince görmüş değildir. Eğer hala aşiret ilişkilerinin güvencesine gereksinimi varsa, dayanışmayı, korunmayı böyle sağlıyorsa, bir kimliğe ancak böyle sahip oluyorsa, o zaman aşiretin törelere de geçerlidir.

Törelerin, yukarıdan aşağıya doğru örgütlenen bazı toplantılar ve bu toplantılarda verilen sözlerle ortadan kaldırılamayacağına bir örneği, 1998 Mart'ında Şanlıurfa'da verilmiştir. Töre cinayetleri ve başlık parasına son vermek üzere Valiliğin gerçekleştirdiği toplantıya, aşiret liderleri, siyasi partiler, üst düzey yetkililer vb. 300 kadar kişi katılmış; toplantının bitiminde Urfa Valisi ve Tugay Komutanı önünde 299 kişi bu tür uygulamalara son verileceğine dair bir taahhütname imzalamışlardır. Ancak, daha iki saat geçmeden, imza atmış olan aşiretten iki aile arazi anlaşmazlığı nedeniyle çatışmış ve olay iki kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. (Faraç, a.g.y., s.125-128)

Törelere de eskir ve değişir, ama...

Törelere direnir, ama onlar da eskir ve değişir... Ancak bu, sancılı, inişli-çıkışlı, uzun bir süreçtir; bu süreçte dışardan yapılacak toplumsal müdahalelerin, modernizasyon çabalarının o toplumdaki tüm ilişkilerin niteliğini ve mevcut kültürün özelliklerini çok iyi kavrayarak planlanması, kalkınma projelerine toplumsal cinsiyet boyutunun da entegre edilmesi gerekir. Eski yapıların direncini kırarken, onlarla birlikte varolmuş insanların tepkisini çekmemek, hatta işbirliği içinde çalışmak mümkün mü? Belki bu soruya yanıt aranacak tarzda çalışmak hedeflenebilir. Bunun için de çok daha fazla dokümantasyon ve araştırmaya gereksinimimiz olduğu bir gerçek...

İşbirlikleri, projelerin niteliğine göre farklı yerleşim yerlerinde farklı kesimlerle kurulabilir. Her düzeyde, kadınların katılımını sağlayacak koşulların hazırlanması, projelerin onların gerçek talep ve gereksinimlerinden çıkarak programlanması gerekir.

Bu arada, tehdit altında olduğu açığa çıkmış, şiddete uğrayan kız çocukları ve kadınlar için yöre koşullarını da dikkate alarak güvenli barınma yerleri oluşturmak önem taşımaktadır.

Özellikle nüfusun daha yoğun, sosyal-ekonomik koşulların ise alt düzeyde olduğu bölgelerde bir taraftan iş olanaklarının artırılması, ekonomik durumun iyileştirilmesi için önlemler alınırken, diğer taraftan da gerek temel, gerekse beceri kazandırma eğitimine önem vermek yararlı olacaktır. Yine bu bölgelerde halkın çeşitli gereksinimlerine yanıt verecek kuru-

luşların, çeşitli konularda danışabilecekleri merkezlerin de oluşturulması gerekir. Bu danışma merkezlerinde verilecek, özellikle yetişkinlere yönelik bazı eğitimlerde, törelerin önemi, sonuçları vb. de ele alınabilir. Gerek danışma merkezlerinde, gerekse eğitim çalışmalarında sivil toplum kuruluşları, özellikle de kadınlar önemli rol oynayabilirler. Bölgede yeni örgütlenme biçimlerine uyum sağlanmasında aracılık yapabilirler.

Hiç kuşkusuz ve belki de en başta alınacak önlem bazı hukuki düzenlemeler olabilir. Töre cinayeti işleyenlere ceza indirimi yapılmasını sağlayan ceza yasasının bazı maddeleri gözden geçirilip, kimi değişikliklere gidilebilir. Örneğin, 450/10, 453, 462. Maddeler gibi. Bir caydırıcılık sağlama açısından, cinayet işlemiş kişinin cezası, aile şerefi vb. nedenlerle indirimle uğramamalı ve kişinin bu eylemi toplumda kabul görmemelidir. Bu konu hukukçular tarafından ele alınacağı için ben ayrıntıya girmeye gerek görmüyorum. Ancak şu noktayı da tekrar vurgulamakta yarar var: Yukarıda belirtmiş olduğumuz konularda bir gelişme kaydedilmediği, toplumsal ve ekonomik alanda gerekenler yapılmadığı sürece, hukuksal alanda yapılacak bazı değişikliklerin törelerin gücünü azaltması beklenemez.

AİLE VE KADIN

Mehmet Handan SURLU ()*

I - Anayasamızda Aile ve Kadın

"Aile Türk toplumunun temelidir." diyen (M.K : 41/1)

Anayasa'mızın "Temel Haklar ve Ödevler"i" düzenleyen 2. kısmının "Temel hak ve hürriyetlerin niteliği" kenar başlıklı 12. maddesinin 2. fıkrası, "Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, AİLESİNE ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder." demektedir.

Görüldüğü üzere Anayasamız, temel hak ve hürriyetlerin içeriğini belirlerken AİLEYE özel bir yer vermiştir. Önem atfetmiştir.

"Özel hayatın gizliliği" kenar başlıklı 20. maddesinin 1. fıkrasında da "Herkes, özel hayatına ve AİLE HAYATINA, saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve AİLE HAYATININ gizliliğine dokunulmaz" hükmünü getirmiş, buna sadece adli soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnalarla sınırlama getirilebileceğini gözetmiştir.

26. maddesinin 2. fıkrasıyla da :

"Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti"nin, diğer bazı nedenlerin yanı sıra, "... özel ve AİLE HAYATLARININ, ... korunması..." amacıyla sınırlanacağına yer vermiştir. Görülüyor ki, böylesine önemli bir özgürlük özel ve aile hayatının korunması söz konusu olduğunda sınırlanabilecektir.

Yukarıda ilk olarak belirttiğimiz gibi 41. maddesi ile aileyi Türk toplumunun temeli sayan Anayasa'mız, Devleti; AİLENİN huzur ve refahı ile özellikle ANANIN ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ve uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve teşkilatı kurmakla da görevlendirmiştir.

50. maddesiyle de "çalışma şartları ve dinlenme hakkı"ını düzenlerken, "Kimsenin, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırmayacağını" öngörmüş, "Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacaklarını" gözetmiştir.

(*) Yargıtay Üyesi

Görülüyor ki, Anayasa'mız, yukarıda değindiğimiz maddeleriyle toplumumuzun temeli aileye ve ailenin temeli kadına özel bir önem atfetmiş ve bu konularda gerekli gördüğü temel kurallara yer vermeye özen göstermiştir.

II - Türk Ceza Yasamızda Aile ve Kadın

Ceza Kanunumuz; bir temel yasa olarak, bireylerin ve toplumun huzur ve güvenini sağlamak için, kişilerin uymaları gereken kurallara karşı durmaları halinde hangi cezalara çarptırılacaklarını düzenler.

İşte bu düzenlemeler arasında Sekizinci Babı "Adabı Umumiye ve Nizamı Aile Aleyhinde Cürümler" başlığını taşır. Bu Babın Birinci faslı ise "Cebren Irza Geçme, Küçükleri Baştan Çıkarma ve İffete Taarruz Etme" suçlarını nitелеmekte ve bu suçları işleyenlerin hangi cezalara çarptırılacaklarını göstermektedir.

414. madde, ilk fıkrasıyla 15 yaşını bitirmeyen küçüğün ırzına geçilmesini, 2. fıkrasıyla da bu eylemi cebir, şiddet, tehdit kullanmak, veya sayılan hallerle fiili mukavemet edemeyecek şekilde bulunan kişilere karşı işlenmesi halini cezalandırmaktadır.

415. maddesi, 15 yaşını bitirmeyen küçüğün ırz ve namusuna tasaddiyi cezalandırır.

416. maddesi, ilk fıkrasıyla 15 yaşını bitirenin nitelikli biçimde ırzına geçilmesi eylemini düzenlemektedir. 2. fıkrası böyle bir kişinin ırzına tasaddiyi cezalandırır. Son fıkrası ise 15 yaşını bitirenin rızasıyla ırzına geçilmesine karşı uygulanması gereken cezayı gösterir.

417 ve 418. maddeler ise ağırlaştırıcı nedenleri göstermektedir.

421. madde söz atma ve sarkıntılık eylemlerini müeyyidelendirmektedir.

423. madde ise evlenme vaadiyle kızlık bozma suçuna ve cezasına ilişkindir.

425. madde 421, 422 ve 423. maddeleri kişisel şikayete bağlı tutmuştur.

426. madde yayın yoluyla ar ve haya duygularının incitilmesini müeyyidelendirmiştir. 427 ve 428. maddeler de aynı konudur.

Babın İKİNCİ FASLI ise Kız ve Kadın ve Erkek kaçırmak suçlarına yer verir.

429. madde reşit kişinin, 430. madde reşit olmayan kişinin kaçırılmasını düzenler.

431. madde 12 yaşını doldurmamışlar için ağırlaştırıcı sebebin varlığına ilişkindir.

432. madde faal nedameti - teslimi - içerir.

433. madde evlenme amacıyla işlenmiş ve tecavüz vaki olmamışsa cezadan indirimi öngörür.

434. madde evlilik halinde dava veya cezanın ertelenmesini düzenlemektedir.

Üçüncü fasıl 435 ve 436. maddeleriyle Fuhşiyata tahrik eylemlerini cezalandırmaktadır.

Müşterek hükümleri düzenleyen dördüncü fasılın 437. maddesi usul, fûru, veli ve vasinin mahkumiyetleri halinde neler olabileceğini kurala bağlamıştır.

438. madde ise hepimizin bildiği ve çok eleştirilen bir maddeydi ve fuhuşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında işlenmesi halinde indirimi öngörüyordu.

29.11.1990 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan 3679 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

439. madde arttırımla ilgilidir.

Beşinci fasıl ZİNA başlıklıdır.

440. madde kadının zinasıyla ilgilidir, iptal edilmiştir. Karar yayınlanmamıştır.

441. madde erkeğin zinasıyla ilgilidir. Anayasa Mahkemesince 27.12.1996 günlü Resmi Gazete'de (23.9.1996 tarihli karar) 1 yıl sonra yürürlüğe girmek üzere iptal edildi.

27.12.1997'de yeni kanun çıkmayınca suç olmaktan çıktı.

442, 443 ve 444. maddeler özel düzenlemelerdir.

Altıncı Fasıl NESEP CÜRÜMLERİNİ düzenlemektedir. 445, 446 ve 447. maddeleri içerir.

Türk Ceza Yasamızın DOKUZUNCU BABI'nda da konumuzu ilgilendiren hükümler vardır.

Bu babın 1. faslı Adam Öldürme Cürümleri başlıklıdır.

Türk Ceza Yasasının 449. maddesi adam öldürme eyleminin:

Karı, koca, kardeş, babalık, analık, evlatlık, üvey ana, üvey baba, üvey evlat, kayınbaba, kaynana, damat ve gelinler hakkında işlenirse müebbet ağır hapis cezasını öngörmektedir.

450. madde ise öldürme fiilinin, usul ve fürudan biri aleyhine işlenmesi halinde idam cezasını öngörmektedir.

453. madde; öldürme fiilinin (anası tarafından) şerefini kurtarmak saikiyle (yeni doğmuş bulunan) çocuğa karşı işlenmesi halini düzenlemektedir.

Babın 2. faslı şahıslara karşı müessir fiilleri tanzim etmiştir.

457. maddede etkili eylemin 449/1. maddede sayılan yani karı koca... aleyhine işlenmesini ağırlaştırıcı sebep saymaktadır. Usul furu için de arttırma söz konusudur.

Üçüncü faslın bizi ilgilendireni 462. maddedir.

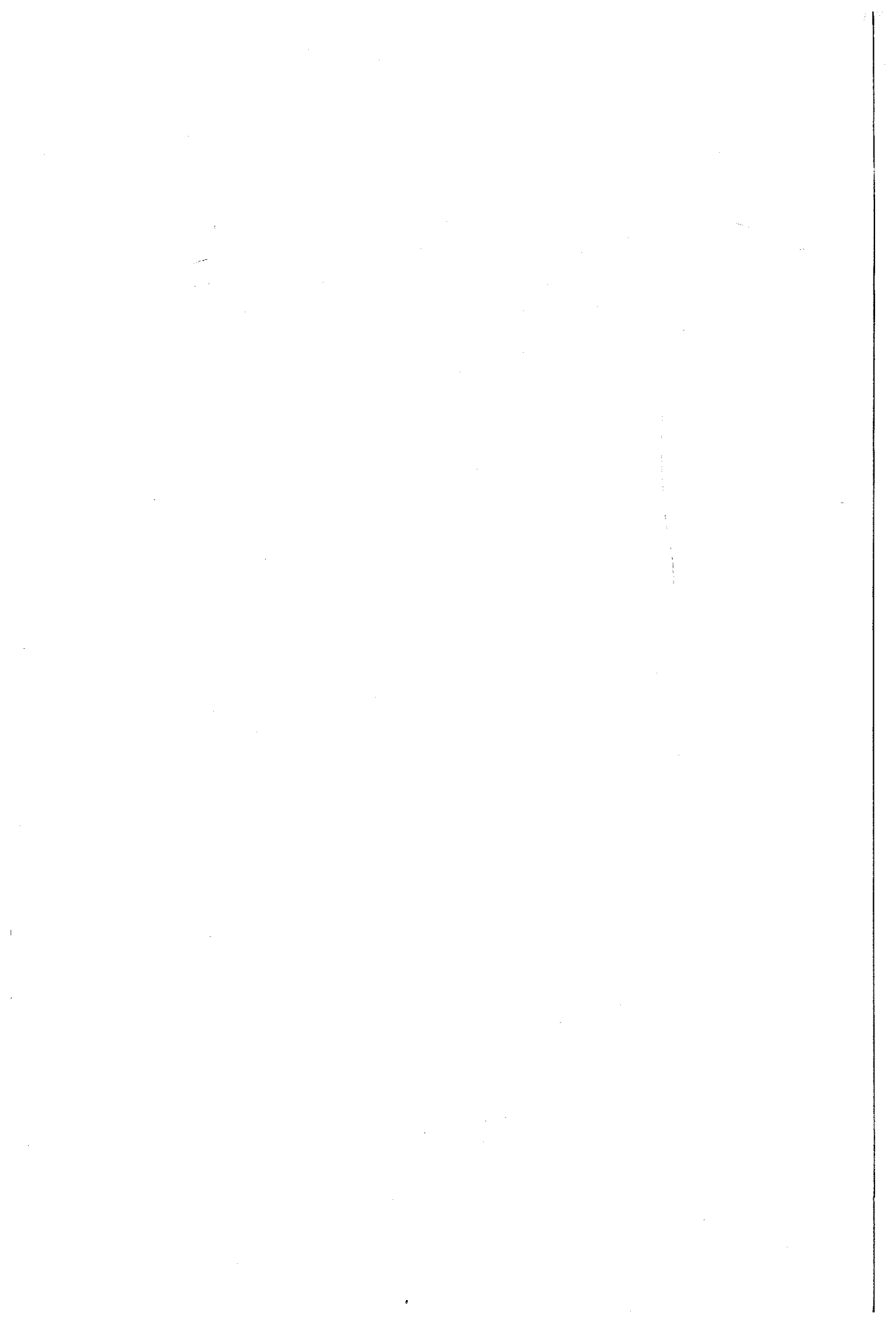
Bu maddeye göre öldürme ve etkili eylem suçları "zinayı icra halinde veya gayrimeşru cinsi münasebette bulunduğu esnada meşhuden yakalanan veya zina yapmak veya gayrimeşru cinsi münasebette bulunmuş olduğunda zevahire göre şüphe edilmeyecek surette görünen bir (koca) veya (karı) yahut (kız kardeş) veya fürudan biri yahut bunların müşterek faili veya her ikisi aleyhinde (karı) veya (koca) yahut usulden biri veya erkek veya kızkardeş tarafından işlenmiş olursa fiilin cezası sekizde bire kadar indirilir, ağır hapis, hapse dönüştürülür."

Babın 4. faslı "Çocuk Düşürme ve Düşürtme Cürümleri"ni 468 ile 472. maddelerde düzenlenmiştir.

Babın 6. faslı ise "Terbiye ve İnzibat Vasıtalarının Suistimali ve Aile Efradına Karşı Fena Muamele"leri cezalandıran maddeleri içerir. 477, 478 ve 479. maddelerden oluşmaktadır.

477. madde bakım ve öğretimle ilgilidir.

478. madde 12 yaşından küçük çocuklar ile (aile efradından birine karşı) rahim ve şefkatle kabili telif olmayacak surette fena muamelelerde bulunmayı müeyyidelendirmektedir.

KADIN VE ŞİDDET

Dr. Işıl BİLGİN

Aile içi şiddet gücün güçlüden zayıfa, yaşlıdan gence, erkekten kadına kötüye kullanılmasıdır. Şiddeti uygulayan kişi bu yolla dış dünyada yitirdiği veya sahip olmadığı gücü kazanmaya çalışmaktadır.

Şiddet eylemlerinin çoğu erkeklerce gerçekleştirilmektedir, bu aile içi şiddet için de geçerlidir. Tarihsel olarak bakıldığında erkeklerin, kadınların kimlik, kişilik hakları ve günlük hayatları üzerinde dikkate değer düzeyde güce sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda Dobash ve Dobash şiddetin kontrol, cezalandırma ve baskınlık kurma amacıyla kullanılan bir erkeklik hakkı gibi görüldüğünü ileri sürmektedir.

Eğer şiddet bir kez uygulandıysa tekrar uygulanacağı kaçınılmazdır. İlişkinin başlarında şiddete maruz kalan kadınlar değişim olacağı ve şiddetin duracağı ümidi içerisindeyler, özellikle de bu atak özür dilemeyle sonlanıyorsa...

Bazen kadınlar kendilerini bağlayan çocukları olmasa da düzenli bir işleri ve barınacak yerleri olsa da bu yaşamlarını tehdit eden ilişkiyi bırakamazlar. Bu kadınlar neden terk edememektedir?

Kadınlar, kendilerini içerisinde buldukları ilişkiyle tanımlama eğilimindedirler yani, ilişki sonlanınca ya da kötü gidince bir kimlik kaybı yaşarlar. Eğer bu yenilgi olarak algılanıyorsa bir ilişkiyi terk etmek zordur. Özellikle demoralize, korkmuş ve savunmasız iseniz ve bakmanız gereken çocuklarınız var ise... Şiddet bir hissizlik, var olmama duygusu adeta psikolojik felç yaratır.

Şiddet uygulayan erkek kadın üzerinde bir güç kurar ve bunu kullanır. Kadın bunun kendisine yönelebileceğini bilir ve korkuyla yaşar. Bu partneri terk etmek bile bazen kadının korkusunu gidermeyebilir. Kendisini yasaların bile koruyamayacağı endişesi içerisinde.

Aile içi şiddeti açıklamada popüler bir model yineleyen patternlerdir. Bu modele göre çocukluğunda istismar edilmiş erkek ve kadınlar yetişkinlik dönemlerinde birbirlerini bulmakta ve bu ilişkiyi yinelemektedirler.

Erkek, çocukluğunda saldırganla özdeşleşmiş ve ebeveynlerinin cezalandırıcılığından kurtulmak için katı, mükemmeliyetçi standartlar geliştirmiştir. Kadın ise kurbanla özdeşleşmiştir, umutsuzca bir korunma arzusu duymasına karşın yakınlaşmaya hassastır. Kadın pasif ve geri çekilmiştir belki de öğrenilmiş çaresizliği mevcuttur. Kadın öfkesini geri çekilme ve rol fonksiyonlarında gerilemeyle gösterir. Hayal kırıklığı ve aldanmışlık duygusu erkeğin eleştiriciliğini arttırır, sonuçta duygusal terör ve fiziksel şiddet sadece eşine değil aynı zamanda çocuklara da yönelir. Travmatizasyon kurbanın obje dünyasını çarpıtır, aşk, şiddet, cinsellik ve agresyon birbirine karışır. Bu teori şiddet uygulayan erkekleri açıklamakla beraber şiddete maruz kalan kadınların ancak küçük bir bölümü için geçerlidir. İstismarın ağır olduğu 59 kadın üzerinde yapılan bir çalışmada sadece 3'ünün yine şiddet uygulayan partnerler seçtikleri saptanılmıştır.

Bazı kadınlar anaç bir tutum geliştirirler böylece bir statü ve sınırlı da olsa güç elde ederler. "Geri dönmeli ve çayını hazırlamalıyım, o bir yumurta bile haşlayamaz" gibi böylece erkek bir çocuk halini alır, kendine bakamayacak kadar acizdir. "O hala bir çocuk" fikri erkeği baş edilebilir bir boyuta indirger. Bazen de mazeret bulma modeline sığınır; "ben... yapmasaydım böyle olmazdı" gibi sorumluluk alırlar ya da "içmediği zamanlar iyi birisidir" gibi olayı içki problemiyle ilişkilendirirler.

Şiddete maruz kalan kadınlarla çalışırken, kadın şiddeti nasıl algılıyor ve neden bu ilişkinin içerisinde kalıyor bunu anlamak çok önemlidir. İstismar edilen kadınlar hekime depresyon, gerginlik, yorgunluk gibi şikayetlerle gelirler, ancak bunu içerisinde buldukları durumla ilişkilendiremezler, çıkış yolu göremezler bu nedenle de konuşmaya değer bulmazlar.

Eğer kadın evi ve parası olmadığı için terk edemeyeceğini söylüyor veya eşinin ardından geleceğini ifade ediyorsa bunlar gerçek problemlerdir. Genelde kadınlar bulunabilecekleri bir yere kaçarlar, geri getirilirler ve daha kötü bir davranışa maruz kalırlar. Olaya yasal, tıbbi finansiyel ve barınma gibi çok yönlü yaklaşılması gereklidir.

Bu kadınlarda yalnız yapmam görüşü hakimdir. Evliliğin kötü gitmesini kendi hatası gibi algılar. Yine yalnız olmanın getirdiği bir toplumsal

baskı vardır. Kadına öfke ve çaresizliğini ifade etmesi için fırsat verilmezdir.

Eğer kaynaklar ihtiyaç olduğunda sunulmaz ise kadın kendisini reddedilmiş hissedecektir. Eğer uygun olmayan bir anda teklif edilirse bunları kabul edemeyecektir. Bu noktada tehlike yardım isteğini başta reddettiği için bu kişileri uzaklaştırdığı endişesidir.

İstismar edilen kadınlar yalnız kalmaktan korkarlar, oysa aslında zaten yalnızdırlar. Arkadaşlar ve yardım etmeye çalışanlar bunun farkındadırlar, bu nedenle kadını terk etmeye zorlayabilirler. Eğer bıkmış sempati ve desteklerini çekerlerse kadın kendisini daha yalnız ve yabancı hissederek ve terk etmek güçleşir. Bu bir kısır döngüdür.

Yalnız yapamamanın ardında aslında bir toplumsal mesaj "her kadının kendisine bakacak bir erkeğe ihtiyacı vardır" gizlidir. Alternatifleri keşfetmek yeni bir deneyimdir. Şiddetin egemen olduğu ilişkileri sürdüren kadınların yalnız yaşamak ve davranmakla ilgili pek fazla deneyimleri yoktur ve bunu korkutucu bulurlar.

Kurulmuş bir ilişkiyi terk etmek kolay değildir. Kişiler bir ilişkiye girerken devam edeceğini, doğru insanı seçtiklerini, bu kişiye güvenebileceklerini düşünürler. Bunun artık gerçek olmadığını fark etmek bir şoktur. Durum akıl karıştırıcıdır, çünkü şiddet dönemleri arasında sevgi dolu, mutlu anlar da vardır. Hangi mesaja inanmalıdır? Durum dışarıdan nettir, şiddet kabul edilemezdir ve yapılacak en iyi şey ilişkiyi bitirmektir. Fakat hiçbir zaman içeriden o denli basit değildir.

İlişkiyi bitirecek kadın karmaşık duygular taşır. Şiddeti terk etmek ister ancak bütünü değil. Aslında bırakmaktansa durumun değişmesini istemektedir.

Eşinin kendisine çocuk muamelesi yaptığını fark eder ve yetişkin baş etme stratejilerinin elinden alındığını görür. Tamamiyle güçsüzdür. Gücünü tekrar nasıl geri almayı başaracağını göstermek kolay değildir. Saldırgan bir erkeği denemek gücü elinde tutabilmek için daha fazla şiddet uygulamasına neden olur. Bu kadınlar için yetişkin otonomisi ve gücünü kazanmak yavaş bir süreçtir. Bu süreç ayrılma kararını alarak başlar. Ancak

şiddeti arkada bırakmak hatıraları ve etkileri silmeyecektir. Yaşamı için yeni bir odak seçmelidir mevcut ilişkiler yeniden gözden geçirilmelidir. Şiddet ve istismarın olduğu aileler genelde kapalı ve sosyal olarak izole sistemlerdir. Şiddet sadece dövülen kadın dış dünyadan destek alırsa sona erebilir. Açık sistemler stres ve dış dünyanın etkilerine farklılaşma ve yetenek gelişimiyle yanıt verirler.

AİLE İÇİ ŞİDDET KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Partnerin uyguladığı şiddet kadınlar için sık bir yaralanma sebebi olmasına karşın kadın hastalar nadiren bu sorunu dile getirirler. Bu oran % 38 - % 44 arasında değişirse de bildirim azlığı ve fark edilmeme nedeniyle gerçek oranlar daha yüksektir. İnsidans % 8,4 olarak bulunmuştur.

Acil servislere travmayla gelen tüm kadınlar aile içi şiddet yönünden araştırılmalıdır. Bu kadınlar acil servise sık baş vurmaktadır, ancak psikiyatrik hastalıklar yönünden hastaneye yatış açısından diğerleriyle fark yoktur.

Diğer bir çalışmada dahiliye kliniğine başvuran 689 kadın hastaya "herhangi bir dönemde partneriniz hiç size vurdu, tekmeledi ya da başka bir şekilde fiziksel olarak incitti mi?" sorusu yöneltildiğinde ev içi şiddetin fark edilme oranı % 0'dan % 11,6'ya yükselmiştir.

Aile içi şiddet sadece kişilerin eğitim ve sosyo-ekonomik durumuyla ilişkili değildir. Üniversite çalışanları ve tıp öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada partnerlerin cinsel fiziksel veya her iki türlü istismarı sorgulanmış, bu oran kadınlar için %17, erkekler için %3 olarak tespit edilmiştir.

Aile içi şiddete maruz kalan kadınların tespitini etkileyen faktörler partnerden şiddet görme endişesi, utanç, polisin olaya karışacağı endişesi ve sağlık personeline karşı güvensizlik olarak saptanılmıştır. Yardım edenlerin anlayış ve farkındalık göstermesi kadının kendi durumuyla ilgili son değerlendirmeyi yapmasına izin vermeleri ise olumlu yönde etkiler. Sağlık hizmet sisteminin kurumsal bariyerlerini ise, tıbbi bakımın maliyeti ve uzun bekleme süresi oluşturmaktadır.

Kadın sığınma evlerinde kalan 64 kadının incelendiği bir çalışmada dövenin genelde finansiyel güce sahip kişi olduğu, alkol veya madde kullandığı saptanılmıştır. ABD’de aile içi şiddet kadın yaralanmalarında birinci sıradadır. Her yıl 2-4 milyon kadın partnerlerince dövülmektedir. Kadınların %21-30’u hayatları boyunca bir kez partnerlerince dövülmüştür, evliliklerin %50’sinde en az bir kez aile içi şiddet olmuştur.

ABD’de 20 kadından biri son bir yılda aile içi şiddet kurbanı olmuştur. Bu oran yetişkinlik dönemi için her 5 kadından biri, çocukluk ve yetişkinlik beraber ele alınırsa her 3 kadından birisidir.

İngiltere’de öldürülen her 3 kadından birisi eşleri veya birlikte oldukları kişilerce öldürülmüşlerdir.

Gebelik döneminde şiddet oranı %16’dır, yani her 6 kadında birisi. Gebelik sırasında şiddete maruz kalan kadınların kalmayanlara göre öldürülme riski çok daha yüksektir. Gebe kadınlara yönelik fiziksel şiddet doğum sonrası dönemde daha fazla olmaktadır. Gebelikte dövülenler genelde ilişki sırasında ciddi şekilde hırpalananlardır. Sebep, doğmamış çocuğa yönelik kızgınlık veya kıskançlık gebeliğe özgü şiddet veya her zamanki iş olabilir denilmektedir.

Aile içi şiddetle karşılaşıldığında hekimin görevi duygusal destek sağlamak, hastayı sosyal hizmet servisleri konusunda bilgilendirmek ve yönlendirmektir. Şiddet halen kültürlerde bir problemle baş etme, problem çözüme yöntemi olarak algılanmaktadır. Sağlık personeli artık bunu mazoşistik bir davranış gibi algılamaktan vazgeçmelidir.

KAYNAKLAR

- 1) Maria Walker : Women in therapy and counselling, Open University Press, 1990
- 2) Moss VA: Battered women and the myth of masochism J. Psychosoc - Nevro - Ment - Health - Serv. 29(7): 18-23, 1991
- 3) Campbell JC, Oliver C, Bullock L. Why battering during pregnancy? AWHONNS clin - issues - Perinat - women - Health - Nurs. 4(3): 343-9, 1993

- 4) Mc Cauley J, Kern DE. The "battering syndrome" prevalence and clinical characteristics of domestic violence in primary care internal medicine practices. *Am - Intern - Med*, 123(10): 737 - 46, 1995
- 5) Mc Farlere J, Parker B, Soekli K. Abuse during pregnancy frequency, severity, perpetrator and risk factors of homicide. *Public - Health - Nurs*: 12(5): 284 - 9, 1995
- 6) Matlock T, Slate JR, Suarnis DA. Familial variables and domestic violence. *J. Ark. Med Soc.* 92(5): 222 - 4, 1995
- 7) Rodriguez MA, Quiroya SS, Bayer HM. Breaking the silince. Battered women's perspectives on medical care. *Arch - Fam - Med*, 5(3): 153 - 8, 1996
- 8) Dehahunta EA, Tuloky AA. Personal exposure of faculty and medical students to family violence. *JAMA* 26, 275(24): 1903 - 6, 1996
- 9) Freund K.M, Bak SM, Black hall L. Identifying domestic violence in primary care practice. *J. - Gen - Intern - Med* 11(1): 44 - 6, 1996
- 10) Quillian JP: Screening for spousal or partner abuse in a community health setting. *J - Am - Acad - Nurse - Pract* 8(4): 155 - 60, 1996
- 11) Kolk, B.A: *Psychological Trauma*. American Psychiatric Press, inc, 1987

TARTIŞMA

• Panel sırasında bant kaydı yapılmadığından, bu bölüm, Kadın Dayanışma Vakfı Üyelerince özetlenmiştir. Özet metninde;

- Tartışma bölümünde ardarda sorulmuş olmasalar bile, her konuşmacıya yöneltilen sorular ile bu sorulara verilen yanıtlar toplulaştırılmış,

- Soru soranların tümünün isimleri kaydedilemediğinden bilinen isimler de belirtilmemiştir.

Mehmet Handan SURLU (Yargıtay üyesi, hukukçu) :

- 1) *Töre / namus cinayetlerinde, cinayetin, cezai ehliyeti bulunmayan küçükler ya da yaş küçüklüğü nedeniyle daha az ceza alacağı bilinen küçükler eliyle, ama aile meclisi kararı ile işlenmesi çok bilinen bir yoldur. Bu çocukların da öldürülen kadından / genç kızdan sonra gelmek üzere "ikinci kurbanlar" olduklarını düşünüyor musunuz? Gerçek katiller, yani bu kararı veren aile meclisi üyeleri, yani azmettirenler ceza alıyorlar mı? Nasıl ve ne kadar ceza alıyorlar? Bu çocukların ana - babalarının en azından ihmal - tedbirsizlik nedeniyle çocuğun katil olmasına yol açtıkları iddia edilemez mi?*

Anlatılan yol, namus / töre cinayetlerinde çok bilinen, çok kullanılan yoldur. Ancak, aile meclisinin kararının kanıtlanması çok güçtür. Bu kararın kanıtlanması halinde, kararı alanlar azmettirenler olarak, aynen suç işlemiş gibi cezalandırılırlar. Çocukların kurban oldukları doğrudur. Çocukların ana - babalarının yargılanabilmesi, suç ile ana - babanın bu yöndeki karar ve teşviki arasında ilişki kurulabilmesine bağlıdır.

- 2) *Namus cinayetlerinin soruşturma aşamasında başlayarak "teşekkül halinde cürüm işlemek" çerçevesinde düşünülmesi mümkün değil midir? Dava açısından konuya böyle yaklaşmak sonucu değiştirebilir mi?*

Bir çok genç kız traktör altında ezilme gibi yollarla cezalandırılıyor. Bu gibi durumlarda çevre, olaya tanık olanlar genellikle tanıklık yapmıyorlar. Bu töreyi benimsemiş olmasalar bile, tanıklık yapmak kolay olmuyor. Tanıklığın sonuçlarından çekiniyor da olabilirler. Bu gibi olaylarda, genel-

likle, olay bir trafik suçu gibi, "tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu ölüme yol açma" sayılıyor, bu çerçevede yargılama yapılabilir. Kasıt bulunduğu nun kanıtlanması halinde daha ağır cezalandırma tabii ki gündeme gelebilir, ancak kasıt bulunduğu nun kanıtlanması güç.

3) *Aile içindeki şiddetten kaçan 18 yaşından küçük kızlar buldukları nda, bir gece karakolda tutuluyor ve sonra aileye teslim ediliyorlar. Bu düzenlemede bir değişiklik oldu mu?*

Şikayetin polise tam yansması halinde, evden kaçan kızların aile içinde yaşamış oldukları şiddet de ceza ve soruşturma konusu olabilmektedir. Re'sen takibi gerektiren durumlarda bir şikayet bile yeterlidir. Ama takibi şikayete bağlı suçlarda, şikayet geri çekildiğinde konu kapanmaktadır. Encest ilişkisi biçimindeki tecavüzlerde, genellikle konunun açıkça dile getirilmediği bilinmektedir. Ceza Kanunumuz veli-vasi sıfatındaki kişinin / kişilerin tecavüz ve diğer cinsel istismarları için çok daha ağır cezalar hükmetmektedir. Ama, bu tür şikayetlerin dile getirilmesi çok güç olmaktadır. Kız çocuğun polise bu konuları anlatması zor. Jandarmaya anlatması daha da zor. Kapalı, bilinmeyen, yerel özellikler gösteren çok sayıda encest ve dava türü vardır. Uzun yıllar ceza hakimliği yapanlar görev yaptıkları bölgelerde bu tür davaları bilirler, bu tür konularda çok geniş bilgi sahibidirler. Şikayet yoksa, çocuğun aileye teslim edilmesini önleyen bir mekanizma da yoktur.

4) *Kanunlar genel, evrensel, buna karşılık töreler yereldir. Töreler 1930'larda hazırlanan, çıkarılan kanunlara daha fazla sızmış olabilir. Bugün artık bu sızmaların hafifletilmesi, daha bireysel bir hukuk düzenine geçilmesi zorunlu değil mi?*

Cumhuriyetin ilk yıllarında gelişmiş ülkelerin medeni kanunlarından, ceza kanunlarından yararlanılarak kanunlar yapıldı. Bugün artık, ülkemizde, milli bir hukuk oluşmuş durumdadır. Yürürlüğe girişinden bu yana 50'ye yakın değişiklik geçirmiş olmasına ve güncelleştirilmiş bulunmasına rağmen, Türk Ceza Kanunu da yenilenmeye ihtiyaç göstermektedir. Örneğin, ceza indirimleri açısından çok önemli bir kurum olan "tahrik" soyut bir kavramdır, "tahrik"ın içine nelerin girdiği ve girebileceği yerel özellikler dikkate alınarak belirlenmek zorundadır. Yargılama "dosya - yasa -

vicdan üçgeni"nden oluşur. Bu nedenle de, sadece kanunların yenilenmesi, güncelleştirilmesi de yetmez, yargılamanın her ayağının güçlü ve sağlam olması yargılamanın adil olması için bir zorunluluktur.

5) *Danışma merkezleri ve sığınma - evlerinin çeşitlenmesi, sayılarının artması aile içi şiddetle mücadele açısından çok önemli. Ayrıca, kızlarımıza ve annelerimize destek veren kurumlar da oluşturulmalı. Ne dersiniz?*

Annelerin ya da ebeveynlerin çocukla iletişim kurması annenin ya da ebeveynin eğitim düzeyi ile belirlenmiyor, en azından sadece onların eğitim düzeyine bağlı değil. Anneye ve ebeveyne yardım ve destek bu nedenle çok önemli. Kadın Dayanışma Vakfı'nın bu yardım ve destek hizmetlerini oluşturmak için ilgili kurumlardan kuruluşlardan destek alması gerek. Talepte bulunulursa, bu desteklerin verileceğini ümit ediyorum.

6) *Medeni Kanun ve Türk Ceza Kanunu'nda değişiklik çalışmalarında hangi aşamaya gelindi? 1980 sonrasında gelişen "feminst" ya da "yeni kadın hareketi" olarak adlandırdığımız kadın hareketi, örneğin, çocukların evlilik içinde ya da dışında doğmuş bulunmalarına bakılarak ayrılmalarının, bu ayırma bağlı olarak da kanuni evlilik ilişkisi dışında doğan çocukların "şeref kurtarma saiki" ile anneleri ya da annenin yakınları tarafından öldürülmeleri halinde cezada yapılan indirimlerin kaldırılmasını uzun yıllardır talep etmektedir. 1991'de 462. maddenin ceza indirimini sadece anne için mümkün kılacak şekilde daraltılmasında bu taleplerin de önemli bir rol oynadığını düşünüyorum. Bu görüşlere katılır mısınız?*

Türk Medeni Kanunu'nda değişiklik çalışması, 1994 yılında, Adalet Bakanlığı tarafından ilgili Yönetmeliğin öngördüğü şekilde bir Komisyon oluşturularak başlatıldı. Bu Komisyon, dört yıllık bir çalışma ile bir taslak hazırladı. Bu taslak, çok geniş bir şekilde tartışmaya açıldı ve alınan görüşler yine Komisyon tarafından değerlendirildi, taslak üzerinde düzeltmeler yapıldı. Kadın örgütlerinden ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nden gelen görüş, değerlendirme ve öneriler de, aynı şekilde Komisyon'da ele alındı, uzun tartışmalardan sonra Taslağa yansıtılan görüşler ve Taslakta bu öneriler doğrultusunda yapılan değişiklikler de oldu.

Türk Ceza Kanunu'nda değişiklik çalışması da Adalet Bakanlığı tarafından oluşturulan bir Komisyon tarafından yapılmaktadır. Ancak, Yargıtay'da 14. Hukuk Dairesi'nde görev yapmaktam nedeniyle Ceza Kanunu ile ilgili değişiklik çalışmasının içinde yer almış değilim. Bu nedenle, bu alandaki gelişmelerin ayrıntılarını bilemiyorum. Belirttiğiniz madde değişikliğinde sözünü ettiğiniz taleplerin ne kadar etkisi olduğunu da bu nedenle bilmiyorum. Ancak, kadın örgütlerinin bu konulardaki hassasiyetini duymaktan memnun olduğumu belirtmek isterim.

Dr. Filiz KARDAM (Sosyolog) :

- 1) *Konuşmanızda "töre / namus cinayetlerinin bölgesellik özelliği"nden söz ettiniz. Namus cinayetlerinin tümünün töreye bağlı suçlar oldukları söylenebilir mi?*

Namus cinayetlerinin tümü töreye bağlı suçlar değil. Ama bunu göstermek ve ortaya koymak da mümkün değil. Çünkü bu alanlarda ciddi şekilde araştırma eksikliğimiz var. Gazete haberlerinden yararlanarak yapılan bir analizde bu sorulara yanıt bulmak mümkün de değil, doğru da değil. Çünkü gazete haberlerinin de doğruluklarını çek etmek gerekiyor ve bunu yapacak bilgiye ulaşmak güç. Ancak, cinayet yeri Adana, İzmir gibi iller dahi olsa, bir çok cinayetin ardında töre var kanısındayım. Göç nedeniyle bölgesellik özelliğinin kentlere de taşındığını düşünüyorum. Gazetelere yansıyan bazı cinayet haberlerinde cinayetin kurbanının da katilin de, töre cinayetlerinin yaygın olduğu bölge kökenli oldukları belirtiliyor. Kadın araştırmaları enstitüleri ve kadın kütüphanelerinin bu alanda tam bir dokümantasyonları henüz yok. Yapılabilse gerçekten çok yararlı olur. Bu gibi sorulara daha gerçek yanıtlar bulmamız, olguyu daha doğru tahlil etmemiz ve çözümleri de daha sağlıklı bilgilerle üretmemiz mümkün olur.

- 2) *Töre cinayetlerinin eğitim yoluyla sona erdirilmesi mümkün müdür?*

Formel eğitim ile töre cinayetleri arasında bir ilişki bulunduğunu gösteren, ortaya koyan bir araştırma ile karşılaşmadım. Töre cinayetlerinin yaygın olduğu bölgedeki eğitim ortamları da bu şekilde bir ilişki kurmak için yeterli değildir, olamaz. Ekonomik koşullar ile eğitimin bir arada dü-

şünüldüğü bir çözüm olması gerektiğini düşünüyorum. Özel eğitim, bu alanda önemli bir işlev görebilir. Genel eğitim içinde kullanılan eğitim malzemeleri ve materyalin seçimi bile etkili olabilir. Eğitim materyalinin "töre karşıtı" olarak algılanması, kişilerin bu materyalde yazılanları, anlatılanları, verilmek istenen mesajı almasını, kabul etmesini güçleştirebilir de. Bu nedenle, olumlu töreleri kullanarak genç kuşaklar ve yetişkinler üzerinde etki yapmak denenmelidir. Tabii ki, bu yol uzun bir süreç gerektirmektedir.

3) *Kanuna göre boşanmak mümkün, ama boşanan kadının toplum içindeki konumu çok kötü. Duyarsız bir gençlik var. Böyle bir gençlikle toplumun bu tür sorunlardan kurtulması sizce mümkün mü?*

Her dönemin gençliği, o dönemin koşullarıyla yoğrularak ortaya çıkıyor. Bugünkü gençliğin 68 kuşağı gibi olması, düşünmesi ve davranması beklenemez. Yani, bugünkü gençliğin neye göre daha az duyarlı olduğuna bakmak lazım. Bugünkü gençlik önceliklere ve çok duyarlılara göre daha az duyarlı. O halde, daha duyarlı olanların kendi kuşaklarını, arkadaşlarını yönlendirmeye, eğitmeye çalışması gerek. Tabii ki her kadının genç kadınların sorunlarına ilgi göstermesi de gerekmiyor. Önemli olan, herkesin, kendi duyarlı olduğu alanlarda gelişme göstermesi, duyarlılığını ortaya koyması ve çevresinde duyarlılığı artırmaya çalışmasıdır. Toplumsal duyarlılık artışı, eğitimin yaşamla bağı artırılarak da sağlanabiliyor. Duyarlı toplum için eğitimin önemli bir araç olduğunu hatırdta tutmakta yarar var.

4) *Kadın hareketinin ve bölgedeki kadın örgütlerinin töre cinayetleriyle mücadele açısından yapabilecekleri neler var?*

Kadın hareketinin, metropollerdeki güçlü kadınların yapabilecekleri çok şey yok, daha doğrusu sınırlı şey var. Yöredeki kadın örgütlerinin de bir bölümü, kentli, yöreyi iyi tanıdığı söylenemeyecek kadınlardan oluşmaktadır. Yöreyi daha iyi tanıyan kadınlarla kadın hareketi içindeki kentli kadınların işbirliği yapmaları gerek. Türkiye'de kadın örgütlerinin birlikte çalışma alışkanlıkları zayıf. Hatta, birlikte çalışmamak gibi bir sorunları var. Bölgedeki kadın örgütlerinin ise hem sayısı az, hem de çeşitli sınıfta var. Örneğin, Gaziantep Kadın Platformu, töre cinayetleri konu-

sunda önemli çıkışlar yaptı. Ama, son zamanlarda çalışır durumda değil. Ka-Mer, Diyarbakır'da faaliyet gösteriyor. Ama, politik açıdan sıkıntılı dönemleri odu. Bu gibi sıkıntıları aşması zaman aldı, Ka-Mer üyesi, gönüllüsü, çalışanı kadınlar için güç günler oldu. Bölgedeki kadınların şehirdeki kadınlar tarafından üretilen ve şehirlerde işleyebilen örgütlenme ve çalışma modellerini aynen uygulamaları da çok güç, hatta mümkün değil. Örneğin, bu bölgede sığınma - evlerinin anonim ve saklı kalması, sosyal yapı nedeniyle, çok çok güç . Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu da bölgede bu tür hizmetlere girişmekte istekli, ama aynı gizlilik güçlülüğü onlar için de mevcut. Yani devlet destekli olup olmamakla bu sorunun üstesinden gelinmiyor. Kadın örgütlerinin sayısının ve kitlesinin az olması bizatihi bir sorun. Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM'lar) genişliyor, yaygınlaşıyor. Ama ÇATOM'lar hem kadın örgütleri değil, hem de sivil toplum kuruluşu değil. Yine de ÇATOM'larda görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının yöre kadınına yakından tanımak gibi bir avantajları var. Bu sosyal hizmet uzmanlarının bizlerin, kadın hareketindeki kadınların öğrenme sürecine ve çözüm üretme sürecine çok katkıları olabileceğini düşünüyorum. Ayrıca, ÇATOM'lardaki kadınların da zaman içinde kendi örgütlenmelerini, sivil toplum örgütlerini oluşturabileceklerini umuyorum.

Dr. Işıl BİLGİN (Psikiyatr) :

1) Grup kimliği kalıcı mıdır?

Grup kimliği, kapalı sistemlerde daha kolay oluşmakta ve uzun süreli bir devamlılık göstermektedir. Bu nedenle, töreler de, değişmez olmasalar bile, değişmeleri çok uzun zaman almaktadır.

2) "Erkek sever de, döver de" atasözü, kadınların aile içindeki ve / veya eşler arasındaki şiddeti olağan ve hayatın bir parçası gibi algılamaları, içselleştirmeleri yönünde işlev görmüyor mu? Aile içi şiddetin su yüzüne çıkartılabilmesi için neler yapılabilir? Sığınma - evlerinde kalma koşulları ve can güvenliği gibi konuların bu açıdan önemi nedir?

Bu gibi atasözlerinde verilen mesajlarla sevgi değil, şiddet öğretilmekte, mal ile kadın arasında fark gözetmeyen, kadını erkeğin mülkiyetinde bir varlık olarak gören bir anlayış kuşaktan kuşağa taşınmaktadır. Kadın danışma merkezleri, sığınma - evleri, sosyal hizmet kurumları ve psikolojik destek hizmetleri, tedavi kurumları ve diğer sağlık hizmetleri ile polis ve jandarma gibi kolluk / güvenlik hizmetlerinin yaygınlığı ve tutumları aile içi şiddetin saklı kalmamasında önem taşıyan hizmetler ve kurumlardır.

- 3) *Özel yaşamdaki şiddetle baş etmek açısından, ruh sağlığı alanında mesleki eğitim görmüş ve / veya meslek elemanı olarak çalışmakta bulunan kadınlar ile bu tür bir eğitim görmemiş ve / veya bu tür mesleklerde çalışmayan kadınlar arasında fark var mı? Kadınlık bilinci ile meslek bilinci arasında fark olduğuna dair mesleki gözleminiz ya da bilginiz var mı?*

Ruh sağlığı konusunda eğitim görmüş olmak ya da sağlık elemanı olmak, kadınların şiddet konusunda tutum almaları / alabilmeleri açısından yeterince donanımlı olmaları anlamına gelmiyor. Bu eğitimler ve çalışmalar onları bu anlamda donanımlı kılmıyor. Bütün kadınlar gibi, ruh sağlığı alanında eğitilmiş ve çalışan meslek elemanı kadınlar da tokat yiyince boşanmıyorlar. "Ona olan tüm sevgim bitinceye kadar bekledim.", "Çocuğuma karşı sorumluluğum beklememi gerektiriyordu." biçimindeki açıklamaları bu alanlarda eğitim görmüş ve çalışan kadınların da yaptıklarını görüyoruz. Bir ilişkiyi noktalamanın güçlükleri herkes için geçerlidir ve ilk torkatta yolları ayırmak hiç kimse için kolay değildir, en azından kolay olmaktadır.